

TC

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

EKREM PAMUKÇU’NUN HAYATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur AYDIN

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK

Bilecik, 2015

10054009

**TC
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

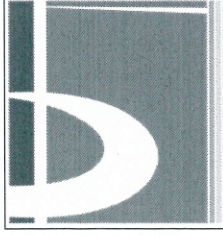
EKREM PAMUKÇU'NUN HAYATI VE ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öznur AYDIN

**Tez Danışmanı
Yrd. Doc. Dr. Ahmet ALTUNGÖK**

**Bilecik, 2015
10054009**

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

Sayfa: 1/1

..... /..... /201...

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 27/01/2016 tarihinde Tez Savunma Sınavı yapılan ÖZGÜR AYDIN'ın "... Ekrem Pamukçu'nun Hayatı ve Eserleri ..." konulu tez çalışması Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZDANIŞMANI:

ÜYE : Prof. Dr. Abdulkalîk BAKIR ~~Bakır~~

ÜYE : ~~Prof. Dr. Ahmet AÇTUNBÖK~~ Yarı Doç. Dr. Ahmet AÇTUNBÖK

ÜYE : ~~Prof. Dr. Mustafa DEMİR~~ Prof. Dr. Mustafa DEMİR

ÜYE :

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Madde 43-(3) Yüksek lisans tez sınavı jürisi ve tez savunma sınav tarihi, ilgili ABD/ASD başkanlığının önerisi ve EYK kararı ile belirlenir. Önerinin uygun bulunmaması halinde tez jürisini ilgili EYK belirler. Jüri, biri öğrencinin tez danışmanı ve en az biri enstitünün başka bir ABD/ASD'den ya da başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere üç veya beş asıl, birisi ilgili ABD/ASD'den, diğeri de enstitüye bağlı başka ABD/ASD'den veya başka bir yükseköğretim kurumundan olmak üzere iki yedek öğretim üyesinden, öğretim üyesi bulunmadığı takdirde doktora/sanatta yeterlik derecesine sahip öğretim elemanları ya da sanatçı öğretim elemanlarından oluşur. ABD/ASD başkanı, jüri üyelerini uzmanlık alanlarını göz önünde bulundurarak önerir. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda ikinci tez danışmanı jüri üyesi olamaz.

BEYAN

“Ekrem Pamukçu'nun Hayatı ve Eserleri” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Öznur AYDIN

09.12.2015

ÖN SÖZ

Ekrem Pamukçu'yu ve dünya görüşünü tanımamı sağlayarak; yardımlarını esirgemedi her yönüyle objektif değerlendiren, değerli büyüklerimVolkan PAMUKÇU ve Gürkan PAMUKÇU'ya teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamı titizlikle takip eden değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK'e ve katkıları için sevgili hocam Prof. Dr. Abdulhalik BAKIR'a sonsuz teşekkürler. Son olarak bu süreçte manevi desteklerini her zaman üzerimde hissettiren aileme, özellikle annem Selver Aydın ile sevgili babam Hasan AYDIN'a teşekkürler.

Öznur AYDIN

ÖZET

Merhum Prof. Dr. Ekrem Pamukçu kısa süreli hayatı boyunca kişiliği ve hümanist bakış açısı ile örnek bir bilim insanı olmuştur. Gerek Türkmen davasına yönelik çalışmaları, gerekse tarih boyunca Türklerin İslama olan katkılarını ele aldığı yazılarında diğer etnik kökenlere olan bakış açısı bu savı doğrulamaktadır.

Doktora tezinin kitaplaştırılmış şekli niteliğindeki “Bağdat’ta İlk Türkler” adlı eseri önemli Türk komutanlarının İslam coğrafyasını korumadaki büyük yerlerini göstermektedir. Türklerin başarılarıyla dolu geçmişlerini her fırsatta hatırlattığı “Ey Türkmen Kadını” ise, Türkmen kadınlarını bilinçlendirmeye yöneliktir. Buradaki önemli husus, Türklük bilincinin diğer etnik kökenleri aşağı görmesinden değil; Irak coğrafyasında yaşayan diğer unsurlarla eşit haklara sahip olmayan Türkmenlerin aslında yaşadıkları topraklara verdikleri büyük emeği göstermek istemesinden kaynaklanmaktadır.

Ekrem Pamukçu; gençlik yıllarının geçtiği coğrafyayı hiçbir zaman unutmamış, kısa süreli ömrü boyunca yazdığı eserler hep Irak Türkmenlerini aydınlatmak adına olmuştur. “Irak’ta Türkmen Boy ve Oymakları” adlı eseri, “Irak Türkmen Şairlerinden Nesrin Erbil” adlı şiir derlemesi ve “Bayatlar ve Irak Bayatları”, “Kerkük Tarihi” makaleleri Irak coğrafyasındaki Türkmen gerçeğine işaret eden eserleridir.

58 yıllık ömrü, Irak Türkmenlerinin davasının; bir bağımsızlık mücadelesi değil, yaşadıkları topraklarda eşit haklara sahip olmanın yani Iraklı olma şuurunun mücadelesi olduğunu haykırmakla geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, Türk, Irak, Kerkük, Bayat, Telafer.

ABSTRACT

The late Prof.Dr. Ekrem Pamukçu became the exemplary scientific man throughout his short lived life with his personality and his views on humanity. This thesis confirms both; studies about Turks'case, the writings about the contributions of the turks on islam throughout history and the views on other ethnicities.

His work named“Bağdat'ta İlk Türkler” which was his master's thesis and made into a book, shows a vast islam geographical area that was under the protection of turkish commanders and in every opportunity reminds the past of the turks which was full of success, ,where as “Ey Türkmen Kadını”is intended for raising awareness on Turks' women. The main point here is not to make other ethnicities inferior from the Turks' awareness, it is meant to show the big sacrifice made for their land by the Turks living in Iraq geographical region but could not possess equal rights with other elements.

Ekrem Pamukçu did not forget a single moment of the geographical region he had passed during his young age. Throughout his short lived life all the work he had done was focused on Turks living in Iraq.The book named “Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları”, a poem collection named “Irak Türkmen Şairlerinden Nesrin Erbil” and articles like “Bayatlar ve Irak Bayatları”, “Kerkük Tarihi”, they are all works which show the truth about Turks in Iraq geographical region.

The 58 years aged Turks'case is not about the struggle for independence, its about possessing equal rights on the lands they are living, like the “Iraklı olma şuuru”struggle wich passed with cry.

Key Words: Turkman, Turkish, Iraq, Kerkük, Bayat, Telafer

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
RESİM LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKREM PAMUKÇU'NUN HAYATI

1.1. EKREM PAMUKÇU'NUN YAŞAMI.....	7
1.2. EKREM PAMUKÇU'NUN KİŞİLİĞİ.....	9
1.3. YAKINLARININ PENCERESİNDEN EKREM PAMUKÇU	11
1.3.1. Duygusal Bir Baba, Yürekli Bir Dava Adamı	11
1.3.2. Gürkan Pamukçu'nun Gözüyle Babası Ekrem Pamukçu.....	24
1.3.3. Meslek Hayatında Ekrem Pamukçu	32

İKİNCİ BÖLÜM

EKREM PAMUKÇU'NUN ESERLERİ

2.1. TELİF ESERLERİ	36
2.1.1. Bağdat'ta İlk Türkler	36
2.1.2. Irak'ta Türkmen Boy Ve Oymakları	50
2.1.3. Ey Türkmen Kadını	65
2.1.4. Irak Türkmen Şairlerinden Nesrin Erbil (Hayatı, Kişiliği, Şairliği ve Şiirleri)	69
2.2. MAKALE ÇALIŞMALARI	71
2.2.1. Bayatlar Ve Irak Bayatları.....	71
2.2.2. Atatürk'ün Fikri Gelişiminde Manasır'ın Rolü.....	76
2.2.3. Kerkük Tarihi	78

2.3. IRAK TÜRKMENLERİ VE KARAKEÇELİLERSEMPOZYUMUNA BİR BAKIŞ.....	81
2.4. TÜRKMEN DAVASINA YÖNELİK BAZI YAZILARI.....	83
2.4.1. Pamukçu'nun Gözünden Irak, Türkiye ve Türkmenler	83
2.4.2. ABD-AB Çekişmesi ve Terörün Yeni Yüzü.....	85
2.4.3. Pamukçu'nun Barzani'nin Milli Mutabakat Konferansı Üzerinden Türkmen Halklarının Durumuna Bakışı.....	88
2.4.4. Basın Bildirileri	89
2.4.5. Sayın Başbakana Açık Mektup	91
2.4.6. Ekrem Pamukçu'nun Suriye Olaylarına Bakışı	94
2.4.7. Talabani'nin Türkiye Ziyareti'nin Ekrem Pamukçu'ya Düşündürdükleri.....	96
2.4.8. Telafer Olayları	97
2.4.9. Irak Türkmen Cephesinin Siyasal Yapılanma Süreci	100
2.5. EKREM PAMUKÇU'YA ATIFTA BULUNAN ÇALIŞMALAR	103
SONUÇ	106
KAYNAKÇA	108
EKLER	113
ÖZGEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

AP : Avrupa Parlamentosu

c. : Cilt

Çev. : Çeviren

ÇTTAD: Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi

H. : Hicri

Haz. : Hazırlayan

ITC : Irak Türkmen Cephesi

M. : Miladi

S. : Sayı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

Thk : Tahkik eden

TTK : Türk Tarih Kurumu

TURAN – SAM: Turan (Türk Dünyası) Stratejik Araştırmalar Dergisi

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Kerkük'ün Kale Mahallesi	7
Resim 2: Ekrem Pamukçu'nun Kimliği – Ön	151
Resim 3: Ekrem Pamukçu'nun Kimliği	151
Resim 4: Ekrem Pamukçu'nun Pasaportu -1	152
Resim 5: Ekrem Pamukçu'nun Pasaportu -2.....	152
Resim 6: TC Vatandaşlığını Kabul Edenlerin Resmi Gazetede Yayınlanan Listesi 14 Haziran 1985	153
Resim 7: Ekrem Pamukçu'nun Türk Vatandaşlığına Kabulü	155
Resim 8: Ekrem Pamukçu'nun Lisans Diploması.....	155
Resim 9: Ekrem Pamukçu'nun Doktora Diploması	156
Resim 10: Ekrem Pamukçu Doçen Unvanı Aldı	156
Resim 11: Ekrem Pamukçu 1975 Seymenler/ ANKARA.....	157
Resim 12: Ekrem Pamukçu Evleniyor – 1976	157
Resim 13: Aradan Geçen 15 Yıl Sonra Ekrem Pamukçu ve Ailesinin İlk Buluşması Erbil- 1996	158
Resim 14: Irak Muhalefetinin 2002 Yılında Londra'da Yaptığı Toplantı.....	158
Resim 15: Irak Muhalefetinin Londrada Yapmış Olduğu Toplantı -2	159
Resim 16: Ekrem Pamukçu'nun Londra Gezintisinden	159
Resim 17: Ekrem Pamukçu'nun Annesi ve Babasının Mezarını Ziyaretinden Bir Kare KERKÜK 2003	160
Resim 18: Ekrem Pamukçu Öğrencileriyle Birlikte	160
Resim 19: Ekrem Pamukçu Arkadaşları ile.....	161
Resim 20: Ekrem Pamukçu Ailesi ile.....	161
Resim 21: Ekrem Pamukçu Oğlu Volkan Pamukçu ile.....	162
Resim 22: İhsan Pamukçu, Volkan Pamukçu, Ekrem Pamukçu	162

Resim 23: KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Ekrem Pamukçu, İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Ağa, İçişleri Eski bakanı Nahit Mentеше - Kıbrıs Konferansı.....	163
Resim 24: Ekrem Pamukçu Muhsin Yazıcıoğlu İle Beraber.....	163
Resim 25: Ekrem Pamukçu'nun Aldığı Bazı Ödüller	164
Resim 26: Ekrem Pamukçu'nun Oğlu Volkan Bey ile 22.02.2015 Tarihli Görüşme	164

GİRİŞ

Türkmen kavramıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Türkmen kelimesini ilk olarak Kaşgarlı Mahmud izah etmeye çalışmıştır. Bir efsaneye göre; Büyük İskender İran topraklarını istila ettikten sonra Türk ülkelerine yönelmiştir. Bu sırada, Balasagun'da oturan Türk hükümdarı Doğu'ya çekilmiş ve orada yalnızca 22 kişi kalmıştır. Daha sonra onlara iki kişi daha katılmıştır. İskender, üzerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiye Farsça "türkmânend"(Türk'e benzer) demiş ve Türkmen adı böylece doğmuştur (Tüysüz, 2002: 1964). Ancak halk etimolojisinden ibaret olan bu rivayet, ilmi değersizliği nedeniyle kabul görmemiştir. Yabancı Türkolog A. Vambery, "Türk-men"(ben Türküm) izahını Türk dili kaidesine uymadığı için reddetmiştir. Doğuda dil kitaplarına girecek kadar yer etmiş olan bir başka rivayet ise Türklerden İslâmiyeti kabul edenlere böyle bir ad verildiği yönündedir. Ancak Türkçe de -men, -man ekinin birleştiği kelimeye abartı anlamı katmasından dolayı; J. Deny'nin ileri sürdüğü üstün, sağlam, büyük Türk manasına geldiği yönündeki görüşleri daha kabul edilebilir (Kafesoğlu, 2002: 580).

Türkmen tabirinin ne zamandan beri kullanıldığı konusu henüz aydınlatılmış değildir. XI. yüzyılda Selçuklu ailesinin öncülüğünde batıya göç eden Oğuzlardan arta kalanlara, Batı Türkistan'da Türkmen denilmiş olabilir (Saray,1988: 661). Batıya göç Oğuzlar'ın İslamiyeti kabul etmekle Türkmen adını aldıkları hakkındaki yaygın görüş (Barthold, 2008: 20), din değiştirmenin isim değiştirmeyi gerektirmediği nazariyesi dikkate alındığında uzak bir ihtimaldir. Zira Bulgarlar, Macarlar Hıristiyan olmaları ve öz benliklerini kaybetmelerine karşın adlarını değiştirmemişlerdir.

Türkmen tabiri Karlukların en güçlü dönemlerinde kullandıkları siyasi bir terimdir (Kafesoğlu, 2005:148). Kaşgarlı Mahmut bu hususta Karlukları Türkmenlerden bir bölük olarak nitelendirmektedir. Orta Doğu kaynaklarında ise Türkmen tabiri ile Oğuzlar kastedilmektedir (Gündüz, 2002: 459).

Günümüzde Irak'ta; Arap ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük topluluk olarak Türkmenler bulunmaktadır. Irak'ın kuzeybatısından başlayarak, güneydoğusunda İran sınırına kadar uzanan zengin petrol, maden ve ılımlı iklim koşullarına sahip coğrafi bölgenin üzerine yayılmışlardır. Türkmenlerin bu bölgeye gelişi 674 yılında, Emevi

komutanlarından Ubeydullah b. Ziyad'ın Buhara ve çevresini kuşatması ile olmuştur (İbnü'l-Kesir 1994: VIII, 118, 119). Kaboc Hatun liderliğindeki Türklerin üstün cesaretinden etkilenen Ubeydullah b. Ziyad, Basra'da Zencilerin çıkardığı ayaklanmayı bastırmak için bunlardan 2000 Türkmen askerini bölgeye getirmiştir. Emevilerin ırkçı politikası nedeniyle çok etki gösteremeyen Türkmenler, Abbasi¹ ihtilalinde büyük rol oynamış ve Abbasi hükümdarlarının siyasi, askeri merkezlerini güçlendirmekte kullandıkları önemli bir unsur olmuşlardır.

Abbasi Devleti döneminden I. Dünya Savaşı'na kadar yönetim kadrosunun temel unsurunu teşkil eden Türkmenler, Osmanlı Devleti'nin 1918'de parçalanması üzerine, günümüze kadar devam eden sıkıntılı bir sürece girmişlerdir. Birinci dünya savaşı sırasında İngilizlerin bölgede oluşturduğu etnik milliyetçiliğe dayalı siyasi çekişmelere Türkmenler hiçbir zaman girmemiş, onlar sadece eşit vatandaşlık haklarına kavuşmak istemişlerdir.

Irak'ın kuzeyinden Bağdat'ın güney doğusunda bulunan Bedre'ye kadar yerleşmiş olan Türkmenler birçok katliama maruz kalmışlardır. Irak Türklerine karşı uygulanan ilk katliam, İngilizlerle işbirliği içerisinde bulunan Asurilerin oluşturduğu askeri milis teşkilatı Levy tarafından 4 Mayıs 1924 de Kerkük'te gerçekleştirilmiştir. Irak Türklerini sindirmeye yönelik bu katliam ilk son katliam değildir. 12 Temmuz 1946'da Türkmen petrol işçileri Gavurbağı'nda katledilmişlerdir.

5 Haziran 1926'da Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye Irak'a bırakılmıştır. Bu durum Türkiye'nin Türkmenlere karşı yeterli desteği göstermediği yönünde eleştirilmiştir. Fakat Türkiye ve Irak sınırının belirlenmesi meselesinde İngiltere'nin Türkmenleri, Türkiye Türklerinden saymama konusundaki ısrarı etkili olmuştur. İngilizler, Musul Türk lehçesinin Ankara lehçesinden farklı olduğu gerekçesiyle her iki toplumun birbirinden farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Türk hükümeti Musul Türklerine Türkmen diyerek Anadolu ile aralarında bir ayırım yaratmaya çalışmanın

¹ Abbasiler Dönemi, dini ve sosyal çalkantılarının yanında; İslam Dünyasının siyaset, sanat ve bilimde büyük bir rönesas yaşadığı bir dönem olmuştur. Abbasiler dönemi aydınlanmasıyla ilgili konularda Abdulhalik Bakır hocamızın eserlerinde önemli bilgilere ulaşılabilir. Bkz. Abdulhalik Bakır, *İtiryat, Gıda, İlaç Üretimi ve Tağşişi*, Ankara, 2000; Abdulhalik Bakır, *Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi*, Ankara, 2002; Abdulhalik Bakır, *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi, Giyim-Kuşam ve Moda*, Ankara, 2005; Abdulhalik Bakır, *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler*, I ve II, Ankara, 2008.

hiçbir mantığı olmadığı yönünde sert tepkiler vermiştir. Zira bütün Anadolu’da aynı lehçeyle konuşan tek bir yer yoktur (Aydın, 2001: 173).

Ankara Antlaşması ile Irak Türklerine vatandaşlık seçme hakkı getirilmiştir. Ancak dönemin haberleşme imkânlarının yeterli olmayışı ve Türkiye’ye giden Türkmenlerin geride bıraktıkları mal varlıkları için hak talebinde bulunamamalarından dolayı, Türkmenler bu haklarını kullanamamışlardır. Bilal N. Şimşir, (2002: 19) 1926 Antlaşmasında azınlık haklarıyla ilgili hüküm koyulsa ve Türkmenler azınlık statüsünde gösterilseydi; şimdiki haklarını da ellerinde tutamayacaklarını belirterek Türkiye adına antlaşmayı yapanların haksız yere eleştirilmemesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Irak İngiliz mandası olmaktan kurtulduğunda da durum değişmemiştir. 30 Mayıs 1932’de Irak Krallığının yayınladığı deklarasyon ile azınlıkların varlığı kabul edilmiştir. Fakat Türkmenlerin bu haklarından yararlanmalarına izin verilmemiş ve Araplaştırma politikası yoğun bir şekilde işlenmeye başlanmıştır. Öyle ki 14 Temmuz 1958’de Irak’ta krallık yıkılarak Cumhuriyet ilan edildiği zaman, iktidar Kasım, Irak Türklerinin Türkiye ile bağını koparmak için “siz Türkmensiniz” dayatmasında bulunmuştur. Irak’ta, resmi metinlerde Türkmen adının kullanılması bu şekilde başlamıştır (Saatçi, 1996: 17). Ardından Başta Rusya olmak üzere komünist ülkelerin desteklediği Kerkük Katliamı ise 14 Temmuz 1959’da zuhur etmiştir.

1963- 1968 yılları arasında Irak – Türkiye arasındaki siyasi baskının azalması, Irak Türkmenlerinin Türkiye’ye girişini kolaylaştırmıştır. Fakat bu durum Türkmenlerin nefes almasına yeterli olmamıştır. Zira Kerkük’ün adı “al Tamim” olarak değiştirildiği gibi Türk bölgelerinde din adamlarının Türkçe hutbe okumaları dahi yasaklanmıştır.

1979-1992 yılları arasındaki dönem de, Türkmenlerin mağduriyetlerinin katlanarak arttığı bir zamandilimi olmuştur. Saddam Hüseyin’in yönetimi ele geçirdiği dönemde telefonda Türkçe konuşmak dahi yasaklanmıştır. 1981’de Irak-İran savaşı nedeniyle Devrim Komuta Konseyi’nin aldığı kararlar Irak Türklerinin bir bölümü Arap yerleşim bölgelerine göçe zorlanmışlardır. Nüfusunun neredeyse tamamının Türk olduğu Beşir’de yüze yakın Türk genci idam edilmiştir.

Irak’ın 1990’da Körfez’i işgalinden sonra uygulanan ambargo en çok Türkleri etkilemiştir. Körfez Savaşı’ndan 11 yıl sonra Avrupa Parlamentosu “Irak’ın Durumu” başlığı altında bir kararname yayınlamıştır. Mevcut Irak rejiminin II. Dünya

Savaşı'ndan beri görülen en baskıcı rejim olduğu Uluslararası Adalet İttifakı tarafından kabul edilerek, Avrupa Parlamentosu tarafından desteklenmiştir. Körfez Krizinden sonra Irak'ın kuzeyinin bir bölümü Irak'ın kontrolünden çıkmasına karşın, Kerkük merkezi hükümetin kontrolünde kalmıştır. Araplaştırma siyaseti neticesinde orta ve güney bölgelerinden getirilen Araplar Kerkük'e yerleştirilmiş ve Türkmen kızlarıyla evlenmeleri için teşvik edilmişlerdir.

19 Mart 2003 tarihinde ABD, İngiltere'yle birlikte Irak'a operasyon düzenlemiştir. Aradan bir ay geçmeden Saddam yönetimi çökmüş, ertesini gün 10 Nisan 2003'de Kerkük başta olmak üzere Tuzhurmatu, Haneki, Karatepe gibi yerleşim yerleri yağmalanmıştır.

Irak Türklerinin özerklik, federasyon, konfederasyon, bağımsız devlet kurma gibi istekleri yoktu. Türkmen davası eşit şartlar altında yaşamak için sürdürüle gelmiş ve bu süreçte dava birçok tacize maruz kalmıştır. 31 Ocak 2004'de Irak Türkmen Cephesi'ne saldırı düzenlenmiştir. 14 Mart tarihinde ise ITC Lideri Abdullah Abdurrahman'a suikast girişiminde bulunulmuştur. Tarih 1 Haziran 2004'ü gösterdiğinde yeni geçici hükümet, nüfusun %17'sini oluşturan Kürtlere 10 Bakanlık verirken, %13'ünü oluşturan Türkmenlere tek bakanlık vermişti. Eylül 2004'deki Telafer Katliamı Türkmenlerin bölgede ötekileştirilme ve sindirilme politikasına acı bir örnek olmuştur.

Bu çalışma; Ekrem Pamukçu'nun hayatını ele aldığından dolayı, bununla müvazi olarak Türkmen davasının 2005 yılına kadarki süreci anlatılmıştır. Bu süreç içerisinde, Ekrem Pamukçu dışında Irak Türkmenlerinin sesini duyurmaya çalışan başka aydınların varlığı da aşikârdır. 1991 yılında yayınlanan Şevket Koçsoy'un "Irak Türkleri ve Türk Irak İlişkileri"; 1932- 1963 yılları arasındaki dönemi kapsayan olaylara ışık tutmuştur. 1932 yılı 30 Mayıs günü Irak Krallığının yayınladığı deklarasyon ile azınlıkların varlığı kabul edilmiştir. Peki bu kabul, Irak Türklerinin de bu hakkı kullanmasına izin vermiş midir? Sırasıyla, kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunan dernek kurmaları, Türkçe yayınlar çıkarmaları, eğitim-öğretim yasağının cereyan ettiği bu dönem Irak Türklerinin geçirdiği sıkıntılı sürecin artarak devam etmesine neden olmuştur. Koçsoy, 1963 darbesine kadarki durumu ele alırken, Türkiye'nin Irak Türklerine yeterli desteği göstermesi gerektiğini vurgulamıştır. "Kerkük Soykırımları"

kitabının sahibi Şemseddin Küzeci ise birçok acıya ve katliamlara sahne olan Kerkük'ün Türk basınındaki yerini çeşitli Türk gazete arşivlerinden topladığı haberlerle göstermiştir. Küzeci de Koçsoy gibi Türkiye'nin Irak Türklerine yeterli desteği göstermediğine işaret etmiştir. Koçsoy, Türkiye'nin haklı sebeplerinin olduğunu fakat bunların geniş çaplı değerlendirilerek yazılmasının daha doğru olacağına kanaat getirdiğinden kitabında bu sebeplere yeterli yer vermemiştir. Küzeci ise, Mesut Barzani'nin Kerkük'ü Kürt şehri ilan ettiği tarihle birlikte, Türkiye'nin Irak Türkmenlerine karşı farkındalığının arttığına dikkat çekmektedir.

Irak Türklerinin sesini duyurmayı kendine amaç edinmiş birçok şahsiyet bulunmaktadır. Irak Türkiye ilişkilerinde Türkmenlerin yerini göstermeyi amaçlayan diğer bir önemli eser ise Bilal N. Şimşir'in kaleme almış olduğu "Türk Irak İlişkilerinde Türkmenler" adlı eserdir. Yazarın Dışişleri Bakanlığı bünyesinde çalışması, eserini kaleme alırken sınırlı sayıda da olsa Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden yararlanabilmesini sağlamıştır. Bu durum eserini farklı kılmaktadır. Ümit Ertuğrul'un "Irak Türkleri ve Türkiye" siyle; Cüneyt Mengü'nün "ABD Türkiye Irak Üçgeninde Türkmen Meselesi" adlı kitabı Türkmenlerin durumunu devletlerarası politikalarla ilişkilendiren diğer kitaplardır.

Irak Türkmenleri hakkında kaynak niteliği taşıyacak eserler genellikle Türkmen menşeli kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Oğuz Çetinoğlu "Bilenlerin Dilinden Irak Türkleri" adlı röportaj derlemesinde Kerkük doğumlu Suphi Saatçi ve Habib Hürmüzlü'nün gözünden bu dönemi okurla buluşturmuştur. Yüksek Mimar Suphi Saatçi, ilk baskısı 2003 yılında yayımlanan "Irak Türkmenleri" kitabında Türkmen toplumunun özellikle I. Dünya Savaşından sonraki dönemine ışık tutmuştur. "Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı" ve "Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri" önemli çalışmalardır. Suphi Saatçi, Irak Türklerinin sadece toplumdaki sosyal ve siyasi boyutunu kaleme almamış "Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşim Bölgeleri" ile Türkmen kentlerinin, kasabası ve köylerinin monografisini incelemiştir. Erşad Hürmüzlü'nün "Irak ve Irak'ta Türkmen Gerçeği, Türkmenler" ve "Irak" eserleri de önemli kaynak eserlerdir.

Merhum Ekrem Pamukçu, Irak Türklerinin eşit şartlar altında yaşaması için gerekli olan temel unsurun bilinçlendirme politikası olduğu taraftarıydı. Bu

bilinçlendirme politikası eserlerine aynı ölçüde yansımıştır. Türkmen halklarının doğuştan gelen ve sürekliliğinin olması gereken haklarına karşı farkındalığını arttırmak ancak eğitimle mümkündür. Ekrem Pamukçu bu noktada yükseköğrenimini tamamlamak için geldiği Türkiye’de Kerkük defterini kapatmamıştır. Irak Türklerinin haklı davasına desteği burada dadevam etmiştir. Bu süreçte, Irak Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği’nin uzun yıllar başkanlığını yürütmüştür. 12 yıl, siyasi ve kültürel içerikli Kerkük Dergisi’nin genel koordinatörlüğünü ve yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Irak Türkmen Meclisi Şura Üyeliğine katılmıştır. Pek çok ilmi ve siyasi dergide çalışmaları yayınlanan Pamukçu; Irak, Türkiye, Lefkoşa, Bakü, Londra, Berlin’de ilmi ve siyasi tebliğler sunmuştur. Saha içinde aktif rol oynaması, Pamukçu’nun dergi ve makalelerde pek çok yazısının yayınlanmasına karşın, yayına hazır iki kitabını çıkaramamasına neden olmuştur.

Pamukçu, tüm yazılarını Irak Türkmenlerine seslenmek amacıyla yazmıştır. Ey *Türkmen Kadını*’ndaki seslenişi, geçmişten günümüze Türk kadınına verilen değeri anlatarak, Türkmen kadınınyürekliendirmek adınadır. Kitabını Irak Türklerine uygulanan katliamlarda şehit düşen Türk kadınlarına ithaf etmiştir. “Irak Türkmenleri Şairlerinden Nesrin Erbil” ise hislerini şiirle yansıtan Pamukçu’nun içindeki memleket özlemine ışık tutan ve Irak Türk edebiyatına farklı bir üslup getiren Nesrin Erbil’i hatırlatmak adınadır.“Bayatlar ve Irak Bayatları”, “Kerkük Tarihi”, “Irak Türklerinin Siyasi Kaderi” hep içinde hasretini yaşadığı memleketi Kerkük’e ve mensubu Türkmenlere yönelik makaleleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKREM PAMUKÇU'NUN HAYATI

1.1. EKREM PAMUKÇU'NUN YAŞAMI

Ekrem Pamukçu, 21.04.1947 yılında Kerkük'ün Kale mahallesinde, dokuz çocuklu bir ailenin ikinci ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Abisi Sefa, kardeşleri; İhsan, Mehmet, Mofak (Muvaffak), Eyet (Ayad), Aysel, Gürsel ve Sahire'dir. Kendileri halen Kerkük'te ikamet etmektedirler. Annesi Şükriye Hanım ev hanımı, babası Cuma Bey emekli polis memurudur. O dönemlerde Cuma Beyin Kale mahallesinde bulunan kıraathanesi sebebiyle, kendisi bölgede *Çaycı Cuma* olarak tanınmaktadır.

Resim1: Kerkük'ün Kale Mahallesi

Ekrem Pamukçu İlk, orta ve lise öğrenimini Kerkük'te tamamlamıştır. Kerkük Lisesini bitirdikten sonra 1969 yılında yüksek tahsilini yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Aynı yıl Ziraat Fakültesinde eğitime başlamıştır. Ziraat Fakültesinde zirai tarım ilaçlarının kullanılması, kronik bronşial astım hastası olan Ekrem Pamukçu'nun nefes darlığı çekmesi nedeniyle eğitimini tamamlayamamasına neden olmuştur.

1971- 1975 yılları arasında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğrenim görmüştür. Eşi hemşire Fikriye Hanım ile tanışması da bu dönemde olmuştur. İyi giyinmeyi seven ve siyah gözlükleriyle dikkati çeken Pamukçu, o dönemlerde Cebeci'deki Sağlık Koleji civarında *Kont* lakabı ile anılmış.

Siyasi hareketler nedeniyle tamamlayamadığı Hukuk Fakültesi eğitimi sırasında, 82 Anayasasının 66. Maddesinde belirtilen “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.” maddesi kafasını kurcalayan olguların başında gelmektedir. Bu durumda Irak'ta yaşayan bir Türk'ün Türk olduğu kabul edilmemektedir. Çünkü Irak Türkü, Türkiye Cumhuriyeti devletine vatandaşlık bağıyla bağlı değildir. Ekrem Pamukçu'nun bu düşüncesi sınıf ortamında da tartışma konusu olmuştur. Hocası tarafından aslında ileride kaleme aldığı her yazısında titizlikle kaçındığı bir olgu ile itham edilmiştir: Faşistlik ve kafatasçılık.

1976 yılında Fikriye Hanım ile evlenmiş ve Volkan, Gürkan adlarında iki çocuğu olmuştur. 4.12.1979 - 1984 yılları arasında ise aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesi Felsefe bölümünde öğrenim gördükten sonra 1984 yılında mezun olmuştur. Aynı fakültede 6 yıl okutman ve öğretim görevlisi olarak görev yapmıştır. 1986 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde, doktora başlamıştır. Akabinde 1991 yılında Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde Tarih Bölümü'nde yardımcı doçent olarak göreve başlamıştır.1994 yılında, *Abbasilerin İlk Dönemlerinde Siyasi Askeri ve Kültürel Alanlarda Türkler* adlı doktora tezinin geliştirilerek kitaplaştırılmış hali niteliğindeki meşhur eseri *Bağdat'ta İlk Türkler* basılmıştır. Bundan bir sene sonra aynı fakültede doçent unvanı almıştır. 1999 yılında Gazi Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü ile Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı'na atanmıştır. 2004 yılında Profesörlük unvanı kazanmıştır.

2 yıl Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. 12 yıl Kerkük Dergisi'nin genel koordinatörlüğünü ve yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Son dönemde Irak Türkmen Meclisi Şura üyeliği de yapmıştır.

İbn Sina Hastahanesi'nin 8. katında Gastroenteroloji Bölümü'nde, karaciğer kanseri teşhisi ile hayata gözlerini kapatmıştır. Vefat ettiğinde cüzdanından sadece şu yazı çıkmıştır:*Allah'im sana en güzel gözüktüğüm an al beni yanına..*

1.2. EKREM PAMUKÇU'NUN KİŞİLİĞİ

Duygusallık; insanların içsel dünyalarındaki karmaşasının dışı vurumudur. Merhum Pamukçu'nun yakınlarının kendisi hakkındaki ortak görüşü de, çok duygusal bir yapıya sahip olmasıdır. Her insanın kendini ifade ediş biçimi farklıdır. Pamukçu içsel dünyasındaki duygu yoğunluğunun dışı vurumunu şiirle yansıtmayı seçmiştir. Gençlik yıllarından içinde var olan şiir yazma sevgisi bu hassasiyetinden ileri gelmektedir. Oğlu Volkan Pamukçu bu konuda şöyle diyor:

Babam bol bol şiir yazardı. Doğrudan bir bağlantıya geçtiği zaman genelde ağlardı. Ağlamamak için genelde yazıyı kullanırdı. Aşkla ilgili yazdığı şiirlerin önemli bir kısmını imha ederdi. Niye yırttın diye sorduğum zaman da etkileniyorum derdi. İkinci kez okumazdı. Dolayısıyla yazılı olarak kalmadı²

Bu yönüyle Pamukçu'yu, gençlik yıllarında sıkı sıkıya tutunduğu Türkmen davası için; yaşadığı coğrafyayı, ailesini geride bırakmak durumunda kalması hassaslaştırmıştır. Hissiyatını şiirle dile getirmesi biraz da bundan kaynaklanmaktadır. Hislerine tercüman olan memleket ve yurt özlemine ilişkin şiirleri bulunmaktadır:

Kerkük Diye

Dolaşıp durdukça damarda bu kan

Bedenden sıyrılıp çıkmadıkça can

Özümler, gözümle, sözünle her an

Kerkük Kerkük diye seslenirim ben

Gurbet dertlerime dertler katanda

Bayram müjdeleyen toprak atanda

Bu anayurtta bu cennet vatanda

Kerkük Kerkük diye seslenirim ben³

Türkmen davasına yönelik hassasiyeti bu duygusallığını ve memleket özlemini arttırmış olabilir. Bu hususta çalışma arkadaşı Prof. Dr. Abdulhalik Bakır şöyle demektedir:

...Ekrem hocanın bir yönü yok, birkaç yönü var. Birincisi, Çocukluktan gelen bir şairlik yönü var. Edebiyatla iç içedir. İkincisi Kerkük'te edebiyat alanında yetişmesi biraz da tasavvufi alakalı olmasından kaynaklanmaktadır. Kerkük'te bir arkadaş ortamı vardır ve beraber mücadele vermişlerdir...Ekrem hoca daha çok farklı türde şiir yazıyordu. ..Ben de genel olarak Türkmenlerin ızdıraplarını, sıkıntılarını dile getiren şiirler yazardım. Her insanın farklı bir ruh

² Metin içerisindeki Volkan Pamukçu ile ilgili alıntılarda 27.12.2014 tarihli İstanbul görüşmesi kaynak alınmıştır.

³ Ekrem Pamukçu'nun oğlu Gürkan Pamukçu ile 30.04.2015 tarihli görüşme sonucu ulaşılmıştır.

dünyası var. Bizim şiirlerimiz birbirine benzer ama ben daha ağır şiir yazıyordum. Ekrem hoca daha geç başladı şiir yazmaya⁴.

Volkan Bey, Bakır'ın Pamukçu'nun şiirlerine çok vakıf olmamasının sebebini, babasının yazdığı şiirleri genellikle ikinci kez okumamak için yırtıp attığıyla açıklamaktadır. Abdulhalik Bakır, bu noktada Ekrem Pamukçu'nun çok hassas bir kişiliğe sahip olduğu hususuna katılmaktadır.

Ekrem Pamukçu, Türk aile tipinde anne ile evlat arasında çok fazla hissedilmeyen fakat baba ile evlat arasında her zaman bulunan şeffaf duvarı yıkmıştır. Çocuklarına, kendisiyle her türlü problemlerini konuşabilecekleri bir arkadaş edasıyla yaklaşmıştır. Volkan Bey babasının bu yönünü şu sözlerle ifade etmektedir:

.. Benim babam, babadan önce bir hocam arkadaşım. Yanlılarıyla, doğrularıyla her zaman örnekti. ..ben şuan en yakın arkadaşım konuşabildiğim konuların tamamını konuşabilirdim kendisiyle. Sıkıntılarımı, problemlerimi, özel hayatımı, her şeyimi konuşurdum. O da aynı samimiyetle cevap verirdi.

Volkan Bey sözlerine, babasının aynı yaklaşımı öğrencilerine de gösterdiğini eklemiştir. Volkan Pamukçu, babasının öğrencileriyle arasındaki bağın doğru olmadığını; bunun meslektaşları arasında kıskançlığa yol açabileceğini de ifade etmektedir. Vefatından sonra birçok öğrencisi aileye ne kadar vefalı olduklarını arayarak göstermişlerdir.

Ekrem Pamukçu'nun duygusal kişiliğinin yanında belirgin olan bir diğer özelliğini de eklemek gerekir ki bu da çok titiz olmasıdır. Günümüzde çoğu insanın moda algısıyla baktığı temiz ve şık giyinme hususuna kendisi farklı bir pencereden bakmıştır. İnsanın şık olmasının karşısındaki kişiye duyduğu saygıdan ileri gelmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. Bu nedenle karşısındaki insana duyduğu saygıyı göstermek için daha özenli giyinmeye dikkat etmiştir. Oğlu, Ekrem Pamukçu'nun bu yönü hakkında şöyle diyor:

Geçen ay başıma gelen bir olayı anlatayım. Duruşmadan çıktım odama girdim. Bir tane avukat geldi odama -hakim bey ceketiniz ne kadar güzel dedi. – Teşekkür ederim dedim. – Nereden aldınız? dedi. Ben almadım rahmetli babamı. Aradan geçmiş kaç yıl, o ceket hala benim üzerimde. Ben bunu ceket çok pahalı olduğu için anlatmıyorum. O intizamı, nizamı koruduğu için anlatıyorum.

.. O ipek mendiller tek tek ütülenir, ceketler yerleştirilir, çoraplara kadar ütülenirdi. Bir gömleği iki kere arka arkaya giymezdi. Kendi ütüsünü de kendi yapardı. Bir gömleği gardıroba astığı zaman, ikinci gömleği yanına astığında kesinlikle iki gömleğin birbirine değmemesi gerekiyordu.

⁴ Abdulhalik Bakır ile 06.03.2015 tarihli Bilecik görüşmesi.

Pamukçu sadece kıyafet konusunda titiz değildir. Pamukçu'nun evinde bine yakın kitabının bulunduğu bir kütüphanesi vardır. Bu kütüphaneyi estetik kaygılardan uzak olarak tasnifetmeye özen göstermiştir. Her kitap konusuna göre ayrılmaktadır. Vefatından sonra ailenin birçoğunu dağıttığı bu kitapları temizlemek Pamukçu'nun en sevdiği faaliyetlerden biriymiş. Oğlu Volkan Bey ile beraber kitapları büyük bir titizlikle temizlerlermiş. Önce kitapları tek tek balkondan çıkarırlar, hafif nemli bir bezle dışları silindikten sonra konularına göre tek tek ayırırlarmış. Volkan Bey bunu yapmaları gereken bir iş olarak değil, güzel vakit geçirdikleri bir hobi olarak yorumluyor.

Evlerinde geniş bir kütüphanenin bulunması, Volkan Bey'in entellektüel gelişimine olumlu katkı sağlamıştır. Bunda babası Ekrem Pamukçu'nun aşıladığı okuma sevgisinin de payı büyüktür.

Ekrem Pamukçu'nun bir özelliği de hitap gücünün ve sesinin güzel olmasıdır. Volkan Bey bu hususta:

Babamın çok güzel bir sesi vardı. Bir örnek vereyim; kendisi çok güzel Kur'an-ı Kerim okurdu ve benim tüylerim diken diken olurdu. Bir gün bir taziyeye gittik. Yeni ergen çocuklara köylerde Kur'an okuturlar ya dört beş tane imam var aynı şekilde. Kulağıma eğildi: "Volkan bak sana bir şey diyeyim; en yakın zamanda bir kaset dolduruyoruz. Ben Kur'an okuyacağım" dedi. "Niye baba?" dedim. "Ben öldüğüm zaman sakın arkamdan bunları dinletmeyin, ben kendi Kuran'ımı kendim okurum" dedi. Ona nail olamadık ama söylediği çoğu şeyi yaptık... 3 tane Kürtçe türkü söylerdi. Keşke bunları kayda alsaydım.

demektedir. Ekrem Pamukçu'nun belki de en önemli özelliğini de bu satırlardan anlaşılmaktadır. Pamukçu'nun Türkmenler dışındaki etnik kökenlere karşı yaklaşımı düşmanca değildir. Doğrudan halklara karşı ithamda bulunmayı yanlış bulmuştur.

1.3. YAKINLARININ PENCERESİNDEN EKREM PAMUKÇU

1.3.1. Duygusal Bir Baba, Yürekli Bir Dava Adamı⁵

Ekrem Pamukçu'nun oğlu Volkan Bey ile birlikteyiz. Kendisinden Ekrem Pamukçu'yu dinleyeceğiz ama öncelikle sizi tanıyabilir miyiz Volkan Bey?

-Hâkim olarak görev yapıyorum. 1978 yılında Ankara'da doğdum. Bundan önce Giresun'daydım. Ondan önce yine İzmir'in Ödemiş'e bağlı Beydağ beldesinde görev yapıyordum.

⁵ Volkan Pamukçu ile 27.12.2014 tarihli İstanbul görüşmesi.

Peki, Volkan Bey, Bu süreçte Ekrem Beyin size manevi katkısının olduğunu söyleyebilir miyiz? Kendisi de eğitimi tamamlamasa da 1975’de Ankara Üniversitesi Hukuk fakültesinde okumuştur.

-Evet, rahmetli babamın hukuk fakültesinden mezun olamamasının sebebi siyasi hareketler. Bu siyasi hareketler ona ciddi anlamda sıkıntı yaşattı. Zaten bir Türkmen olmasından kaynaklı o dönemdeki sol fraksiyonlarının, siyasal bilimlerde hukuk fakültesinde çok ciddi bir etkisi vardı. Dolayısıyla devam ettiremedi. Ama tabii ciddi bir hukuki formasyon sahibidir kendisi. Benim mesleğim üzerindeki etkisi hukuki formasyonundan ziyade manevi yönde oldu. Zaten benim hukuk fakültesine başlamamın asıl sebebi babamdır. Zorla başlattı beni. Hukuk fakültesiyle ilgili aklımda hiç bir şey yoktu. Daha çok tiyatro okumak istiyordum ben.

Neden hukuk fakültesinde ilerlemenizi istedi?

-Hep şunu söylerdi: “Hukuk fakültesinin, senin ilerde ideallerini gerçekleştirmen için çok daha büyük faydası olacaktır” Tabii biraz daha pragmatist düşünüyordu. Ben Hukuk fakültesine girdiğimde 17 yaşındaydım. 17 yaşındaki bir çocuk kendi ideallerine mi yoksa babasının pragmatist düşüncelerine mi daha çok meyleder? Babasının pragmatist düşüncelerine tabii. Bu süreç içerisinde çok ciddi manevi katkısı oldu. İstemeyerek gittiğim hukuk fakültesini bitiremez haldeydim. Ben 8 buçuk yılda hukuk fakültesini bitirdim. Duygusal bir insandı. Çok duygusal bir tarafı olduğu için bende manevi bir baskısı oldu.

Herkesin kendine özgü duygularını ifade etme şekli vardır. Babanız duygularını nasıl ifade ederdi?

-Babam bol bol şiir yazardı. Doğrudan bir bağlantıya geçtiği zaman genelde ağlardı. Ağlamamak içinde genelde yazıyı kullanırdı.

Evet, babanızın şiire olan merakını biliyoruz. Şiirlerini yayınlamayı düşündü mü hiç?

-Genel olarak yazıp yırtardı.

Ben bir tanesine ulaşabilmişim; “Kerkük” şiiri.

-Evet; yurt özlemine ilişkin, memleket hasretine ilişkin şiirleri hala bilgisayarımda var. Aşkla ilgili yazdığı şiirlerin önemli bir kısmını imha ederdi. Niye

yırttın diye sorduğum zaman da etkileniyorum derdi. İkinci kez okumazdı. Dolayısıyla yazılı olarak kalmadı.

Ekrem hocanın aile yaşantısına, bilhassa sizin gözünüzden nasıl bir baba olduğuna dair bilgi verebilir misiniz?

-Arkadaşlarımın aile yaşantısına baktığım zaman çok farklıyız. Benzerlik dahi yok. Dolayısıyla sadece bir baba şeklinde hiçbir zaman olmadı. Hep söylüyordum arkadaşlarımla da konuşurken. Benim babam, babadan önce bir hocam, arkadaşım. Yanlışlarıyla doğrularıyla her zaman örnekti. Yanlışlarıyla da her zaman örnek olan birisiydi. Çünkü yanlışına ısrar etmeyen bir kişiliği vardı. Her hatasında “keşke yapmasaydık”, “şu kadar hatalarım oldu” gibi sıklıkla dile getirirdi. Ben şuan en yakın arkadaşımınla konuşabildiğim konuların tamamını konuşabilirdim kendisiyle. Sıkıntılarımı, problemlerimi, özel hayatımı, her şeyimi konuşurdum. O da aynı samimiyetle cevap verirdi.

Babamla annem arasında gizli bir şey yoktu. Eşine yalan söyleyen birisi değildi. Küfretmezdi. Ben babamın ağzından bir kere “salak” lafını duymadım. Rencide edici bir kelime kullanmazdı. Çok kızarsa Arapça söylerdi. Onu da zaten biz anlamazdık. Tabi bu konuştuklarımız bireysel konular. Keşke anlatabilsem bazı şeyleri, keşke konuşabilsem. Geçen seferki⁶ bahsettiğim kaygılardan ötürü konuşamıyorsun bazı şeyleri.

Size olan yakınlığını, baba oğul ilişkinizi dile getirdiniz. Peki çevresiyle bilhassa öğrencileriyle olan ilişkisi nasıldı?

-Çok, hatta benim eleştirdiğim noktada çok iyiydi. Ben hiyerarşik bağlamda insanların belli bir sınırının olması taraftarıyım.

Öğrenci - öğretmen ilişkisi bağlamında değil mi?

-Evet, ama o genellikle arkadaş ilişkisini yeğlerdi. Rahmetli olduktan sonra bana telefonla ulaşan, internetten ulaşan şuan kadar 200’e yakın kişi var. Bunların hepsi hala aynı duygusal hassasiyetle yaklaşıyorlar. Bu onun tercihiydi, arkadaş gibi yaklaşırdı. Hiçbir zaman hoca sıfatıyla yaklaşmazdı.

Ama buradan sevilen bir hoca olduğunu anlıyoruz değil mi?

⁶ Volkan Pamukçu ile 13 Kasım 2014 Ankara Görüşmesi

-Çok seviliyordu. Benim bunu eleştirmemin sebebi; yanlış olduğundan değil, bu bir kıskançlığa yol açıyordu ve kendisine zarar veriyordu.

İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamlayan Babanız Ekrem Pamukçu'yu Türkiye'ye ne getirmiştir?

-O dönemde Irak'taki ve Türkiye'deki siyasal yapıları kuşbakışı değerlendirdiğiniz zaman -tabi burada devletlerin gizli politikalarını da düşünürsek- Irak'ta ciddi miktarda Türkmen nüfusu var. Bunların bir şekilde bilinçlenmesi gerekiyordu. Bilinçlenme gerek siyasal anlamda, gerek kültürel anlamda -ki kültürel bilinçlenme zaten var. Ama Irak'taki örneğin Kürtleri ele aldığımız zaman; sürekli bir başkaldırı ve özerklik peşinde olan bir gruptur. Diğer gruplar için de durum aynıdır. Türkmenler öyle değil. Türkmenler her zaman Irak'taki dokuya uyum sağlamıştır. Hiçbir zaman otoriteye başkaldırmamıştır. Devletin önemli kurumlarında yer edinmiş bir millettir. Zaten babamın kitaplarına baktığımız zaman, mesela Abbasiler döneminde de aynıdır. Devletin önemli kademelerinde, orduda vesaire Türkler vardır. Türkmenler hiçbir zaman bağlı bulunduğu devlete ihanet sürecine girmemiştir. Irak'ta da bu böyledir. Süleyman Demirel'in 1967 yılında -tarihi yanlış hatırlamıyorsam eğer- Kerkük ziyaretinden sonra, belli Türkmen gençlerinin Irak'tan Türkiye'ye getirilerek yetiştirilmesi, akabinde oradaki Türkmenlerin bilinçlendirilmesi gibi bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında Türkiye'ye getirildi. Türkiye'de okudu. Ancak Türkiye'de yaşanan muhtıra olayı bu bağı koparttı. Türkiye'ye gelen babam ve arkadaşları yalnız kaldı. Bunları başka yollara sürükledi, ta ki 1990'lara kadar. 90'larda o dönemin gençleri tekrar parladı. Türkiye'ye geliş sebebi özetle budur. Burada okuyarak tekrar Irak'a dönüp orada bilinçlendirme yoluna girmek.

Türkiye'de akademik anlamda hangi eğitimleri almıştır?

-Hukuk Fakültesinde, Dil Tarih Coğrafya bölümünde, Ziraat Fakültesinde ve Ankara İlahiyat Fakültesinde okudu. Başarılı bir öğrenciydi. Zaten İlahiyat Fakültesindeki çizgisine bakarsanız üniversiteyi bitirir bitirmez aynı üniversitenin İlahiyat Fakültesinde göreve başladı. Okumayı çok severdi.

Az önceki soruyla bağlarsak, Ekrem Hoca'nın okuma sevgisinin size de olumlu katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz?

-Bir çocuğa istediğiniz kadar bir şeyleri anlatın. Çocuk gördüğüyle büyür. Anlatılanlarla hiçbir zaman büyümez. Ben kitapların arasında büyüdüm. Her zaman çok büyük bir kitaplık olurdu evimizin içinde. Benim yatağım o kitaplığın yanında olurdu. Çocuk aklıyla düşünün. Kafanızı yastığa koymuşsunuz gördüğünüz şey kitap. Kitaplar da baktığınız zaman *Ermeni Dosyası, Türkistan, Farabi, Gazali, İbn Haldun*. Okumayı ilk öğrenen ilkökul öğrencisinin ilkökul 2'den itibaren görsel olarak önüne gelen malzeme bunlar. Böyle büyüyen bir çocuğun okumama ihtimali yok.

Bizim babamla en mutlu, en güzel zamanlarımız kitaplık temizleme zamanlarımızdır. Binlerce kitap vardı. Babam rahmetli olduğu zaman dört bin tane kitap çıkarttık biz evden. Kitapları tek tek balkonda çırparak tozlarından arındırırdık. Sonra hafif nemli bir bezle dışlarını silerdik. Kitapların yerleştirilme düzeni enteresandı. Hiçbir zaman şimdi evlerde yapıldığı gibi renklerine ve boylarına göre değil konularına göre ayırırdık. Tasnifin bir çocuğun yetişmesinde iyi bir etkisi var. Felsefe kitapları bir yana, bilimsel kitaplar bir tarafa, tarih kitapları bir tarafa, siyasetle ilgili kitaplar bir tarafa olacak şekilde bir tefrike girdiğiniz zaman ister istemez sizde bir alt yapı zaten oluşmak zorunda kalıyor. Babamın bu noktada inanılmaz etkisi vardı. Ben normalde çok aşırı zeki bir insan değilim. Ama üniversiteye geldiğim zaman şunu fark ettim. Bunu övünmek bazında söylemiyorum ama beraber başladığımız arkadaşlardan adım adım önde başlamışım ben. Arkadaşlar sadece üniversite sınavına hazırlanmış, matematik soruları çözmüşler, dünyadan bir haberler. Sadece bir kısmında genel kültür vardı. Tarih bilgisi yok, siyaset bilgisi yok. Kritik analitik düşünce yapısı yok. Bunların eksiklikleri tehlikelidir. Bunların belli bir yaştan sonra oluşması iyi değildir. Bu dogmaya yol açar. Örnek veriyorum; bu tür bilgileri üniversite bittikten sonra ele alan bir şahıs için siyasal anlamda dogmaya yol açması kuvvetle muhtemeldir. Ancak daha küçük yaşlarda başladığı zaman daha ince noktalara, kılcal damarlara temas ettiği için hayatı o dogmalarla değil daha renkli daha karışık görebilir.

Kardeşinizin de babanızdan feyiz aldığını söyleyebilir miyiz?

-Aramızda sadece şöyle bir fark var. Ben babamın alaylı öğrencisiydim. Kardeşim mektepli öğrencisi. Biz biraz daha spontane yaşadık babamla, kardeşim biraz daha ritüellere dayalı. Babamla benim aramda ruhların birbirine teması vardı. Benim ruhum babamın ruhuna temas ederdi.

Ekrem hocanın eserleriyle ilgili bize bilgiler verebilir misiniz? İçeriğe koymak istediği ancak kitaplarında yayımlanmamış bilgiler mevcut mu?

-Babamın çalışmalarının önemli bir kısmı yayınlanmamıştır. Yazdı yazdı bilgisayarda durdu. Tabi bunun önemli bir sebebi; babamın dava adamı olmasıydı. Sahada daha çok vakit geçirirdi. Ömrünün belli bir kısmı Irak'ta, yollarda, sempozyumlarda ve farklı çalışmalarla geçti. Vakti yoktu. Bir kitap çıkartmak ciddi bir süreç ister.

Davasına yönelik çalışmalarını da görüyoruz. Mesela "Ey Türkmen Kadını" adlı çalışması buna yönelikti.

-O çalışmaları bizzat ikimiz yaptık. Daha doğrusu şöyle; yazım aşamasında onu ben yazdım. El notlarını ben birleştirdim. *Ey Türkmen Kadını*, *Ey Türkmen Genci* gibi o dönemde yazılan yazıların önemli bir kısmı bilimsel olmaktan ziyade, Irak'taki Türkmen halkına yönelik bir şuurlandırma yazılarıydı. Ama içerisinde çok ciddi tarihi bilgiler vardır onların. Irak'ta dağıtıldı bunlar. Bir ara toplatıldı, tekrar dağıtıldı. Çünkü onların bir kısmı Arapçadır, bir kısmı Türkçedir. Bilgisel kaygılarla yazılmaktan ziyade davaya hizmet için yazılmışlardır ama bu onun değerini düşürmez. Geçmişten tarihsel örnekler vererek yapılan bir şuurlandırma operasyonudur.

Evet, bunu "Ey Türkmen Kadını"nda çok net görüyoruz.

-Biz *Ey Türkmen Kadını*'nı yazarken arada ağlıyorduk. Mesela orada bir "Zehra Bacı" örneği vardır. Kendisini yakmıştır. Öyle akşamlar yaşıyorduk ki, babam söylüyor ben yazıyordum. Göz göze gelmemeye çalışıyordum. Göz göze gelmeden o sesi titreye titreye söyler, bende bilgisayara geçirirdim.

Kendisi bilgisayardan ziyade el yazısını daha sık kullanıyordu sanırım.

-Osmanlıca yazardı. Osmanlıcanın her zaman insan fizyolojisi için daha uygun olduğunu düşünürdü. Hakikaten de Latin alfabesiyle yazdığında o kadar hızlı yazamıyordu.

Kendisinin Irak ve Türkiye'de uzun yıllar Türkmen Davasını sürdürdüğünü biliyoruz. Peki bu süreci ne başlatmıştır?

-Aslına bakarsanız, süreci başlatmaktan ziyade genel konjonktür süreci zaten başlatıyor. Vatanından kopup da araya aşılmaz duvarlar girdiğinde, o duvarlara tırnağı

taktığın zaman süreç kendiliğinden başlıyor. Ben kalkayım da bu davaya hizmet edeyim diye başlamıyorsun zaten.

Türkmen davasına yönelik fedakârlıkları var mıydı? Türkmenlerle ilgili hangi çalışmalarda bulunmuştur?

-Fedakarlık kısmına müsaadenizle cevap vermem. Çünkü o bu soruya cevap vermek istemezdi. Bu Allah'la onun arasında bir konudur. Sadece şunu söyleyebilirim kısaca; Türkiye ile Irak arasındaki gidiş gelişler, -gerek buradan oraya gerek oradan buraya misal belirli kesimler ciddi sermaye birikimleri yapmıştır. Irak'ta Kerkük'te hiçbir şey yokken Türkmen davası adı altında ticaret yapan çok insan oldu. Fabrikalar açtılar, işletmeler kurdular. Ya da bunu farklı yollara tevیل eden çok insan oldu. Türkmen davasına samimi bir şekilde hizmet veren çok sayıda insan da oldu bunu inkâr etmiyorum. Ama bu insanların önemli bir kısmı kendisini ve ailesini bir yanda tuttu. Babama baktığım zaman sadece bir örnek yeterli; İbn Sina Hastanesi 8. katta Gastroenteroloji Bölümünde, odasında vefat ettiği zaman, cüzdanından sadece tek bir kâğıt çıktı. O kâğıtta da sadece şu yazıyordu: "Allah'ım sana en güzel görüldüğüm an al beni yanına". Onun haricinde başka bir şey yoktu. Vefat ettiğinde hiçbir gayrimenkul bırakmadı. Parası pulu olmadığı gibi Irak'a giderken ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için tüketici kredisi çekmişti. Bu bile yıllarca pek çok görevde canla başla hizmet etmiş birin nasıl bir fedakârlık göstermiş olabileceği anlamında önemli bir veridir.

Kesinlikle öyle. Peki bu dava için hangi çalışmalarda bulunmuştur?

-Irak Türkmen Cephesi'nin içinde aktif rol oynadı. 2 yıl Irak Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği'ne başkanlık yaptı. Global Strateji Enstitüsünde önemli çalışmaları oldu. Türkmenleri örgütlenme adı altında Irak'ta çok önemli çalışmaları oldu. Bu da yalnız başına olacak bir şey değil. İster istemez Türkiye devletinin de desteği gerekiyor. Dünya konjonktürü gereği bu dalgalanmalardan ötürü tabii, bazen arkanda kimin olduğu da önemlidir.

Irak Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneğindeki Başkanlık döneminin, Kerkük Dergisindeki çalışmalarının bu sürece katkısı nedir?

-Derginin bir kültürel çalışması vardır. En önemlisi daha öncesinde Irak'ta çıkan Türkmen geleneğinde dergicilik önemlidir. *Kardaşlık* dergisi vardır, yıllardır çıkar. *Kerkük* dergisi de öyledir. Babam bunu ayağa kaldıranlardan biridir. En önemli

çalışması buydu. On sene sonra önemli bir kaynak olacaktır. Şu an dergi çıkıyor mu ben de bilmiyorum. Onun haricinde Türkiye’de oturma izni, ikamet izni almak isteyenler, Irak’tan kaçanlar, maddi yardımlar ve yine Irak Türkmenlerinin Türkiye’deki devlet bürokrasisine siyasetiyle bağ kurmak anlamında o ince sosyal zekâsını çok kullandı.

Tamamlayamadığı projeleri oldu mu?

-Tamamlayamadığı en önemli projesi benim. Benim üzerimde ciddi bir emeği vardı. Geç bitirdim okulu. Ölümüne bir hafta vardı. Hâkimlik sınavını kazandığımı yeni öğrendim. Hatta şöyle bir şey oldu. Hastanenin koridorunda oturuyordum. Teyzem koşarak geldi. Çok mutluydu teyzem. “Çok güzel bir haber vereceğim sana” dedi. Babam ölmek üzere olduğu için aklıma gelen tek şey, babamın iyileşeceğini söyleyecek zannettim. “Hâkim oldun artık” dedi. İnanın sevinmedim. Sevinmedim değil, duymadım. Paşa olsam ne.. hakim olsam ne.. Ama babamın o gönülden istediği şeyi kendisine göstermek için hiç düşünmeden bir fotoğraf stüdyosuna gittim, bir tane hâkim cübbesi buldum. Bir fotoğraf çektirdim. Çerçeveletip hastanedeki odasına, tam karşısına koydum. O an konuşamıyordu. Kafasını salladı ve güldü. Tabi takdir Allah’tandır. Benim başarılı dönemlerimi görsün isterdim. Şimdi siz sorunca tamamlayamadığı projesini, kendim geldim ilk aklıma.

Sorunuza diğer anlamda cevap verirsem siyasal anlamda içinde bulunduğu dava anlamında söylersek pek çok şeyi hala yarım. Şu an Kürtler Türkiye’de bile özerklik isterken; üç buçuk milyon Türk nüfusunun Irak’ta ne zorluklar altında yaşadığı ortada.

Ekrem Bey’in hümanist tarafını baz alırsak, Türkmenler dışında Irak’taki diğer etnik kökenlere karşı tutumu nasıldı?

-Babamın asistanı gibi dönem dönem yanındaydım. Bazen bana da makale yazdırırdı. Benimde bazı dergilerde makalelerim vardır zaten. Makale yazarken bir şeye çok dikkat ederdi. Örnek veriyorum; ben makale de şöyle bir cümle kullandım: “Kürtler böyle böyle yaptı. Kürtler aslında budur.” Babam buna kesinlikle müsaade etmezdi. “Senin halklarla işin yok. Halklara düşmanlık besleyemezsin. Kürt lider Barzani, Kürt lider Talabani şeklinde ithamlarda bulunabilirsin. Doğrudan halklara ithamda bulunma” derdi. Misal babamın ilk sevgilisi Kürt’tür. Kafatasçı bir milliyetçiliği yoktu. Onun milliyetçiliği sevgi içeren bir milliyetçiliktir. Nasıl birşeydir bu; mesela hane içindeki bireyi karşı komşuna nazaran daha çok tutarsın ya bunun gibi bir milliyetçiliktir. Bu

hane halkındaki kişiyi sevmek, karşı komşuna düşmanlık beslemek değildir. Bu kültürel bir milliyetçiliktir. Bunun ötesinde yoktur. Kanaatimce de olmaması gerekir. Müslüman bir insan kafatasçı bir milliyetçilik yapamaz. Kur'an-ı Kerim'de açık ayet var; "Biz sizleri kavim kavim yarattık. Allah katında en değerliniz en çok takva sahibi olanlardır." Türk- Kürt diye ayırmaz. Allah katında en değerli kişi kimdir? Takva sahibi, Allah'tan en çok çekinendir. Bu ayet hükmünden hareketle, milliyetçilik demeyelim de kafatasçılıkyapamayız.

Hayat görüşü nasıldı?

-Türkiye'deki belli fraksiyonları düşündüğümüz zaman babamı hiçbir yere koyamazdınız. Babamla bazen sohbet ettiğiniz zaman, onun için sosyal demokrat ta diyebilirdiniz, bazen Turancı derdiniz, bazen İslamcı derdiniz bazen batı mantalitesine göre hümanist derdiniz. Bunun bu şekilde algılanmasının sebebinin babamın söylemindeki oryantalist yaklaşımla ilgisi yok. Bu şunla çok alakalı; çok tefriklere, kritiklere, etiketlere gelmezdi. İnsan için insana yakışan insanın ruhuna temas eden güzel ne varsa çok rahat benimserdi. O sebeple insanların arasında çok sevilirdi. En solundan en sağına kadar. Bu tefrikler zaten Türkiye'ye has tefrikler, etiketlemeler; sağcılık, solculuk vesaire. Karmaşa da oradan çıkıyor zaten. Şimdi bir insana ulusalcı da diyebiliyorsun, milliyetçi de diyebiliyorsun. Aynı adama solcu da diyebiliyorsun. Duruma göre konuşuyoruz. Lakırdı yapıyoruz. Dolayısıyla babam Türk siyasetinin üzerinde siyasi ahlakıyla güçlü olan bir insandı. Anlaşılması da zordu.

Tarihçi kişiliğini örnek aldığı isimler var mıydı?

-Çok beğendiği yazarlar, aydınlar vardı. Bunların başında Cemil Meriç gelir. Cemil Meriç benim içinde çok farklıdır. Onu da babamdan aldım zaten.

Cemil Meriç'i farklı kılan nedir?

-Cemil Meriç gerçektir. Gerçeği söyler. Kelimelerin arkasına saklanmaz. Kelimelerle parlatmaz yalanı. Cemil Meriç çıplaktır.

Babanızın büyük bir hayali var mıydı?

-Babamın en büyük hayali Kerkük'ün bütün sokaklarında Türk bayrağının dalgalanmasıydı. Kerkük'ün doğrudan Misak-ı Milli sınırları içerisinde hak ettiği yeri bulmasıydı. En büyük hayali buydu. Bunun için o kadar eminim ki tek tek parmaklarını,

tırnaklarını, kolunu skn razıydı. En büyük hayali buydu.

Son olarak, babanızın anılarından bahseder misiniz?

-Bizde anıların büyük çoğunluğunun duygusal bir tarafı vardır. Genelde çok eğlenceli çok komik aile hikyelerimiz yoktur bizim. Nereden başlayacağımı bilemiyorum.

Sorulunca insanın aklına hemen gelmiyor tabi

-Çok geliyorda.. şöyle bir anımı anlatayım: Bana ařırđ düşkündü. Her insan evladına düşkündü ama rahmetli zaten anasından babasından ayrı, memleketinden ayrı, Şuan daha iyi anlıyorum hayatta motor kuvveti dinamiklerinden en önemlisi evlattır. İlk evladı bendim. Dolayısıyla benim üzerimdeki endişeleri, kaygıları, beklentileri çok fazlaydı. Bu da bazen çok duygusal sahnelere sebebiyet veriyordu. Bende de çok etkisi oldu. Keşke böyle olmasaydı. Hala benim hayatımda çok etkilidir bu. Bende de aynı hassasiyet var çünkü şu an. Çok pervasız görünürüm. Rahatmış gibi bir grnmasında bu koskocaman bir maskedir. şöyle bir örnek vereyim daha net olur; benim bir kız arkadaşım vardı. Yaşım o dönemde 18. Genliğin verdiği o heyecanla ben sevgilimle tatile Alanya'ya gideceğim dedim. şimdi babam hem beni kırmak istemiyor, hem de 18 yaşındaki çocuğu ben Alanya'ya nasıl göndereyim diye düşünüyor. "Tamam" dedi. Kız arkadaşım, ben, babam arabaya bindik. Babam bizi Ankara otogarına bırakacaktı. Arabada ıt yok. Kimse konuşmuyor. Sanki tatile değil cenazeye gidiyoruz. Otogara girdik. Babamla birbirimize sarıldık. Alanya otobüsüne bindik. Otogardan otobüs ıktı. Birden otobüs fren yaptı. şöyle bir baktım babam otobüsün yolunu kesmiş arabayla. Tabi şoför korkuyor kim bu diye. Kapıyı a diyor babam. Babamın bir de sert bir tarafı vardır. Kapı açılınca babam hızlıca koridordan içeri girdi "Oğlum!" diye bana bir sarıldı. Hiç bırakmadı beni. Dakikalarca sıktı, sıktı, sıktı. Bir de değişik perdi. Yalandan pmezdi. Beni bir perdi, yüzümün her tarafını perdi. Alanya'ya gidene kadar ağladık. Böyle değişik bir derinliği vardı. Hassasiyeti vardı. Bu aslında bizim hayatımızda marjinal bir örnek değil. Biz bunun belli fraksiyonlarını belli dönemlerde yaşardık. Benim için Allah'a şükrettiğim en önemli Şeylerden biri şudur, hiçbir zaman kırmadım. Hiçbir zaman hiçbir dediğine aksi tavır tutum sergilemedim. Ona kötü bir söz söylemedim.

O dönemde eskiden, şimdi küçüklüğümden bahsedeyim. şimdiki cep telefonları

vesaire yoktu. Irak'la bir bağımız yoktu. Görüşemiyorsun. Telefonlar İngiltere üzerinden bağlanıyor. Santralden bir tane memur bulursan Irak'a bağlıyor. Orada da sesin gelirse.. Gelmezse telefonlar sürekli Irak Baas rejiminin takibinde zaten. Bir siyasi suçluluk olayı var. Akşamları otururdu,- bazen hiç unutmuyorum Irak'tan gizlice gönderilen bir kaset vardı. Emel Sayın kaseti. Orda doldurmuşlar gizlice Türkiye'ye göndermişler. Akşam otururduk. Teybi açardı babam. Dinlerdik hep aynı ses, babaannemin sesi. On dakikalık bir kayıttı. Kaydı biz yıllarca dinledik, ezberledik. Bir gün kasette bir arıza oldu. Zannedersin ki babamın canını aldık. Dediğim gibi duygusal yanı çok fazlaydı. Ben böyle bir ailede büyüdüğüm için çok mutluyum ama ben misal evladımı bu kadar duygusal yoğunluğa maruz bırakmak istemem. Bu uzun solukta bir travma sebebidir. Ben bunu travmasız bir şekilde geçirdim çünkü benim dermanımda yanımdaydı. Panzehir de babamdı. Öyle bir avantajım vardı. Ama Türkmen ailelerinin hepsinde bir Ekrem Hoca yoktu.

Şuan rahmetli babam olmasaydı ben serseri bir çocuktum. Gerçekten öyleydim. Beni ben yaptı. Meslek gereği şunun çok farkındayım. İyi insan kötü insan diye bir şey yoktur. Hiçbir insan sabah uyandığında “ben katil olacağım” diyerek kalkmaz. Bazen hayat onu o noktaya getirir. Bu noktada eğitimin ve yönlendirmenin o kadar çok önemi var ki. Benden çok güzel bir suçlu da çıkar. Ama benden hâkim de çıktı. İşte bu yönlendirmeye alakalıdır. Tabi her şeyden önce Allah'ın takdiri önde gelir.

Şimdi soru gelince bazen böyle tıkanıyorum ama anlatacak çok şey var. Anılar deyince geri bildirim yaptı kafam. Ama bazı şeyler de anlatılmıyor. Aslında en önemlileri anlatılmıyor. Bir bilim adamını ele alalım; hayatı ve eserleri.. İnsan bu değil ki. Bu insanın özel hayatı olmadı mı, bu insanın aşkları olmadı mı, bu insanın ızdırapları olmadı mı, parasızlıkları olmadı mı bir anlam ifade etmiyor. İnsanı aslında insan yapan gerçek göstergeler bunlardır. Kitap yazmak çok zor bir şey değildir. İyi kötü yazarsın kitabı. Şimdi eskisi gibi de değil, kocaman bir internet ağı var. Kocaman bir döküman dünyası.

Tabi kaynaklara ulaşmakta kolay..

-Ve teknik anlamda bunu kitaplaştırma anlamında pek çok program var. Babam çok şık bir adamdı. En önemli özelliklerinden bir tanesi oydu. Bir beyefendiydi. Nerde nasıl giyinmesi gerektiğini iyi bilirdi. Giyinmenin insanın kendisine olan saygısından

ziyade karşısındakine duyduğu saygıyla da alakalı olduğunu düşünürdü. Bir erkek nasıl şık olur, şıklık nasıl oluşturulur, bu derece hassas bir insandı kılık kıyafet konusunda. Bana bıraktığı miraslardan birisi de budur. 2005 senesinin Ocak ayında vefat etti. Ben geçen ay başıma gelen bir olayı anlatayım. Duruşmaya çıktım, duruşma bitti odama girdim. Bir tane avukat geldi odama. “Hâkim Bey ne kadar şık ceketiniz var” dedi. “Teşekkür ederim” dedim. “Nerden aldınız?” dedi. Ben almadım rahmetli babamın. Aradan geçmiş kaç yıl, o ceket benim üzerimde. Ben bunu şundan anlatıyorum; ceket çok pahalı bir ceket olduğundan değil. O intizamı, nizamı koruma vesaire anlamında çok titizdi. Çok temizdi. Bunlar işte evlada böyle babadan geçiyor. Ben babamın bir kere dahi banyo yapmadan evden çıktığımı hatırlamıyorum. O ipek mendiller tek tek ütülenir, ceketler yerleştirilir, çoraplara kadar ütülenirdi. Bir gömleği iki gün arka arkaya giymezdi. Kendi ütüsünü de kendi yapardı. Bir gömleği gardıroba astığı zaman, ikinci gömleği yanına astığında kesinlikle iki gömleğin birbirine değmemesi gerekiyordu.

Babamın çok güzel bir sesi vardı. Bir örnek vereyim; mesela bir Kur’an-ı Kerim okurdu benim tüylerim diken diken olurdu. Bir gün bir taziye gittik. Yeni ergen çocuklara köylerde Kur’an okuturlar ya dört beş tane imam var aynı şekilde. Kulağıma eğildi “Volkan bak sana bir şey diyeyim; en yakın zamanda bir kaset dolduruyoruz. Ben Kur’an okuyacağım.” dedi. “Niye baba?” dedim. “Ben öldüğüm zaman sakın arkamdan bunları dinletmeyin, ben kendi Kuran’ımı kendim okurum” dedi. Ona nail olamadık ama söylediği çoğu şeyi yaptık.

Biraz önce babaannenizin ses kaydından bahsetmiştiniz. Ekrem Bey’in kendisine ait ses kaydı hiç yok mu?

-Yok. Televizyon programlarındaki konuşmalar var sadece. Neden biliyor musunuz? Ölümü kafada öteliyorsun. Ölümü kafada ötelemezseniz her dakikasını kayda alırsınız. Vefat ettiğinde 54 yaşındaydı. Çok genç dipdiri adamdı.

Allah rahmet eylesin. Sadece sizin anlattıklarınızdan yola çıkarak bunun da bilinmesi gerektiğini düşündüm.

-Sağ olun. Yoksa tabii kayda alırdım. Üç tane Kürtçe türkü söylerdi. Benim zaten ah dediğim şeylerden biridir. Bu söylediği türküleri keşke çekseydim. Anı olmaktan ziyade zaten keyif aldığım bir sestir. Konuşma tarzı olarak şöyle bir yapısı

vardı; bilgi derinliğiyle, konuşma adabıyla, ince esprileriyle bütün dikkatleri üzerine çekerti, herkes onu hayranlıkla dinlerdi.

Size yaşanmış bir örnek daha vereyim; Bir gün eve geldi çok sinirliydi. “Ne oldu?” dedim. Master öğrenci alımlarında kendisinden hiç haz etmediğim bir üniversite hocasının, Tuncelili olduğu için bir kızcağızın talebini reddettiğini söyledi. Bu tür hak yemelere çok karşıydı. Memlekete göre adam seçme olayı bir dönem çok yapılıyordu. Ben babamın çok iyi Kürt öğrencilerini de biliyorum. Irak’ta yürüttüğü davayı öz benlik davası olarak görüyordu. Bir tahakküm bir baskı unsuru olarak değil.

Bir şeylere çok karşıydı. Vefatından sonra yedisi, kırkı, elli ikisi gibi şeyleri yapmamızı istemedi. Bid’atlara çok karşıydı. Bu noktada biraz örnekti. Anlaşılabilmesi bâbında söylüyorum. Sakın söyleyeceğim şey yanlış anlaşılmasın. Türkiye bunları duymamıştı, ben babamdan duyuyordum. Mesela enteresan bir örnek vereyim. Başörtüsünün Kur’an-ı Kerim’de emir olmadığını, tamamen yanlış anlaşıldığını söylerdi. Misal abdestsiz Kur’an okunmaz gibi, Emeviler döneminde İslam dinine sokulan pek çok bid’at gibi..

Okulla ilgili hatırladığınız anıları var mı?

-Niye bilmiyorum ama ben okulda çok yanına gitmezdim. Bir kere baba dedirtmezdi bana. “Hocam” diyordum üniversitede. İkimizde Gazi Üniversitesindeyiz. Baba unsurunun bir tavassut sebebi olmasına müsaade etmezdi.

Babamın arkadaşları genelde ekseriyetle Türkmenlerdi. O dönemde Gazi Üniversitesi’nde çok keskin bir milliyetçi yapı vardı. Aynı zamanda da taassuba kaçan bir muhafazakârlık vardı. Benim babam taassuba kaçan muhafazakâr kesimden hiçbir zaman olmadı. Ya da keskin kafatasçı bir milliyetçi de hiçbir zaman olmadı. Dolayısıyla arkadaşlıkları her zaman mesafeli olmuştur. Türkmenlerin önemli bir kısmı o dönemde ticaret peşinde koşan kişilerdi. Hala da öyleler. Babam rahmetli olduğunda çok kişiyle bu nedenle irtibatımı kestim. Ben rahmetliden biraz daha realist bakıyorum. O duygusal bakardı bazı şeylere. Babamın arkadaşlarının yerine koyuyorum kendimi. Düşünün benim bir arkadaşım var, aynı davadayız. Ciddi bir gelirim var. Ve benim arkadaşım vefat ediyor. Ve onun iki tane çocuğu, bir tane eşi var. Bu dönemde de birisi işe yeni başlamış birisi işsiz, birisi de yaşlı kadın ve borç içindeler. Bakın kimseden maddi bir beklentim olduğu için söylemiyorum bunu. Yaklaşım tarzına örnek vermek için

söylüyorum. Şimdi böyle bir durumda ben canla başla bu çocuklara yardımcı olmak isterim. En azından o süreci atlattırarak kadar.

Manevi destek de görmediniz mi?

-Hayır, ama biz bunun böyle olacağını biliyorduk. Babamın etrafında dolaşan insanların önemli bir kısmı onun sosyal zekâsından faydalanarak, arka planda ticaret yapmak isteyen insanlardı. Görüşmeyi tamamıyla kestim.

1.3.2. Gürkan Pamukçu'nun Gözünden Babası Ekrem Pamukçu

Gürkan Bey, kendinizi tanıtır mısınız?

-Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisiyim. Aynı bölümde doktora tez dönemi öğrencisiyim. İlkokulu Dr. Reşit Galip İlkokulu'nda ortaokul ve liseyi Çankaya Milli Piyango Anadolu Lisesi'nde okudum. Daha sonra Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Lisans ve Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans programlarını bitirdim. Bir süre Global Strateji Enstitüsü (yeni adıyla Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi - ORSAM) Ortadoğu Masası'nda uzman olarak çalıştım. 1,5 yıl kadar da Şırnak Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak görev yaptım. Yüksek Lisans Tezimi 2003 İşgali Sonrası Kerkük Sorunu üzerine yazdım. Akademik ilgi alanım, Türk Siyasal Hayatı, Türkiye Ortadoğu İlişkileri, Türkiye'de Kürt Sorunu, Irak Türkmenleri, Irak Kürtleri ve Ortadoğu siyasi tarihi olarak sıralanabilir. Doktora tezim ise Türkiye ve Irak'ta Kürt Sorununun karşılaştırmalı analizi üzerine.

Eğitim sürecinizde babanız Ekrem Bey'in size katkısı ne yönde olmuştur?

-İlkokul ve ortaokul dönemlerinde çok etkili bir katkıdan söz edemem. Bunu o dönemlerdeki yoğun akademik çalışmalarına ve ailesinin yaşadığı Irak'ın içerisinde bulunduğu savaş ortamına paralel olarak burada Türkmenler için yaptığı sosyal ve siyasal çalışmaların yoğunluğuna bağlıyorum. Kerkük'teki katı ataerkil yapının etkilerinde -sonraki yıllar minimumum düzeye inse de- 1980 ve 90'ların başında daha kuvvetli olduğunu söyleyebilirim.

Olgunluk evresinde yani lise yıllarında daha samimi ve arkadaşça ilişkiler gelişmeye başladı. Siyasi fikirlerimin geliştiği dönemlerdi ve bu konularda birbirimizi artık anlayabiliyorduk. Siyasi ve kültürel faaliyetlerin içerisine daha fazla girmeye

başlamıştım. Bununla birlikte sosyal olarak da daha fazla vakit geçirmeye başladık ve artık kız arkadaşlarımı bile onunla tanıştırebiliyordum.

Lise yıllarında tarihe, edebiyata ve siyasete ilgi duymamın ilk sebebi kesinlikle babamdı. İkinci sebebi ise duvardan duvara yerden tavana kadar olan büyükçe bir kitaplıkta sıralanan kitaplardı. Sonuç olarak ya siyaset ya hukuk ya uluslararası ilişkiler okuyacaktım. Burada bana getirdiği tek kısıtlama şehir dışına gitmeme izin vermemesiydi. Başımıza kötü bir şey gelmesinden çok korkardı dolayısıyla gözünün önünden ayrılmamızı pek istemezdi.

Ben üniversitede 3 tercih yapmıştım babam zorla tercih sayımı 5'e çıkardı. Onun bu zorlaması sayesinde ilk yılımda 5. tercihim olan Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü kazandım.

Üniversitede ve yüksek lisans ders döneminde ilişkimiz çok daha fazla gelişti. Yavaş yavaş meslektaş olmaya başlamıştık. Benimle fikir alışverişlerinde bulunmaya başlamıştı. Beraber konferanslara toplantılara katılırdık. Yazılarımızı birbirimize okuturduk. Ancak maalesef yüksek lisans tezime yetişemedi.

Meslek seçiminizde babanızdan feyiz aldığınızı söyleyebilir miyiz?

-Açıkçası babama duyulan saygının akademik kimlikle birebir örtüştüğünü düşünürdüm. Bu küçüklüğümden beri beni çok etkilerdi. Daha ortaokuldayken akademisyen olmaya karar vermiştim. Babamın ölümünden sonraki 7 yıl kadro için bekledim. Biraz da inatlaştım ve sonunda oldu. O saygınlığın akademik kimlikle birebir örtüşmediğini, bunun daha çok babamın kişiliği, idealistliği, hümanistliği ve duruşu ile ilgili olduğunu akademiye girince anladım. Fakat neticede meslek seçimimin de birinci sebebi babam, ikinci sebebi ise onun kitapları oldu.

Ekrem Hoca'nın okuma sevgisinin size de olumlu katkısı olduğunu söyleyebilir miyiz?

-Evet, kesinlikle söyleyebiliriz. Kitaplar eskiden küçük bir evimiz olduğundan, bizim odamızda dururdu. Okumayı öğrendiğim ilk yıllarda o kitapların sırtlarındaki isimlerini okumaya çalışırdım. Odamda o kadar kitap olmasaydı muhtemelen hayatım çok farklı yönde gelişebilirdi. Bu nedenle pek çok kitabımı üniversite kütüphanelerine bağışlamama rağmen o her sabah gözüme takılan 3-5 kitabımı hatıra olarak saklıyorum.

Herkesin kendine özgü duygularını ifade etme şekli vardır. Babanız duygularını nasıl ifade ederdi?

-Bence pek saklayamazdı. Ya da biz onu tanıdığımız için belki de her ruh halini hemen anlayabiliyorduk. Sinirli veya haleti ruhiyesinin iyi olmadığı dönemler pek az değildi. Bunu da çoğunlukla Irak'taki, Kerkük'teki sıkıntılara ve son dönemlerde de akademide yaşadığı zorluklara bağlıyorum. Ama keyifli olduğu zamanlarda sabahlara kadar oturtup konuşurmak isteyeceğiniz bir adamdı.

Yazdığı şiirlerini sizinle paylaşır mıydı?

-Yazdığı şiirleri yazıları bizimle paylaşmayı severdi ancak ben onun veya başka bir yakınımın ruh halini yansıtan şiirleri veya yazıları okumayı pek sevmezdim. Bu tamamen benimle ilgili bir sıkıntı. Sebebini bilmediğim ve bugüne kadar hala anlayamadığım bir sebeple bunları okumaktan utanırım.

Ekrem hocanın aile yaşantısına, bilhassa sizin gözünüzden nasıl bir baba olduğuna dair bilgi verebilir misiniz?

-Babamın babalığı şarap gibiydi. Yıllar geçtikçe daha güzel hale geliyordu. Açıkçası erken dönemlerde (80'ler diyelim) daha ihmalkar davranırken son zamanlarda her şeyi kendisinin çözemeyeceğini, elinden gelenin en iyisini yaptığını anlamış gibiydi. Artık ailesinin de ona ihtiyaç duyduğunu fark etmişti. İtiraf etmek gerekirse mükemmel bir baba değildi. Ama hem babalığı, hem hocalığı hem de bir toplumun fikir önderliğini mükemmel bir şekilde cem etmeyi başarabilmiş bir adamdı.

Çevresiyle bilhassa öğrencileriyle olan ilişkisi nasıldı?

-Çevreyle ilişkisi gerçekten çok iyiydi. Öğrencileri ile ilişkileri de kendi anlattığı kadarıyla çok iyiydi. Ben buna çok fazla şahit olamadım. Ancak vefatının ardından özellikle akademiye girdikten sonra bazı öğrencileriyle tesadüfen tanıştım. Onlardan dinlediğimde de öğrencileriyle harika bir iletişimi olduğunu anladım. Bizzat kendi doktora ders döneminde tanıştığım bir hocam, babamın öğrencisi çıktı ve aynı hoca şu an doktora tez danışmanlığımı üstlendi.

İlk ve orta öğrenimini Kerkük'te tamamlayan Babanız Ekrem Pamukçu'yu Türkiye'ye ne getirmiştir?

-İşin bu kısmını yani buraya gelmesini sağlayan temel etkenleri babam pek anlatmazdı. Biz de okumak için olduğunu söyler geçerdik. Fakat en büyük amcamla konuştuğum kadarıyla lise yıllarında (60'lara tesadüf ediyor), Kerkük'teki milliyetçi oluşumlara aktif biçimde katılmaya başlaması aileyi bilhassa dedemi oldukça korkutmuş. Bu yıllar Irak'ta 3 darbenin olduğu yıllardı. 1963'te Arap milliyetçisi Baas iktidara geldi. Baas yönetimi Kürtlerle çatışırken Türkmenler küçük oluşumlarla derneklerle seslerini duyurmaya çalışıyordu. O dönem için bu oldukça tehlikeliydi. 1968'de ikinci Baas darbesinden sonra Ahmed Hasan El-Bekr devlet başkanı oldu ama devletin kontrolü kısa süre içinde fiilen yardımcısı Saddam Hüseyin'in eline geçti. Babamın Türkiye'ye gelişi bu iktidar değişikliği dönemlerine rastlıyor. Zaten sonraki dönemlerde bu tür faaliyetlere katılan pek çok Türkmen ya hapsedildi ya sürgün edildi ya gözaltında kayboldu ya yargısız infaz edildi ya da idam edildi.

Burada çalışmanıza faydası dokunması bakımından küçük bir anekdot anlatayım. 2012'de Kerkük'e gittiğimde amcalarımdan ve halalarımıdan dinlemiştim. İran-Irak savaşının ilk yıllarında Baas rejimi ülkenin her yerine hakim ve ülkedeki her 5 kişiden biri ya Baas ajanı ya da muhbirlik yapıyor. Aile fertlerinden biri yurt dışında olan tüm aileler büyük baskı altında. Ailelerden çocuklarının ülkeye dönerek askerlik yapmasını istiyorlar. Fakat yurt dışında rejime karşı siyasi faaliyet yürütenlerden ülkeye dönen olursa idam edilmesi oldukça muhtemel. Bizimkilere de ciddi baskı yapılıyor, dedem sık sık Baas karargahına götürülüp sorgulanıyor. Babamı aramasını ve dönmesi gerektiğini söylemesini istiyorlar. Bizimkiler bir şekilde geçiştirmeyi başarıyor. Sonunda bizimkiler bir plan yapıyorlar. Amcalarımdan birisi gizlice (o dönem telefon dinlemeleri bu kadar yaygın değil) yanlış hatırlamıyorsam Bağdat'tan telefonla babama ulaşıyor ve "seni Baasçıların yanından arayacağız onlar dinliyorlar, bize bizi tanımadığını bizimle görüşmek konuşmak istemediğini ve bizim gibi bir ailen olmadığını söyle; beni bir daha aramayın de" diyorlar. Sonrasında ilk sorgulamada ya dedem ya da en büyük amcam ajanların zoruyla babamı aramayı kabul ediyor. Planlanan telefon konuşması yapılıyor. Babam gerekenleri telefonda söylüyor. Baas ajanları konuşmayı dinliyor ve o günden sonra artık aileyi rahat bırakıyorlar. Fakat bundan sonra artık haberleşmek çok zorlaşıyor. Dedemin vefat haberi bile bize aylar sonra ulaşıyor.

Türkiye'de akademik anlamda hangi eğitimleri almıştı?

-Babam Türkiye'ye geldikten sonra Ziraat ve Tıp fakültelerine başlıyor fakat her ikisine de kısa süre devam ediyor. Daha sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlıyor. Bu okulu 70'lerin sonunda siyasal şiddet ortamı nedeniyle bırakmak zorunda kalıyor. Daha sonra evlilik, ağabeyim ve benim doğumundan sonra Irak'ta başlayan savaş nedeniyle aileden gelen desteğin azalması sonucu iyi Arapçasından dolayı en çabuk bitirebileceği Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne giriyor. Mezuniyetinin hemen ardından aynı fakültede Arapça okutmanı olarak göreve başlıyor ve diğer taraftan Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Doktora eğitimine başlıyor. Tarih Doktoru unvanını aldıktan sonra Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde önce yardımcı doçent daha sonra doçent ve 2004 yılında da profesör unvanlarını alıyor.

Ekrem hocanın eserleriyle ilgili bize bilgiler verebilir misiniz? İçeriğe koymak istediği ancak kitaplarında yayımlanmamış bilgiler mevcut mu?

-Babamın çalışma alanı Ortaçağ Türk-İslam tarihi idi. Akademik olarak bu yönden ayrılıyoruz. Dolayısıyla laf aramızda Bağdat'ta İlk Türkler adlı çalışmasını baştan sona okuyamadım. Çünkü bunu hakkıyla anlayabilmem için öncesinde bir kere iyi bir Arapça bilgisi ve boyum kadar temel eseri okumuş olmam gerekiyor. Kısacası içeriklerle ilgi çok fazla bilgi sahibi değilim. Fakat sonrasında hatırladığım kadarıyla hazırlamış olduğu bir ya da iki akademik çalışması vardı. Üniversiteye bunların basımı için başvurdu. Fakat Üniversite "yazarın kendi imkanlarıyla yayımlaması" şeklinde bir cevap verdi. Bunun için bana bir gün verebilirseniz bu çalışmaların dosyalarına ve belgelere bakabilirim.

Türkmen davasına yönelik büyük tutkusunu bize tanımlarsınız?

Her şeyden önce babam milliyetçiydi. Ben bunu farklılıkları dışlayan negatif bir milliyetçilik olarak görmüyorum. Siyasal milliyetçilik olarak da görmüyorum. Örneğin hiçbir zaman Türkmenlerin özerkliği veya özgürlüğünden söz etmezdi. Irak devleti içinde kalarak Araplardan veya Kürtlerden baskı görmeden kendi dillerini kendi örflerini geleneklerini yaşatabilen anavatanla kültürel bağlarını koparmadan yaşayabilen bir Kerkük ve Türkmen toplumu hayali vardı. Türkmenlerin Baas rejiminden ve son dönemlerde Kürtlerden gördükleri baskılar bile bu düşüncüyü fazla bir erozyona uğratmadı. Türkmenlerin genel düşünce ve politikaları da halen bu minvalde seyrediyor. Bunda Türkmen toplumunun Irak'ta nispeten elit ve eğitilmiş bir toplum olmasının

yanında Türkiye ile yeterli bir sınır irtibatının olmaması da etkili oldu diye düşünüyorum. Hoca, tam anlamıyla bir kültür milliyetçisiydi. Dernek başkanlığı yaptığı sırada faaliyetlerinin çoğu kültürel ve sosyal faaliyetlerden oluşmaktaydı. Ancak gerek Irak'taki siyasal ortam gerekse Türkiye'nin 1991-2003 yılları arasında Türkmenler üzerinden yürütmeye çalıştığı Irak politikası neticesinde siyasal ortama biraz da mecburiyetten dahil oldu. Fakat bu süreç içerisinde maddi destek görmediği gibi özellikle dernek başkanlığı döneminde bu işe gönül veren arkadaşları gibi kendisi de maddi açıdan oldukça yıprandı.

Kendisinin Irak ve Türkiye'de uzun yıllar Türkmen Davasını sürdürdüğünü biliyoruz. Peki, bu süreci ne başlatmıştır?

-Bunu yukarıda açıkladığımı düşünüyorum. Irak'ta Türkmen milli oluşumlara katılması sürecinde biraz bahsettim. Daha da derinlere inersek her bireyin yaşadığı toplumla ilişkisi farklıdır. Kimi içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarlıyken kimisi de çok duyarsız "neme lazım"cı olabilir. Kimisi bu duyarlılığı siyasi ve ekonomik ranta dönüştürme peşinde koşarken kimisi de oldukça idealisttir. Bence bu yaratılıştan gelen bir özellik. Hoca tam olarak hiçbir siyasi ve ekonomik bir ikbal peşinde koşmadan içinden çıktığı toplumun sorunlarına duyarlı bir birey olarak doğmuş diyebiliriz. Yetişmiş demiyorum zira aile siyasi tutumları ön plana çıkan bir aile değil. Kendi halinde olan dinine sıkı sıkıya bağlı, bugün halen tekkelere giden ve işinde gücünde olan iyi yetişmiş meslek erbaplarından oluşan bir aile. İçlerinde babamdan daha fazla sivrilen bir ikinci kişi olmamıştır. Bu nedenle bu özelliğin yaratılıştan geldiğine inanıyorum.

Türkmen davasına yönelik fedakârlıkları var mıydı? Türkmenlerle ilgili hangi çalışmalarda bulunmuştur?

Fedakarlık bence yaptıkları için hafif kalır. Her şeyden önce Türkiye'de Arapçayı ve eski Türkçeyi bu kadar iyi okuyan ve yazan bir tarihçi ortaçağ Türk-İslam tarihine ilişkin çok sayıda akademik çalışma ortaya koyabilirdi. Türkmen davasına harcadığı mesai bu bilgi ve birikimini aktarmasına engel oldu ve kapasitesinin çok altında yayın yapabildi. İlk körfez savaşı döneminde dernek başkanlığı yapıyordu ve gece çok geç saatlerde eve geliyordu. O dönemki zorluklarla kendi editörlüğünde Kerkük isimli bir dergi çıkarmayı başardı. Savaş döneminde Saddam Hüseyin'in

kimyasal gaz tehdidinden kaçarak Türkiye'ye ulaşan pek çok Türkmen mülteci sınır dışı edilerek Saddam Hüseyin'in insafına terk edilmesi söz konusuysen Bakanlıklar nezdinde yaptığı girişimlerle ikamet izinlerinin alınmasını sağladı.

Sonraki dönemlerde Türkiye'ye gelen pek çok Türkmen öğrenciye akademik anlamda destek verdi. Makale çapındaki akademik çalışmalarında sürekli olarak Türkmenleri ve Kerkük'ü ele aldı. Aynı konular üzerine pek çok toplantıya katıldı ve bildiriler sundu.90'lı yıllarda Kürt bölgesi, Çekiç Güç kontrolünderken ailemizin yaşadığı Kerkük halen Saddam denetimindeydi. Bu nedenle Irak Türkmen Cephesi ilk olarak Erbil merkezli kuruldu. Bu süreçte sayısını hatırlayamadığım kadar çok kez Irak'a karayoluyla gidip geldi. Bu gidiş gelişlerde terör tehlikesiyle de karşı karşıyaydı. Ancak bu riski de göze aldı. Irak'a gidiş gelişlerde Türkmen siyasi oluşumlarının kurulmasına destek verdi. Son dönem, yine bu girişimler sonucu kurulan Irak Türkmen Meclisi üyeliği yaptı.

Irak Türkmen cephesindeki faaliyetlerinden bahsedebilir misiniz?

-Bu konuda bildiklerim yukarıdakiler. Ancak bilmediklerimin bildiklerimden çok daha fazla olduğunu biliyorum.

Irak Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneğindeki Başkanlık döneminin, Kerkük Dergisindeki çalışmalarının bu sürece katkısı nedir?

-Esasında dernek İstanbul'da uzun yıllar faaliyet halindeydi. Fakat bir şekilde Türkiye'ye gelmiş az sayıda Türkmeni çevresinde topluyordu. Saddam Hüseyin iktidarıyla birlikte Türkiye'ye kaçışlar başladı. Bu irili ufaklı göçlerden sonra Birinci Körfez Savaşıyla beraber Türkiye'ye kaçanların sayısı çarpıcı biçimde arttı. Dernek faaliyetleri birbirinden habersiz dağınık halde yaşayan bu insanların birbirlerinden haberdar olmasını sağladı. Tüm etnik ve siyasi oluşumların yıllardan beri yaptığı gibi basılı ve sürekli bir yayın çıkarmak Türkmenler için de elzemdi. Dergi, bütün eksikliklerine rağmen görsel basılı bir unsur olduğu için ve ücretsiz dağıtıldığı için Türkiye'de birbirinden haberdar olan bir Türkmen toplumunun oluşmasına büyük katkı yaptı.

-Türkmen Davasına yönelik çalışmalarında maddi manevi destek gördü mü?

Son dönemlerde Türkmen kadınlarına ve Türkmen gençlerine seslendiği Arapça ve Türkçe basılı iki kitapçığın basımı ve Global Strateji Enstitüsü'nde küçük bir ücret karşılığı yaptığı akademik danışmanlık dışında maddi hiçbir destek görmedi.

Tamamlayamadığı projeleri oldu mu?

-Evet ancak bu konuda daha ayrıntılı bilgi için biraz zamana ihtiyacım var.

Ekrem Bey'in hümanist tarafını baz alırsak, Türkmenler dışında Irak'taki diğer etnik kökenlere karşı tutumu nasıldı?

-Onun hümanist yönü milliyetçi yanını kültür milliyetçiliği düzeyinde kalmasına neden oluyordu. Toplumlara karşı önyargılı değildi ancak var olan durumu da söylemekten çekinmezdi. Örneğin Kürtler Kerkük merkezine köylerden göç ettikleri için genellikle daha alt düzeyde işlerde çalışırlardı ve bu bir sınıf farklılığını beraberinde getiriyordu. Bu farklılığı ifade etmekten çekinmezdi ancak aşağılama anlamında ifadelerde bulunmaktan çekinirdi. Çünkü Kürtleri eskiden beri tanırdı. Talabani ailesi babamın doğup büyüdüğü Kerkük kalesinde komşu sayılırlardı. Aynı şekilde daha 100 yıl öncesinde göçebe iken hükümetlerin yerleşik hayata geçirdiği ve Kerkük'ün güneybatısındaki Havice Araplarına karşı tutumu da böyleydi. Göçebeliklerini ve bunun getirdiği sosyal farklılığı ifade etse de düşmanca bir tavır ya da aşağılama gibi bir tutumu olmazdı. Fakat aynı şey Arap ve Kürt liderler için geçerli değildi. Saddam Hüseyin, Celal Talabani ve Mesut Barzani gibilerini çok masum görmesinin pek imkanı yoktu.

Hayat görüşü nasıldı?

-Babam görünüş itibariyle bireyci ancak düşünce itibariyle toplumcuydu. Görünüş itibariyle derken, kendisine, duruşuna giyinişine çok fazla özen gösterirdi. Fakat aynı özeni Türkmen toplumunun sorunlarına da gösterir onların dertleriyle dertlenir, halleriyle ilgilenirdi. Ankara'da bir yerlerde bir şeye ihtiyacı olan bir Türkmen varsa evden önce oraya giderdi. Her şeyin daha iyi olabileceği umudunu hiç kaybetmezdi. Bazen karamsar havaya bürünse de hasta yatağında bile çıkınca yapacaklarını tasarlıyordu. Yani oldukça optimist bir yönü vardı. Aynı zamanda bilgi açısından çok cömert ve öğreticiydi. Bunlarla birlikte Allah inancı çok kuvvetliydi. Dini vecibeleri elinden geldiğince yerine getirirdi ancak hiçbir zaman bağınaz bir Müslüman değildi. Irak'taki tekke geçmişi ve Kuran-ı Kerim'i çok iyi bilmesinin yanında İlahiyat

fakültesinde aldığı eğitimi, kendi zihin süzgecinden geçirmesi onu inancı çok kuvvetli ancak başkasına dayatmadan bireysel yaşayan bir aydın haline getirdi diye düşünüyorum.

Tarihçi kişiliğini örnek aldığı isimler var mıydı?

-Mutlaka vardır, ancak benim bilebilmem çok mümkün değil. Buna ancak çalışmalarını irdeleyerek okuyan bir ortaçağ tarihçisi karar verebilir.

Babanızın büyük bir hayali var mıydı?

-Benim net bir şekilde hatırladığım en büyük hayali Kerkük'e geri dönebilmek ya da Kerkük'ün istediği anda geri dönebileceği bir yer haline gelebilmesiydi.

Son olarak, babanızla ilgili anılarınızdan bahseder misiniz?

-Anı çoktur, hafızayı biraz zorlamam gerekir. Şu aşamada şunu söyleyebilirim. Anadolu Lisesini ve üniversite sınavını kazandığım o iki gün benimle ne kadar gurur duyduğunu gözlerinde açıkça görmüştüm. Zamanını hatırlayamadığım başka iki sefer de bana bunu kendisi açıkça söylemişti. Bu tip duygu ifadelerinde çok fazla bulunmadığı için bu örnekler benim için çok önemli ve unutulması pek mümkün değil. Hafızamı zorlayacağım ve aklıma gelen çarpıcı bir anı olursa anlatırım.

1.3.3. Meslek Hayatında Ekrem Pamukçu

Ekrem Pamukçu'nun çalışma arkadaşı Abdülhalik Bakır ile birlikteyiz. Abdülhalik Bey bize öncelikle kendinizi tanıtır mısınız?

-1956'da Kerkük'te doğdum. 1975'de Türkiye'ye okumaya geldim ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde tahsilimi yaptım. 1981'in Ekim ayında mezun oldum. 1983'de Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Arapça okutmanlığı yaptım. O sıra da yüksek lisansa devam ettim. 1985'de yüksek lisansım bitti. Arkasından 8 sene İlahiyat Fakültesinde Arapça okutmanlığı yaptım. 1991'de Fırat Üniversitesi Tarih Bölümünde yardımcı doçent olarak göreve başladım. 1993'de aynı üniversitede doçent ve arkasından da 2001 yılında profesör oldum.

Ekrem Pamukçu ile tanışıklığınız da bu süreçte mi gerçekleşti?

-Ekrem hoca ile tanışıklığımız 1975'lere dayanmaktadır. Kendisi Türkiye'ye tahsil için daha önce gelmiştir. Esasında çok fazla kaynaşmamız İlahiyat Fakültesinde oldu. Zira o da okutmandı ben de. Birlikte 8 sene görev yaptık. Ekrem hoca ilahiyat fakültesinden mezun olduktan sonra, Dil Tarih Coğrafya Bölümünde Tarih alanında birlikte doktora yaptık. Ekrem hoca buradaki eğitimini bitirdikten sonra Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne yardımcı doçent olarak geçti.

Berber fiili görev yapmış bir akademisyen olarak, Ekrem Pamukçu'yu nasıl tanımlarsınız?

-Ekrem hocanın bir yönü yok, birkaç yönü var. Birincisi, Çocukluktan gelen bir şairlik yönü var. Edebiyatla iç içedir. İkincisi Kerkük'te edebiyat alanında yetişmesi biraz da tasavvufla alakalı olmasından kaynaklanmaktadır. Kerkük'teki arkadaş ortamıyla beraber mücadele vermişlerdir. Kalemahalleimiz var Kerkük'te. Kale mahallesinde doğmuştur. Kale mahallesi Kerkük'ün en vatanperver, milliyetçi mahallesidir. Arkasından Türkiye'ye geldikten sonra da faaliyetlerine devam etmiştir. Türkmen davasında devamlı rol almıştır. İlim hayatına atıldıktan sonra da buna devam etmiştir. Edebi yönünün yanın da bir de siyasi yönü vardır. Türkmen davası biliyorsunuz önemli badirelerden geçmiştir. En faal dönemi Amerika Irak'a girdikten sonra başladı. Bizim sosyal ve sivil teşkilatlarımız fazla faaliyetler yapamadılar. Hep gizli yönde çalıştılar. Türkmenler o dönemde daha çok edebi ve bilimsel faaliyetler gösteriyorlardı, çünkü her şey yasaktı. Ekrem hoca Amerika Irak'a girdikten sonra Türkmen Cephesi Siyasi faaliyetlerine başladığında hemen Kerkük'e gitti. Orada Türkmen Meclisinin üyesiydi. Ankara da faaliyetlerini sürdürüyordu. Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin zannedersen üç- dört yıl başkanlığını yaptı. Hem ilmi hayatına devam ediyordu hem siyasi hem de edebi. Devamlı şiir ve hoyrat⁷ yazardı.

Davaya yönelik çalışmalarında maddi manevi destek gördü mü?

-Kimden görecekti..! Türkiye'deki Türkmenler tamamen kendi yağlarıyla kavruhdular. Biz göreve girdikten sonra, ancak maaş gördükten sonra destek verebildik. Ben derinlemesine kimlerden destek gördüğünü bilmiyorum ama zannedersen birkaç defa İngiltere'ye gitti. Bunları herhalde Türkiye Cumhuriyeti sağ olsun destekliyordu.

⁷ Hoyrat; kelime anlamı olarak haşin, sert, derbeder manasındadır. Türk halk edebiyatının en kısa türü olan maninin Kerkük Türkleri arasındaki adıdır. Bkz. Nefi Demirci, *Mum Kimin Yanan Kerkük*, Kırışlı Yayınları, İstanbul, s.10.

Ben kendimi ilme verdim. Benimde şairlik yönüm var biliyorsunuz. Ama ben daha çok bilime yönelmiştim. Ankara'da önemli toplantılarda şiirler okudum.

Ekrem Pamukçu Türkiye'nin Irak Türkmenleri için yeterli desteği sağladığına inanıyor muydu?

-Topyekün bakmamız lazım. Bir defa Irak'taki Türkmenlerin durumu bir ülsere benzer. Çıban değildir. İçerde olan bir yara. Osmanlı devleti düştükten sonra Türkiye Cumhuriyeti kuruluyor. Irak'ta da Irak yönetimi çerçevesinde İngilizler Irak'ı şekillendirmişlerdir ve o şekilde Araplarınhâkim olduğu bir devlet vardır. Türkmenler orada azınlık statüsüne tabi oldular. Musul-Kerkük meselesinden sonra manda döneminde Irak Türkmenleri Irak'a bırakıldı. Türkiye Irak'la olan ilişkiler çerçevesinde Türkmenlerle duygusal ve manevi yönden ilgilenmiştir. Coğrafi yönden de yakınlığımız sebebiyle Türkiye hassas ve ince bir siyaset gütmüştür. Ne Araplar kırılınsın ne diğer unsurlar. Biliyorsunuz Gayrimüslimler, Araplar, Kürtler..yani tek bir unsurdan oluşmuyor Irak. Bu şekilde bir siyaset ve batıyla da anlaşmalarla bağlı bir üslupla ve Türkiye'nin de sancılı zamanlarıydı. Birinci cihan harbi, ikinci cihan harbi Türkiye için kendini toparlama döneminde sıkıntılı yıllardı. 24'lerde iki antlaşma yapılmıştır. Böylece Irak Türkmenleri Irak'taki diğer unsurlarla aynı kaderi paylaştı ve Irak'ta hepimiz biliyoruz ne badireler geçirdi. Önce krallık vardı, sonra bir darbeyle 1958'de komünistler iktidara geldi. O sıra da 1959'da Türkmenlere büyük bir katliam yapıldı. Zaten Türkmenler katliamı sadece 1924'de geçirmediler. 1946 ve 1958'de de katliama maruz kaldılar. Bu şekilde hem Irak'ta hem Türkiye'de zikzaklı tarihler vardır. Bu sadece Ekrem hocayla alakalı değildir. Türkiye her zaman Türkmenlerin yanında olmuştur ama siyasi ve askeri alanda değil. Genellikle duygusal destek babındadır. Zaten Lozan'dan sonraki durumu biliyorsunuz. O açıdan ben böyle bakıyorum. Şahsi değil de bir bütün olarak bakmak gerekir duruma. Bu dava için sadece EkremHoca faaliyet göstermedi. Şahsen 4 arkadaşım şehit oldu, asıldılar. Kaderin cilvesi, ben hiç gitmedim Irak'a. O açıdan Ekrem Hoca'yı dediğim gibi üç alanda değerlendirmek lazım. Irak Türkmenlerinin edebi hayatındaki rolü, Irak Türkmenlerinin çok geç başlayan siyasi alandaki rolü ve bilim hayatındakiyeri. Bilim hayatı çok uzun sürmedi. Profesör olduğu sırada vefat etti. Allah gani gani rahmet eylesin. Bu kısa 54 yıllık ömrüne çok büyük şeyler sığdırdı. Sevilen bir arkadaşımızdı. Bilim yönünden de kendisi tarihiydi,

Ortaçağa girdi ama çalışmaları genel Türk tarihi yönündeydi. Eserleri zaten kültür bakanlığınca basıldı. Makaleleri var ve edebi çalışmaları var.

Çalışmaları için genelde Türkmenleri bilinçlendirmeye yönelik faaliyetlerdiyebilir miyiz?

-Son dönem, 2004'den sonraki çalışmaları hemen hemen siyasi yönde yazıyordu. Dergilerde, makalelerde, röportajları vardır. Kerkük dergisinde röportajı vardır. Bir de kısa yazıları vardı. Hemen hemen Kerkük dergisinin her sayısında yazısı çıkıyordu. Türkmenlerin sosyal ve kültür hayatıyla ilgili çok birikimliydi. Bunların bir kısmını değerlendirdi yazılarında.

Sizin şiire olan merakınızı biliyoruz. Kendisininde şiire olan ilgisini oğlu Volkan Bey'den teyit ettim. Şiirlerinizi birbirinizle paylaşır mıydınız?

-Ekrem Hoca, farklı türde şiir yazıyordu. Bende ortaokulda başladım şiir yazmaya. Genel olarak Türkmenlerin ızdıraplarını, sıkıntılarını dile getiren şiirler yazardım. Her insanın farklı bir ruh dünyası var. Bizim şiirlerimiz birbirine benzer ama ben daha ağır şiir yazıyordum. Ekrem hoca daha geç başladı şiir yazmaya. Gerçi şiirlerini pek görmedim, hiç duymadım kendisinden. Genellikle Türkiye'de yazdıklarını duydum. Bilmiyorum siz ulaşabildiniz mi?

Kendisi duygusal bir yapıya sahip olduğu için yazdığı şiirlerden etkilenirmiş. Şiirlerini saklamaz, genellikle yazar ve yırtarmış

-Hassastı, çok duygusaldı. Tabi rahatsızlığı da vardı. Çocukluğundan beri astımla mücadele etmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

EKREM PAMUKÇU’NUN ESERLERİ

2.1. TELİF ESERLERİ

2.1.1. Bağdat’ta İlk Türkler

Pamukçu’nun “Bağdat’ta İlk Türkler⁸” adlı eseri; Türk tarihini, Türk-İslam tarihi çerçevesinde değerlendirerek, Abbasiler devleti döneminin sadece askeri alanda değil; kültürel ve ilmi alanlarda da Türklerin başarılarıyla dolu olduğunu göstermektedir. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Yazar kitabının birinci bölümünde, Türklerin Abbasiler devletine askeri açıdan etkilerini anlatırken, ikinci bölümü ilim ve kültür faaliyetlerine ayırmıştır. Konuya giriş, Emevi Devleti’nin Türklere karşı tutumuyla başlamaktadır. Bu tutumun başlangıcını oluşturan İslamiyet’in ilk dönemlerindeki ırkçılık olaylarına değinilmiştir.

Hız. Peygamberin (sav) vefatıyla beraber, halife seçimlerine giden yolda cereyan eden kabile tartışmaları asabiyet boyutuna varmıştır⁹. Emevilerin ana mantığını oluşturan *Arapçılık* politikası, Arap olmayan Müslümanları ikinci sınıf olarak görmelerine ve ötekileştirmelerine neden olmuştur. Bu durum İslam Dünyasında mevâli kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arap milliyetçiliğinin siyasi zeminini oluşturan Emevilerin bu ayrıştırıcı politikasını Arap olmayan Müslümanlardan da cizye¹⁰ ve haraç vergisi alımı konusunda görmekteyiz¹¹. Kitap, İslam’ın bir Arap dini olduğu, Türklerin ve Osmanlı Devleti’nin Arap topraklarını sömüren sömürgeciler

⁸ Ekrem Pamukçu, *Bağdat’ta İlk Türkler*, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basım Evi, 1. Baskı, Ankara, 1994.

⁹ Hz. Ebu Bekir’in (ra) halife seçilmesine itiraz eden Ebu Süfyan; onun sayıca az olan Benû Teym’e mensup olduğunu ileri sürmüştür. Ebû Süfyan, sayıca az bir kabilenin mensubuna biat etmeyeceğini söylemiştir. Hz. Peygamber’in (sav) ortadan kaldırmak için mücadele ettiği asabiyet olgusu, kendisinden sonra kaldığı yerden devam etmiştir. Bkz. Muhammed bin Cerir Taberî, *Tarih-i Taberî*, C. 3, İstanbul, (Trs), s. 7.

¹⁰ Müslüman olmayanların İslam ülkesinde elde ettikleri can, mal, güvenliği ve din hürriyetiyle çeşitli haklarına karşılık ödedikleri bir tür vergidir. Farklı bilgiler için bkz. Ahmet Altungök, "Sâsânî Kültür ve Medeniyetinin İslâm Kültür ve Medeniyetine Etkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 19, S. 2, İzmir, 2014, ss. 445-487.

¹¹ Müslümanlardan cizye vergisi alınmaması konusunda, 730 yılına rastlayan reform hareketi, Emevi aleyhtarlığını azaltıcı nitelik taşımaya yetmemiş, vergi konusu Emevi muhalefetinin en büyük sebeplerinden biri olmaya devam etmiştir. Gerald R. Hawting, Çev: Hüseyin Doğan, “Emevi Halifeliliği’nin Yıkılışı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt:13, S.2, s. 247.

olduğu yönündeki iddiaların, bazı Arap ders kitaplarında geçmesini eleştirmektedir. Ayrıca İslam'ı milli bir din olarak gösteren Clemen Huart, Brockelmann, Gaudefory, C. Zeydan, Philip Hitti, Ahmet Emin, Taha Hüseyin, Naci Maruf, Ahmet Hasan ez-Zeyyad gibi birçok tarih araştırmacısına da atıfta bulunulmuştur. Zira Türklerin Müslüman oluşlarına giden süreçte¹² ve bu süreç sonrası Abbasi Devleti bünyesinde gerek ilmi, gerek siyasi ve askeri faaliyetleri ile İslamiyet'e olan katkıları yadsınamaz bir gerçektir.

Türkler, Arapları; Bizans ile mücadele halinde olan Hüsrev Perviz (590-628) hâkimiyetindeki Sâsânîler aracılığı ile tanımışlardır. Perviz, Bizans seferi sırasında ikinci bir cepheyi karşısına almamak için doğusundaki Türklerle dostane ilişkiler kurmuştur. Batısında da Arapların oluşu, Sâsânîlerin iki milletin tanışmasında etkili olabileceğini göstermektedir¹³. 642 Nihavend savaşından sonra Ahnef b. Kays komutasındaki öncü İslam ordularının ilerlemesi üzerine Sâsânî hükümdarı III. Yezdücerd, Araplara karşı Türklerden yardım istemiştir. Türk Hakanı sayesinde İslam orduları Belh'ten çekilmek zorunda bırakılsa da Ahnef b. Kays durumu tersine çevirebilmiştir. Hz. Ömer (ra) dönemine rastlayan bu olay için Pamukçu; Hasan b. Hanzala, Nabiga ez Zubyanî, Şamuh b. Ziran ve Avs b. Hacer gibi Arap şairlerini örnek vererek; şiirlerinde Türklerden hep sert, acımasız, korkutucu olarak bahsetmelerinden yola çıkarak, Arapların Türkleri savaş meydanlarından tanıdığını zikretmektedir¹⁴.

Ekrem Hoca, Türkistan üzerine gerçekleştirilen akınların, Emeviler döneminde planlı ve kalıcı seferlere dönüşmeye başladığını ifade etmektedir. İlk İslam fetihleri döneminde ele geçirilen toprakların uzak olması nedeniyle Türk akınları karşısında takviye kuvvet gönderilemediğini ve yapılan seferlerin geçici mahiyette kaldığını belirtmiştir. Fakat Muaviye b. Ebû Süfyan'ın iktidarı döneminde Ziyad b. Ebîh'in; kendisinin onayıyla Merv şehrini askeri bir karargâh haline getirdiğini anlatmaktadır. Bunun sonucunda, Horasan ve Toharistan'ın önemli bir bölümünün Müslümanların eline geçtiğini ve MS. 710-716 yılları arasında Horasan valisi Kuteybe b. Müslim el-

¹² Türklerin Müslüman oluşlarıyla ilgili çeşitli tarihçilerin görüşleri için bkz: Serkan Taflıoğlu, "Modern Türk Tarihçiliğinde Türklerin Müslüman Oluşu", *TURAN-SAM*, Cilt:4, S.16, 2012, s.31.

¹³ Aslında Türklerin Araplarla tanışmaları I. Hüsrev döneminde Yemen topraklarının, İranlılar tarafından Etiyopyalılardan ele geçirildiği MS. 575 yılında gerçekleşmiştir. Bu savaş sırasında İran ordusunun içinde çok sayıda Türk de bulunmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Algungök, *İslam Öncesi İran'da Devlet ve Ekonomi -Sasani Dönemi- (MS. 226-MS. 652)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 328.

¹⁴ Bu konuda Ramazan Şeşen, Arapların Türkler için yazdıkları şiirlerde kahramanca bahsettikleri örneklere yer vermiştir. Bkz: Ramazan Şeşen, "Eski Araplar'a Göre Türkler", s.14. Türklerin hakkında ilk toplu kanaatlerin tutulduğu edebi eser ise Cahiz'in "Fezâil'ul Etrak" adlı eseridir. Bkz: İbrahim Ethem Polat, "Arap Şiirinde Türk İmajı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:29, No:4, 2009, s. 644.

Bahili sayesinde Maverâünnehir'in tamamının ele geçirildiğini anlatmıştır (Taberi 1983: III, 334vd). Kuteybe'nin; ordusunda bulunan Türklerin yardımıyla Beykent, Talakan, Keş, Nesef ve Semerkant'ı ele geçirdiğini ifade etmektedir.

Ekrem Hoca; Türkler'in ilk fetihler sırasında tanıştıkları Müslümanların olumsuz tavırlarından dolayı nefretlerini İslam'a yöneltmediklerini söylemektedir. Türklerin bu durumu sadece Emevi aleyhtarlığıyla sınırladıklarını ifade etmektedir. Kendisi Emevilerin tutum ve davranışlarının Türkler ve İranlılar arasında Şuubiye denilen bir hareketin oraya çıkmasına neden olduğunu belirtmektedir¹⁵. Temeli Arap düşmanlığına dayanan bu gizli hareketin daha çok Horasan ve Ceyhun taraflarında destek bulunduğunu anlatmaktadır. Abbasilerin kuruluş sürecini anlatırken Abbasoğullarından Muhammed b. Ali'nin vefatından sonra yerine ihtilalci bir yapıya sahip olan ve ihtilalin bir an önce gerçekleştirilmesini isteyen İbrahim b. Muhammed'in geçtiğini anlatmaktadır (İbnü'l-Kesir 1994: X, 14-19). İbrahim b. Muhammed'in de Emevi aleyhtarı olan Horasanlı Ebu Müslim'i yanına çekerek kendisini Horasan'a yolladığını belirtmiştir¹⁶. Ekrem Hoca, Emevi saltanatının son bulmasında önemli rolü bulunan Ebu Müslim'in, Horasan'a gider gitmez kendisine destek bulmak amacıyla Toharistan ve Ceyhun Türkleri arasına gizli propagandacılar gönderdiğini belirtmektedir¹⁷. Bu çalışmalar sonucunda MS. 750

¹⁵ Sosyal eşitlik prensibine rağmen, Arapların, Türk ve İranlıların arkasında namaz kılmamaları, mevalinin köle muamelesi görmesi vb. çeşitli hareketlerin nefrete dönüşmesiyle Emevilerin yıkılmasında rol oynayan hareket, Abbasiler döneminde güçlenmiştir. Abbasi hükümdarı Mansur (136-159/753-775) zamanında, Arapların; İran ve Suriyelilerle mukayese edildiğinde daha ilkel olduklarını kanıtlamaya çalışan bir fırkaya dönüşmüştür. Zamanla Arap olmayan unsurların kendi örf ve adetlerini Araplara karşı koruduğu bir hareket halini almıştır. Sadık Cihan, "Şuubiye Hareketi ve Uydurma Hadislerle Münasebeti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:6, 1986, s.55.

¹⁶ İbrahim b. Muhammed, Ebu Müslim'i Horasan'a gönderirken şu nasihatte bulunmuştur:

Sen bizim ehl-i beytimizden bir kişisin. Vasiyetimi yerine getir. Yemen'in şu kabilesine iyi bak, onlara bağlan ve aralarında otur. Zira, Allah bu işi onlarla tamamlayacaktır. Rebia'nın durumlarına güvenme. Mudar'a gelince, bunlar yurtları sana yakın olan düşmandır. Onlardan şüphelendiğin kimseleri öldür. Horasan'da gücün yeterse Arapça konuşan kimseleri bırakmamaya çalış. Beş karış boyuna gelmiş olan oğlanlardan suçlu bulunduğunu öldür. Şu ihtiyara, yani Süleyman b. Kesir'e karşı gelip, isyan etme. Herhangi bir işinde güçlüğe düşersen benden onu kendine yeterli bil.

Ancak bu rivayet Arapların çoğunlukta bulunduğu bir bölgede Arapça konuşulmasının yasaklanmasının güç olacağından düşündürücüdür. Zira İbrahim b. Muhammed, Ebu Müslim'in Horasan'daki Arap kabilelerinden biri olan Yemen'e iyi bakmasını nasihat ederek oraya yerleşmesini söylemesi ve ardından Araplara karşı yasaklamalar getirmesini istemesi rivayeti çelişkili kılmaktadır. Bunun gibi bir başka rivayette İbrahim b. Muhammed'in Ebu Müslim'e Arapça konuşan Arapların katledilmesi gerektiğini öngören mektubudur ki bu direktifler muhaliflerin eline geçerek abartılmış olup tahrif edilmişlerdir. Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*, Bizim Büro Basımevi, Ankara: 1999, s.68.

¹⁷ Propaganda faaliyetlerinde Emevileri "Allah'ın düşmanları" olarak nitelendirmiştir. Ebu Müslim'in etrafında bir gecede 60 köyün halkı propaganda için toplanmıştır. Nahide Bozkurt, *a.g.e.*, s.75.

yılında, son Emevi halifesi Mervan'ın ihtilalciler tarafından yakalanıp öldürülmesiyle, Şam'da 661 yılından beri hüküm süren Emevi saltanatının sona erdiğini akıcı bir üslupla ifade etmektedir. Göktürk Devleti'nin dağılmasıyla beraber Çin buyruğu altına giren Türk beyliklerinin de Ebu Müslim'e katıldıklarını anlatmıştır. Çin İmparatorunun Türk beyliklerine baskı yaptığını bu nedenle Ebu Müslim'in harekete geçtiğini ifade etmektedir. Ziyad b. Salih komutasında gönderdiği kuvvet, Talas mevkiinde cereyan eden savaşı kazanmıştır. Çin imparatorluğunun Batı Türkistan'daki egemenliğine son veren savaş, Türklerin İslam devletine katılmasını sağlamıştır. Pamukçu, Türklerin İslamiyet'i kabulüne giden bu sürece çok ayrıntılı yer vermemiştir. Bunun yerine H. Dursun Yıldız'ın *İslamiyet ve Türkler* adlı eserini kaynak göstermiştir.

Türklerin büyük kitleler halinde Müslüman olmalarına açıklık getirmek amacıyla yazar Barthold'dan yaptığı alıntılar yeterli bulmuştur. Türkler; IX. ve özellikle de X. asra rastlayan dönemde toplu şekilde Müslümanlığa geçmeye başlamışlardır. Barthold bu konuda şunları söylemektedir. "Karahanlılar 960 yılında iki yüz bin çadır halkından meydana gelen büyük bir kitle halinde, ilk hükümdarları Abdulkerim Satuk Buğra Han ile beraber İslamiyet'i kabul ettiler (Barthold 2008: 14)."

Ekrem Hoca, Oğuzların topluluklar halinde Müslüman olmalarının da X. yüzyılda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Barthold'dan alıntı yaparak: "İslam'a iltihak eden en halis ve öz Türk kitlesi, bu Oğuz zümresidir. Bu kitlenin *Türkmen* şeklindeki ismi bile milli bir ruhu arzetmektedir." görüşüne yer vermiştir.

Ancak İslamiyet'in Türk illerine ne zaman girdiği, hangi şartlar altında yayıldığı, İslam saflarına katılan ilk Türklerin kimler olduğu ve bunların ne gibi hizmetlerde bulduklarına dair bilgi bulunmamaktadır. Ubeydullah b. Ziyad'ın 673 yılında Buhara ve Semerkand'ı ele geçirmesine kadar süren süre zarfında, gerek esir düşerek, gerekse savaş ganimeti olarak çok sayıda Türkün İslam hizmetine girdiği ve bunların özellikle de orduda istihdam edildikleri bilinmektedir.

Emeviler döneminde görev almış Türklerin isim ve görevleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi rastlanmamasının sebebi olarak Pamukçu, müelliflerin bilgi eksikliğinden ziyade Emevilerin yükselmesini istemedikleri Türkler hakkında bilgi vermekten kaçındıklarına yormaktadır. Türklerin hak ettikleri yerlere gelmemeleri de

ancak Emevilerin ırkçı politikasıyla açıklanabilir¹⁸. Dolayısıyla ibn Ziyad'ın buraları ele geçirmesinden sonra birkaç defa isyan etmiş ve tekrar Emevi yönetiminden kopmuşlardır (Ya'kûbî 1356: 69).

Abbasiler, Ömer b. Abdulaziz¹⁹ gibi adil ve dindar yöneticiler hariç, Emevi halifelerinin özellikle peygamber ailesine mensup kişilere karşı güttükleri kanlı siyaseti, iktidarı ellerinde tutma uğruna İslam'ın kutsal mekânlarına düzenledikleri saldırıları ve diğer olumsuz icraatı, dailer aracılığıyla anlatarak İslama ve İslam peygamberlerine gönülden bağlı olan Horasanlılardan büyük destek elde ettiler. Zaten Emevilerden nefret eden bölge halkı böyle bir girişimi bekler gibiydi. Yazar, Abbasi ihtilalinin karakteristik özelliklerini anlatırken, bu ihtilali tek bir zümreye indirgeyen düşünceleri eleştirmektedir. Tarihçilerin farklı ırktan ve mezheplerden olmaları; onlarınkonuları değerlendirmede tarafsız kalmalarını önlemiştir. Taberi'nin bazı rivayetleri seçerek aktarmasının veya hiç aktarmadığını itiraf etmesinin bu yargıyı doğrular nitelikte olduğu aşikârdır. Pamukçu, bunları da göz önünde bulundurarak Abbasi ihtilalinin karakteristik özelliklerini, temel kaynakların bakış açılarını ele alarak değerlendirmiştir.

Halife b. Hayyat²⁰ (240-854) *Tarih* adlı eserinde Abbasi ihtilali hakkında çok az bilgi vermektedir. Pamukçu bu durumu; Halife b. Hayyat'ın rivayetleri aldığı ravilerin Emevi yanlısı olmalarına ve Halife b. Hayyat'ın Mu'tezile'ye karşı düşmanlığına bağlamaktadır. Pamukçu aynı zamanda, Taberi'nin bazı rivayetleri seçerek anlatmasını eleştirirken, ihtilalin şekillenmesi boyutunda Taberi'nin en önemli kaynaklardan biri olduğunu da vurgulamıştır. Taberi olayları ayrıntılı ele almasına karşın yorumlayıp sonuç çıkarma işlemini okuyucuya bırakmıştır. Pamukçu bunu objektif bir değerlendirme olarak kabul etmemektedir. Aynı şekilde Yakubi'nin *Tarih* adlı eserinde,

¹⁸ İrkçılık politikası sosyal anlamda öyle bir hal almıştı ki; bazı kesimler Arap olmayan Müslümanlarla aynı yolda birlikte yürümüyorlardı. İhsan Özkes, “*Emevi Siyaseti Dinin Saltanata Dönüşmesi*”, Tekin Yayınevi, İstanbul:2013, s. 294.

¹⁹ Ömer b. Abdülaziz, İslamı yaymayı kendisine öncelikli hedef edinen tek Emevi devlet adamı olmuştur. Sosyal düzeni sağlamak için vali Yezid b. Mühelleb'i azlederek yerine Cerrah b. Abdullah'ı getirmiştir. Cerrah b. Abdullah'ı da sıkı kontrolde tutarak halka acımasız davranmasını önlemiş, Müslümanlardan cizye ve harac aldığına yönelik şikayetlere duyarlı davranmıştır. Ömer b. Abdulaziz'in engellediği haksız uygulamalara karşı, Arap olmayan Müslümanların, Arapları işgalci olarak görmesini değiştirmiştir. Ölümüyle beraber uygulamaları eski Emevi politikasına geri döndürülmüş; sünnet olan, farzları yerine getiren, Kur'an'dan bir sure okuyanların dışındaki mevaliyi zimmî kabul etmişlerdir. Adem Apak, “*Emeviler Dönemi Türk Arap İlişkileri Türklerin İslamlaşma Sürecinin Başlangıcı*” Türkler, Cilt:4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002,s.580,581.

²⁰ Bu eser Abdulhalik Bakır tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. Bkz. Halife bin Hayyat, *Tarihi Halife bin Hayyat* (Halife bin Hayyat Tarihi), Çev. Abdulhalik Bakır, Ankara, 2001.

Abbasi ihtilali hakkındaki düşüncelerini, konuya yeteri kadar değinmediği için tespit edememiştir. Fakat Belazuri (248-897)'nin *Ensabu'l-Eşraf* adlı eserinde; Abbasi ihtilali sırasındaki önemli kişileri tek tek anlatması ve ihtilale katkısı olan kabile reisleri üzerinde durmasını önemsemiştir. El-Ezdi (331/925) *Musul Tarihi* adlı eserinde kendisiyle çelişerek ihtilali Arapların gerçekleştirdiğini savunurken aynı eserin başka bir bölümünde ihtilali Horasanlıların gerçekleştirdiğini, Arapların sadece yardımcı unsur olduklarını yazmıştır. Pamukçu, el-Ezdi'nin çelişkili ifadelerini “itiraf” olarak değerlendirmektedir. Dineveri ve Hamza b. el- İsfahani'nin de ortak görüşü ihtilalin Horasanlılar hareketi olduğuyönündedir. İbnu'l Asım el-Kûfi (314-926)'ye göre ise Haşimoğulları bu ihtilalin esas unsurudur. Abbasoğulları ihtilali zorla devralmışlardır.

Hollandalı Şarkiyatçı Vloten ve Wellhousen ihtilali milliyetçilik harekâtı olarak göstermektedirler. Barthold, Corci Zeydan, Ahmet Emin, P. Hitti, Hasan İbrahim Hasan ve Abdülaziz ed-Duri Vloten ve Wellhousen'in görüşlerine katılmaktadırlar. Pamukçu'nun burada dikkatini çeken nokta, ilgili eserlerinde *Horasanlı* tabirini kullanırken, mevali olduklarını belirtse de kastettikleri zümreye açıklık getirmemeleri olmuştur. Bunun sebebi, Emevi aleyhtarlığının tek bir zümreye indirgenemeyeceğinden kaynaklanmış olmasıdır. Katılım topyekün gerçekleşmiştir. Bu katılımda Türkler arasındaki en önemli yer Muhammed b. Sul'undur.²¹

Temel kaynakların bakış açıları değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç, objektif tespitlere yer verilmediğidir. Pamukçu bu objektifliği bir nebze yakalayabilmiş olmak için Abbasi ihtilalini milliyetçi yapıda gösteren Arap müelliflerin tespitlerine karşılık; o dönemde olaylara farklı açılardan yaklaşabilecek, mevali içerisinden bir tarihçi çıkmamasını esefle karşılamaktadır. Türkler bu ihtilalin gerek hazırlanıp gerçekleşmesinde, gerekse ihtilalden sonra Arap kabileleri arasında baş gösteren ayaklanmaların bastırılmasında aktif rol almışlardır.

Abbasiler ihtilal hareketlerini, Emevilerin ayrıştırıcı politikasına karşı kin duyan mevalinin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Horasan'da başlatmışlardır (İbnü'l-Kesir: 1995: IX, 306, 307) . Hareketin idaresi Ebu Müslim el-Horasanî'ye verilmiştir. Hareketin başarıyla sonuçlanmasına giden 32 yıllık süreç de kitapta yer almıştır. Bu

²¹ İhtilalin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan Türklerden Muhammed b. Sul'un yanında, Mervli Tarhun ez-Zâî, Ebu Müslim-i Horasanî'nin güvenilir adamlarından Tarhan el-Cemmâl'de sayılmalıdır. Abdülkerim Özeydin, Türklerin İslamiyeti Kabulü, Türkler, Cilt:4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara: 2002, s.424

süreç sonucunda mevalilere ve Horasanlılara devletin önemli kademelerinde yer verilmiştir. Özel muhafız ordusuna özellikle mevali seçilmiştir. Halife Mansur'un, oğlu el -Mehdi'ye ""Mevaliye önem ver, iyi muamelede bulun, onları daima yakınında bulundur ve çoğalmalarını sağla" nasihati mevalinin ihtilal sonrası geldiği noktayı göstermesi açısından büyük öneme haizdir.

Devletin idari yapısındaki değişiklikler Hz. Ömer döneminde başlayan Sâsânî etkisinden kaynaklanmaktadır. Hz. Ömer *Divanu'l Ata ve Divanu'l Cund* gibi Sâsânî kurumlarını İslam devleti bünyesinde aynen uygulatmıştır²². Emeviler bu uygulamaları biraz daha ileri götürerek İslam bünyesine uymayacak Sâsânî kökenli düzenlemeleri de devlet bünyesine sokmuşlardır. Abbasi Devleti, veraset sistemini, üzerine birden çok veliaht tayin etmeyi de ekleyerek devam ettirmişlerdir. Ancak Hz. Ömer (ra) gibi oğlunu veliaht tayin etmekten çekinen tek hükümdar el-Vasık olmuştur.

Abbasilerin iktidarlarını büyük ölçüde Horasanlılara borçlu oldukları bir gerçektir. Horasanlılar bu hareketi Sâsânîlerden kalma bir inanışla desteklemiştir²³. Bu inanışa göre ancak varlığını kutsal bir varlıktan almış olan hükümdar meşrudur. Meşru olan halifeye itaat, dini inanç gereğidir. Halife gücünü Allah'tan aldığı için yetkilerinin tartışılması söz konusu bile değildir. Horasanlılar, halifeyi Allah'ın gücünden güç almış bir hükümdar gibi görmektedirler. Ulu'l Emr'e itaat devlet politikası haline getirilmiştir. Zira halifelerin isimlerinin sonuna "Allah"ı eklemeleri yeryüzüne Allah tarafından görev için getirildiklerine inanmalarından kaynaklanmaktadır. Cafer el Mansur'un: "Ben ancak Allah'ın yeryüzünde görevlendirdiği bir hükümdarım." şeklindeki sözleri bunu kanıtlar niteliktedir.

Abbasi halifeleri iktidara geldikleri günü kutlamak için düzenledikleri törenlerde; Hz. Peygamber'in (sav) cübbesini giyerek, kendilerini halka onun vekili olarak göstermişlerdir (İbnü'l-Kesir 1994: V, 589, 590). Kendilerine *İmam* diye hitap edilmesini ve din âlimlerinden de halka imam mefhumunun *namaz kıldıran imam anlamında olmadığını* bunun *Allah'ın Müslümanlara gönderdiği öncü* manasına geldiğini anlatmalarını istemişlerdir. Abbasi hükümdarları veraset usulünü devam

²² Bu konuyla ilgili Ahmet Altungök'ün "Sâsânî Kültür ve Medeniyetinin İslam Kültür ve Medeniyetine Etkileri" adlı makalesine bakılabilir.

²³ Aslında Horasanlıların, Abbasoğullarına destek vermelerindeki en büyük saik; onların, Emevileri yıktıktan sonra yönetimi Hz. Ali'nin (ra) soyundan gelenlere devredeceklerine dair söz vermeleridir. Bu dönemde mevalinin çoğu Emevi aleyhtarlığı yüzünden Ehl-i Beyt taraftarı olmuşlardır.

ettirmek ve devleti sadece kendi fikirleriyle yönetmeleriyle adeta birer Sâsânî İmparatorluğu görünümü vermekteydiler. Hükümdarların emirleri mutlak olduğundan kimsenin itiraz hakkı bulunmamaktaydı.

Kaynakların bildirdiklerine göre hükümdarlar, sağ tarafında *hacibler*, sol tarafında *cellad* denilen özel muhafızları bulunduğu halde, heyet ve şahısları kabul ederler, önlerinde bulunan *demirtopuz* adlı bir tokmakla kızdıkları kişilerin kafalarına vurarak cezalandırırlardı. Tüm bu anlatılanlardan Abbasi halifelerinin devleti tam bir diktatör edası içinde yönettikleri, daha iyi anlaşılmaktadır. Abbasilerin eski İran devlet geleneklerinden esinlenerek sergiledikleri bu tutuma, Hz Peygamber (sav) ve dört halife döneminde rastlanmamaktadır. Hz. Peygamber (sav) dünya işlerinde ashabına danışmış, Hulefa-i Raşidin de aynı yolu takip etmiştir. Emevi hükümdarı Ömer b. Abdülaziz'in "ben sizin herhangi birinizden daha üstün veya daha iyi birisi değilim. Ancak ben sizden daha fazla yük (sorumluluk) taşıyorum, o kadar." ifadesi; İslam devlet geleneğinde diktatörlüğün yeri olmadığını açıkça göstermektedir.

Abbasi devlet teşkilatında vezirlik makamının dikkat çekici noktası vezirlerin genellikle İran kökenli ve Şii olmalarıdır. Vezirler, hükümdarların tahta geçmesinde etkili olmuşlardır. Abbasi hükümdarı el-Mehdi'nin oğlu er-Reşid'in hükümdar olmasında etkili olan Yahya el-Bermeki'yi vezirliğe getirip geniş yetkilerle donatmakla kalmamış, Pamukçu'nun da aktardığına göre kendisine;

Ey babacığım! Beni bu yere büyük dirayetinizle siz getirdiniz. Ben de bu gün sizi bütün yetkilerimle donatıyorum. İstedığınızı yapmakta serbestsiniz. Diledığınızı getirebilir diledığınızı azledebilirsiniz. İstedığınıza istediğiniz kadar maaş bağlayabilirsiniz. Bunlar için ben dahil kimse sizden hesap sormayacaktır. (Pamukçu, 1994: 39).

demiştir. Er-Reşid, Yahya'nın oğlu Fazl'ı da Nehrevan'dan Maverâünnehir illerine kadar uzanan bütün doğu bölgesinin valiliğine atamıştır. Bu sülale Abbasi devletinde vezirlik görevini on yedi yıl sürdürmüştür. Ancak kaynakların ihtilaf ettiği sebeplerden dolayı, er-Reşid'in hışmına uğrayıp görevden azledilmekten de kendini kurtaramamıştır.

Vezirlik müessesesi, el-Me'mun zamanında İran kökenli Sehl ailesine geçmiştir. Bu aileden ilk vezir Fazl b. Sehl'dir. Kendisi eski İran devlet geleneğine bağlı bir devlet adamı olduğundan birçok uygulamasında İran devlet geleneğinin etkileri görülmüştür. Buna örnek olarak her meslek erbabının belli bir tip elbise giymesi uygulamasını

gösterebiliriz. Bu uygulamaya, *vezirler*, *hacipler*²⁴, *muhafızlar* ve diğer devlet erkânı da dâhil olmuştur. Zamanla Türklerin de bu makama geldikleri görülmektedir. Abbasi devletinde ilk Türk vezir Ubeydullah b. Yahya b. Hakan'dır. Bu zatın babası Yahya b. Hakan, Me'mun'un veziri Hasan b. Sehl'in kâtibi idi. Bu zat, Mütevekkil devrinde Fazıl b. Mervan'ın azli üzerine 233/848 yılında Divanu'l- Haraç'a getirilmiştir. Ubeydullah ise 236-851 yılında Mütevekkil'in veziri olmuştur.

Özel kalem müdürlüğü görevini genellikle mevaliden seçilen *hacibler* yapmaktadırlar. Pamukçu, Abbasilerden önce de haciblik kurumunun olduğu hakkındaki görüşlere katılmamaktadır. Mezkûr kaynakların Abbasiler döneminde yazılmış olması, benzer kurumların aynı isimle ifade edilmesine neden olduğu görüşünü savunmaktadır. İlk Türk hacibleri arasında Vasıf, Aşnas ve İnak sayılabilir. Mu'tasım'dan sonraki halifelerden hemen hepsi haciblerini Türkler arasından seçmiştir. Yetkileri gereği halifenin görüşeceği kişileri seçebiliyorlardı. İzin verdikleri ölçüde halifeye şikayetlerin iletilmesi, halk ile halife arasında iletişim eksikliğinden kaynaklanan huzursuzluğa neden olmaktaydı.

Diğer İslam devletlerinde olduğu gibi Abbasiler de, siyasi güç ve desteklerini ordudan almışlardır. Bundan dolayı ordularına ayrıca önem vermişlerdir. Horasanlı büyük komutan Ebu Müslim'in, el-Mansur tarafından öldürülmesi (İbnü'l-Kesir 1994: X, 111-117) Bermekoğullarının da er-Reşid tarafından bertaraf edilmesi, Araplarla Arap olmayan unsurları karşı karşıya getirmiştir. İranlı-Arap unsurun iktidar mücadelesi olarak nitelendirebileceğimiz bu rekabet (Yıldız, 1999: 29), El-Emin'in Arap yanlısı bir politika izlemesiyle şiddetini artırmıştır. El-Me'mun zaferinden sonra İranlı Fazl b. Sehl'in bitmeyen istekleri ve baskısıyla uğraşmıştır. Arap ve İranlılara olan güvenini iyice kaybeden el-Me'mun ordusunda Türklere yer vermeye başlamıştır. Türklerin Abbasi ordusunda en yoğun şekilde istihdamları ise Halife el-Mu'tasım döneminde olmuştur.

Abbasiler dönemi, Sâsânîler ve Horasan'dan alınma kurumların ve uygulamaların en çok görüldüğü dönem olmuştur. Pamukçu bunları sırayla vermiştir.

²⁴ Hâciplik; halifeyi suikastlara karşı korumak ve halkın önemli işlerle uğraşan halifeyi meşgul etmelerini önlemek için kurulmuştur. Dört halife döneminde de bu görevi üstlenen kişiler olduğu gibi, ilk müesseseseleşmesi Halife Muâviye dönemine rastamaktadır. Mehmet Aykaç, Abbasi Devleti'nin İlk Dönemi İdari Teşkilatında Divanlar, TTK, Ankara:1997, s. 24.

1. Divan-ı Hatem
2. Divanu'l Hassa
3. Divanu'l Cund
4. Divanu'z Zimam
5. Divanu'l Haraç
6. Divanu'n Nefakat
7. Divanu's Şurta
8. Sahibu'l Haber
9. Divanu'l Mezalim

Bu divanların bulunduğu büyük meydanda devletin merkezi idaresine mahsus diğer binalar, devlet hazinesi, askeri mühimmat ve silah deposu gibi bölümler, hükümdarın muhafız alayları ve bu alayda görevli subaylar için genel aşevleri bulunurdu. Abbasi devri, sağladığı siyasi istikrar, sosyal huzur ve maddi rahatlığın etkisiyle İslam medeniyetinin yerleşme devri kabul edilmiştir. Maddi rahata kavuşmanın en önemli etkeni siyasi istikrardır. Zira Müslümanların ticaret sahaları Çin'den Kuzey Avrupa'ya kadar genişlemiştir. Devlet sınırlarının genişlemesi ve yeni unsurların orduya katılması da, yeni yerleşim merkezlerinin ihdasına neden olmuştur. Böylece mimari faaliyetlere de hız verilerek H.145 yılında Bağdat (Ya'kûbî 1356: 27), buraya bağlı olarak Kerh (Rusafe) ve H.221 yılında da Samarra inşa edilmiştir (Ya'kûbî 1356: 29).

Abbasi devletinin en güçlü hükümdarlarından biri olan Ebu Cafer el-Mansur (136-754) Abbasi devleti bünyesinde Türk unsuruna fırsat tanıyan ilk hükümdardır. Mansur döneminden sonra Türklerin İslam Dünyasında belli bir potansiyel oluşturdukları ve nüfuzlarının giderek arttığı görülmektedir. el-Mehdi (158-775) döneminde de Türklerin devlet ve ordu içindeki fonksiyonları artarak devam etmiştir. El-Hadi (169-785)'nin bir yıllık kısa saltanat döneminde Türklerin lehine veya aleyhine herhangi bir gelişme meydana gelmemiştir. Türklerin özellikle devletin sınır bölgeleri olan Suğur'da bariz bir şekilde faaliyet gösterdikleri dönem, Harun er-Reşid (170-786) dönemidir.

Me'mun (198-813)'un hükümdarlık dönemi Türkler için dönüm noktası olmuştur. Şehzadeliği döneminden beri, yakından tanıdığı Türklere karşı olumlu duygular besleyen Me'mun kardeşi Mu'tasım aracılığıyla Türk yurtlarından büyük miktarda Türk genci getirterek orduda ve diğer devlet kademelerinde istihdam ettirmeye başlamıştır. İleride İslam orduları başkomutanlığına gelecek olan Afşin ve Mısır'da kendi adına devlet kuran Ahmed'in babası Tolun bu dönemde istihdam edilen Türklere sadece ikisidir. Mutasım (218-833) halife olduktan sonra Türklerin özellikle orduda hakim olduklarını görüyoruz (Taberi 1983: III, 531). Sayıları giderek artan ve Bağdat'ın sivil halkı ile uyum sağlayamayan asker ruhlu Türkler için Mutasım, Samarra'yı inşa ettirmiş ve bu bölgenin en güzel yerlerini de Afşin, Aşnas, İnak ve Boğa gibi Türk komutanlara tahsis etmiştir (Ya'kûbî 1356: 29vd; Taberi 1983: III, 530, 531).

Türklerin ordudaki sayıları hakkında kaynaklar değişik rakamlar vermektedir. Mesela Mes'udi bu sayıyı 4000 olarak gösterirken, Yakut el Hamevi 70000, İbn Tagrıberdi ise 80000 olarak kaydetmektedir²⁵. Pamukçu, Mes'udi'nin verdiği rakamı yanlış bulmaktadır. Mu'tasım'ın Mısır genel valiliği sırasında etrafında yer alan 4000 Türkü göz önünde tutarak bu yanlış kanaate varmıştır. Vasık (227-842) ve Mütevekkil dönemleri gerek sayı, gerekse yetki ve kuvvet bakımından Türklerin dorukta oldukları, en parlak dönemlerdir. Aşnas gibi bir Türk komutanına tarihte ilk kez Vasık tarafından *sultan* unvanı verilmiştir.

Mütevekkil döneminde ise Türkler artık devletin birçok noktasına tamamen hâkim olmuşlardır. Türklerin bu önlenemez yükselişinden rahatsız olan Araplar ve İranlılar; bu duruma mani olmak için harekete geçmişlerdir. Çok sayıda şairin ve edibin de katıldığı bir karalama kampanyası neticesinde; Afşin ve İnak gibi İslam birliğinin ve bütünlüğünün korunmasına katkıları bulunan Türk, Abbasi hükümdarının emriyle katledilmiştir. Bununla birlikte Mütevekkil gibi bazı halifelerin karalama çalışmalarının etkisi altında kalarak öldürttükleri Türk komutanların yerine, yine başka Türkleri tercih etmeleri son derece düşündürücü bir tutumdur.

Süleyman b. Sûl

Ebû Süleyman Ferec el-Hadim et-Türkî

Muhammed b. Sûl

Afşin Haydar b. Kavus

²⁵ Ya'kûbî ise rakamı 3000 olarak vermektedir. Bkz. Ya'kûbî 1356: 29.

Hammad et-Türkî	Aşnas et-Türkî
Zuheyr et- Türkî	İnak et-Türkî
Mubarek et-Türkî	Boğa el-Kebir et-Türkî
Yahya b. Davud el-Hursî	Ubeydullah b. Yahya b. Hakan et-Türkî
Vasîf et-Türkî	

Yukarıda adları verilen dönemin ünlü 12 Türk komutanı için yazar, kitabında ayrıntılı yer vermiştir. Önemli Türk komutanlarının yaptıkları icraatların geniş çaplı ele alındığı kitabın, dönemin araştırılmasına yönelik katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Pamukçu, kitabının ikinci bölümünde, ilim ve kültür alanında ön plana çıkmış Türklerden bahsetmektedir. Abbasilerin ilk dönemlerindeki ilim ve kültür hayatına genel bakışını sosyal-fen ilimleri ve dini ilimler olmak üzere iki alt başlık altında ortaya koymuştur.

Abbasiler dönemi ilim, fikir ve kültür faaliyetleri açısından, Ortaçağın altın devri kabul edilmektedir. Bunun en büyük etkeni milletler arasındaki kaynaşmadır. Arap, Fars, Türk ve Yunan kültürlerinin birbiriyle etkileşimi bunun en büyük etkenlerindedir. Bu dönem, toplumun siyasi istikrara kavuştuğu, ekonomik refahın yaygın olduğu, hükümdarların ilme ve ilim adamlarına son derece lütfkâr oldukları bir dönemdir. Müslümanlar, Hıristiyanlar aracılığıyla aldıkları Yunan ilimlerini ilerleterek, daha kolay ve daha anlaşılır hale getirmişlerdir. Bu kolaylığı sağlayanların başında Farabi, İbn Sina, Biruni gibi Türkler de gelmektedir.

Abbasi devri ilmi ve felsefi eserlerin Arapça'ya çevrildiği bir devir olmuştur. İlk dönemlerinde tefsir, fıkıh, hadis ve kelam gibi dini ilimlerin yanı sıra Arapça dil bilgisi, şiir ve nesir; tercüme, tarih, coğrafya, matematik, fizik, tıp gibi ilimlerde Emevilerle kıyaslanmayacak oranda ilerlemiştir. Horasan ve Maveraünnehir bölgelerinde kullanımı hızla yaygınlaşan Arapça, buradaki dillerden ister istemez etkilenerek bazı orijinal özelliklerini kaybetmeye başlamıştır. Bu tehlikenin farkına varan Halil b. Ahmet ve Sibeveyh²⁶ gibi dil âlimleri, Arapça ve grameri üzerinde bazı çalışmalar yapacak yeni düzenlemeler getirmişlerdir. Halil b. Ahmet'in bu devirde yazdığı *Kitabu'l Ayn* adlı

²⁶Abbasiler devrinin ilk dönemlerinde dil ve edebiyat alanında Basra ve Kûfe olmak üzere iki ekol hâkimdi. Sibeveyh, Abbasiler döneminin Basra ekolünü temsil etmektedir. Bunun yanında Müberred ve Zeccâc'da gösterilebilir. Bkz. Nahide Bozkurt, *Abbasiler*, İSAM Yay., İstanbul, 2013, s. 213.

eseri, ilk Arapça sözlük ünvanını taşımaktadır. Aynı şekilde tercüme faaliyetleri de büyük bir medeniyetin oluşmasını sağlamıştır. Tercüme faaliyetleri İslami ilimleri geliştirdiği gibi Arap edebiyatını da oldukça geliştirmiştir. Arap ve İran kültürlerinin iç içe olması da, Arap şiirlerininve nesrin gelişmesi açısından önemli bir başka etkidir.

Siyaset, mezhep ve fikir çatışmalarının yoğun olduğu Abbasi toplumunda hitabet ilmi de büyük yer teşkil etmektedir. Yazar; es-Saffah, el-Mansur, er-Reşid, Cafer es-Sadık ve İbrahim en-Nefs ez-Zekiyye'yi bu hatipler arasında göstermektedir. Tarih ilminin gerçek hüviyetine Abbasiler döneminde kavuşabildiğine işaret eden yazar, ilim adamlarını yazmaya teşvik eden etkenleri 5 madde halinde göstermektedir. Bunda Arapların nesebe verdikleri önemin büyük rol oynadığına değinerek, geçmişlerini öğrenme arzularına, Hz. Peygamber (SAV)'in kişiliğini ve olaylara bakış açısını ayrıntılı öğrenme istekleri, eskiden yapılan hatalardan ders çıkarma arzuları, kavimler ve firkalar arasında meydana gelen çekişmeleri göstermektedir.

Pamukçu, Fen ilimlerindeki ilerlemenin Abbasiler döneminde hızlandığını kaydetmektedir. Buradaki dikkat çekici husus, Emeviler döneminde bu ilerlemenin gayri Müslimler tarafından sürdürülürken, Abbasilerin ilk dönemi hariç, Müslümanlar tarafından büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasıdır. Bu Müslümanlardan Türk asıllı olan İbn Sina'nın ünü tüm dünyaya yayılmış, eserleri dünya dillerine çevrilmiştir. Ondalık usülün, sıfırın matematik ilmine katılması yine Müslümanlar sayesinde olmuştur.

Müslümanların Horasan'daki çalışmaları sonucu, bir meridyen derecesinin uzunluğunu ölçmeyi başarmışlardır. Dünyanın çevresinin ölçümüyle ilgili ilk çalışmaları Musad Şakiroğulları yapmıştır. Er-Reşid'in Fransa hükümdarı Şarlman'a gönderdiği çeşitli armağanlar arasındaki çalar saat, batı dünyasının dikkatini üzerine çekmesi, fizik alanında ne kadar ilerlediklerini göstermektedir. Yazar, din ilimlerini anlatırken Abbasilerin ilk dönemlerinde dikkati çeken noktanın, bu ilimle ilgili fikir ve ürünleri ortaya koyanların hep Arap olmayan Müslümanlar olduğu yönünde olduğudur.

İslam dünyasında ortaya çıkan akımların hadisleri kendi lehlerine uydurmaya çalışmaları, muhaddisleri bir takım önlemler aldirmaya yöneltmiştir. Bu da hadis ilmini geliştirmiştir. Ehl-i Hadis olmayan kişilerden hadis almamaya başlamışlardır. Abbasi döneminden günümüze kadar ulaşan en önemli hadis eseri ise Pamukçu'nun aktardığına

göre İmam Malik b. Enes'in *el-Muvatta*'sıdır. *Muhaddislerin İmamı* olarak nitelendirilen ve Türk asıllı olduğu iddia edilen İsmail b. İbrahim el-Buhari'dir.

Abbasi döneminin fıkıh açısından en dikkat çekici özelliği dört fıkıh mezhebi imamının bu dönemde yaşamasıdır. Bu dönemde fıkıh alanında iki ekol hâkimdir. Irak'taki Reycilerin ekolü –ki bu akımın başını İmam Ebu Hanife çekmekteydi. İkincisi ise Hicaz'daki hadis ekolüydü. Bunun öncüleri de İmam Malik ile İmam Şafi'yd. Hanefi Mezhebi'nin kurucusu Ebu Hanife Numan b. Sabit'tir. Türk olduğu iddia edilen Ebu Hanife, gerek Emevilerin son dönemlerinde, gerekse Abbasiler zamanında iki kez kadılık teklif edilmiş, ancak o acı ve işkenceli bir hayat pahasına da olsa bunu kabul etmemiştir. Yazar bunun dışında diğer 3 mezhebi de altbaşlık halinde açıklamıştır. Mu'tezile fırkasının ortaya çıkmasıyla ortaya çıkankelam ilmine değinirken, Mu'tezile'nin hür düşünceyi temsil ettiği için önemli olduğuna işaret etmiştir. Mu'tezile kendisini yabancı din ve inançlara karşı İslam'ın savunucusu olarak kabul etmektedir. En parlak dönemini Abbasiler zamanında yaşayan Mu'tezile'yi; Me'mun devletin resmi mezhebi olarak kabul etmiştir²⁷.

Pamukçu, sosyal-fen ve dini ilimlere dönemin genel bakışını anlattıktan sonra "*İlim ve Kültür Alanında Türkler*" başlığı altında Arap olmayan Müslüman bilim adamlarını ve yaptıkları güzel işleri teferruatıyla vermiştir. Türkler ve İranlıların İslam kültürü ve medeniyetinin asıl mimarları olduklarını göstermiştir. İbn Haldun ve Katip Çelebi'nin ortak düşüncesi de; Arapların iktidar hırsları yüzünden ilim ve kültürden uzaklaştıkları dönemde İslam kültür medeniyetini zenginleştiren unsurun Arap olmayan Müslümanların olduğuyönündedir. Zira Türkler, sadece dini ilimlerle uğraşmamışlar; Abbasi hükümdarları ve dönemin ünlü edebiyatçıları tarafından büyük övgüler alacak başarılı eserlere imza atmışlardır. Abbasiler döneminin ünlü Türk âlimlerinin başında, İslamın ilk cihad kitabının yazarı *ibn Mübarek* gelmektedir. İbrahim es-Süli ve Amr b. Maş'ade'yi de edebiyat alanında unutulmaması gereken Türk şairleri arasında göstermiştir. Öyle ki İbrahim es- Süli; Me'mun, Mu'tasım ve Mütevekkil gibi güçlü hükümdarların takdirini toplamayı başarmıştır.

Kitabın son bölümünde dönemin önemli 11 Türk âlimini; kişilikleri, nesepleri, eserleri ve hayatları hakkında ayrıntılı bilgiler sunarak vermiştir.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz: Nahide Bozkurt, *Mu'tezile'nin Altın Çağı Me'mun Dönemi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.

2.1.2. Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları²⁸

Habib Hürmüzlü ve Ekrem Pamukçu'nun birlikte kaleme aldıkları kitap, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü tamamen, Türk tarihinde büyük şahsiyetler yetiştirmiş Bayat²⁹ boyuna mensup Türkmenlere ayrılmıştır. Kerkük ve Tuzhurmatu bölgelerindeki Bayatlar ve Neyneva vilayetindeki Bayatlar olmak üzere iki alt başlık altında Bayatlar'ın Irak'taki yerleşim bölgeleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Kerkük şehri ve Tuzhurmatu ilçesi civarında Türkmen Bayat boyuna mensup birçok topluluk bulunmaktadır. Yazarlar Bayatların ikamet ettikleri bazı yer ve oymakları kısa kısa açıklayarak alt başlıklar halinde vermişlerdir. Bunlardan Bastamlı'da ikamet eden Bayatlar, Kuzey Irak'ta hüküm sürmüş olan Türkmen Karakoyunlu Devleti(M. 1411-1468) vatandaşlarından arta kalanlardır. Bastamlı'da yerleşmiş olan Bayat oymakları; Allı Ballılar, Kara Koyunlular, Mahmutlular, Celevliler ve İzzeddinliler'dir. Yazarlar eserlerinde bu bayat oymaklarına da değinmeyi ihmal etmemişlerdir.

Bayat boyuna bağlı en eski oymak Karanaz oymağıdır³⁰. Moğol'un Bağdat'ı istilasından önce Irak'a yerleşmişlerdir. Büyük Türkmen şairi Fuzuli'nin Karanaz oymağına mensup olduğu rivayet edilmektedir. Karanaz oymağı bireylerinden bir kısmı Kerkük ve Tuzhurmatu'ya göç etmişlerdir. Bayat oymağının bir dalı ve bir köyünün adı olan Biravçılı'da; Avunçlar, Korcalılar, Kargabegler, Hilavlılar ve İsmaililer gibi önemli aileler bulunmaktadır. Köyün civarındaki tüm bölgelerin isimleri de Türkmencedir.

Kuşçular, bağımsız bir oymak iken, Bayat boyuna yakınlığı nedeniyle gelişen; evlilik yoluyla, akrabalıklar sonucu zamanla Bayat'ın bir oymağı olarak kabul edilmiştir. Oymağın Türkiye ve Güney Azerbaycan dâhil birçok ülkede kolları bulunmaktadır. Türkmen Bayat boyu mensuplarının bir kısmı, Tuzhurmatu'ya bağlı olan Şahseven (Şahsuvar) köyünde ikamet etmektedir. Saraylı oymağı; İlhanlı Tatran

²⁸ Ekrem Pamukçu- Habib Hürmüzlü, Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları, Ankara Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Global Strateji Enstitüsü, 2005.

²⁹ Bayatlar, El Cezire ve Suriye'ye ilk Selçuklu istilaları zamanında gelmişlerdir. Bugün Musul ile Bağdat arasındaki sahada 20,30 köy olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Fuzûli'nin de bu boyya mensup olduğu düşünülmektedir. Suphi Saatçi, "Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri", Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul:2009, s. 16.

³⁰ Kerkük'e bağlı Tuzhurmatu ilçesinin 15 km. batısında bulunan bir Türk köyünün adıdır. Suphi Saatçi, a.g.e. , s. 33.

oymağına komşu olan ve Azerbaycan'dan yüzyıllar önce göç edip Tuzhurmatu bölgesinde yaşayan tanınmış Türkmen oymaklarındandır. Bu isimle adlandırılmalarının nedeni, Osmanlı sarayında jandarma kuvvetlerinde görevli olan dedelerinden kaynaklanmaktadır. Adlarını başkanları olan Derviş Ali'den alan Gulamlılar, Türk Oğuz dallarından birine mensupturlar. 17. yüzyılda Irak'a göç edip Tuzhurmatu bölgesine yerleşmiştir. Bunların dışındaki Bayat oymakları;

1. Hasadarlı
2. Fars Begli
3. Ali Musalı
4. Abdullu
5. Zenklu
6. Kalaylı
7. Sayaldı
8. Ketilli
9. İsmail begli (Elbu Abbo – Elbu Necim - Elbu Hüseyin – Elbu Hasan)
10. Amirli
11. Ayışlı
12. Keremli
13. Bakdili
14. Zeyneli
15. Muratlı
16. Kalaylı
17. Deli Veli
18. Pir Ahmetli (Ali Nasır- Elbu Halit)
19. Kelavend
20. Ruveyzat
21. Çayır
22. Kanber Ağa
23. Asafı

Bayat boyuna mensup diğler bazı oymaklar ise Selaheddin, Tuzhurmatu ve Amirli'de ikamet etmektedirler. Bu oymaklar şunlardır: Keliliyle, Kertliye, Kehlar ve Zorbekiyye. Neyneva³¹ vilayetindeki bayatlar ise;

1. Amirli Oymağı (Selamiyye Köyü)
2. Mulla Abidin Oymağı
3. El Hasan Oymağı
4. Şelal Oymağı
5. Meyase Oymağı
6. El-Cerbe Oymağı
7. Elbudeli Oymağı (el-Mahalebiyye Bucağı)
8. Karanaz
9. Asaf
10. Besat
11. Karayatağ (Musul ili Doğusunda Hamdaniye bucağını bağı köy)
12. Selamiye
13. Şennef
14. Şerihan
15. Tez Harab
16. Yarımca
17. Ebzah
18. El- Hamdaniyye İlçesindeki Bayatlar (Karakuş)

Neva'daki diğler oymaklarda maddeler halinde verilmiştir;

Kökleri Amirli Prensleri koluna dayanan Derzi Oymağı bireyleri, Kuzey ve Orta Irak'taki Türkmen Bayat boyuna mensupturlar. Eskiden beri Kadıköy (Kaziyye) köyünde yaşayan bu oymağın mensupları Saddam rejimi tarafından zorunlu göçe tabi tutularak bazı civar köylere ve Musul'un Hadba, Endülüs ve Sakafa semtlerinde yerleşmek zorunda bırakılmışlardır. Derzi oymağının nüfusu 1000 kişinin üzerindedir.

El-Hamdaniyye İlçesine bağı Şennef köyünde, birçok oymağa bölünmüş olan Bayatların bir kolu bulunmaktadır. Bu oymaklar şunlardır: Mulla Abidin, Hasan Oğullar (Elbu Hasan), Veli Oğulları (Elbu Veli), İbrahim Oğulları (Elbu İbrahim), Hallu

³¹ Neyneva, Asur İmparatorluğunun başkenti olarak antik çağda ün yapmış önemli bir kenttir.

Oğulları (Elbu Hallu). Musul'un doğusunda bulunan bu köyde Bayat boyuna mensup oymakların yanı sıra Türkmen Şebek toplulukları da bulunmaktadır. Kitabın altıncı bölümünde Türkmen Şebek toplulukları ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Meyase oymağı da Bayat boyundan olup Karkāşe, Karayatağ ve Selamiye'de bulunmaktadır. Bir bölümü ise Musul vilayetinde yerleşmiş; Mustafalılar (Al-Mustafa) ve Ahmetliler (Al-Ahmet) olmak üzere iki kola ayrılmışlardır. Bu oymağın nüfusu da 1000 kişiden oluşmaktadır. Musul vilayetinin doğusunda 30 km. uzaklıktaki Karayatağ köyünde, nüfusu yaklaşık 5000 civarında olan Bayat Türkmenleri ikamet etmektedir. Selamiye halkının hemen hemen hepsi Bayat boyunun Amirli oymağına mensup Türkmenlerdir. Bir kısım ise Şebek ve Arafat ailesinden oluşmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü, Musul bölgesindeki Türkmen oymaklarına ayrılmıştır. Türkmenler özellikle Telafer İlçesi'nin batısından Sincar'ın güneyi, Meydan Kulu ve Sibane'ye uzanan Irak'ın Kuzeybatı hattında ikamet etmektedir. Ayrıca, Türkmenler Telafer merkez ve ona komşu onlarca köy, birçok bucak ve Musul civarında birçok köye dağılmışlardır. Musul'daki Türkmen bölgeleri şunlardır: Nebi Yunus, Faysaliyye, Mansur, Kabaktepe, Kaziye, Reşidiye, Şerihan, Karakoyunlu, Karayatağ, Selamiye, Yarımca, Kızırahre, Tez Harab ve Babnit. Ayrıca Türkmenlerin ikamet ettiği 50 köy mevcuttur; bunlardan bazıları: Şebek Bölgeleri, Arabçiye, Gökçeli, Toprak Ziyaret, Haznetepe, Keberli, Zehre Hatun, Tercile, Karatepe, Orta Harab, Cenci, Şakuli, Seyitler ve Bahamze. Musul ili içinde ikamet eden Türkmenlere "Musul Türkmenleri" veya "Türkmen Mavsıliler" adı verilmektedir.

Türkiye'deki El Emriye oymağından ayrılan Şemam oymağı iki kol veya oymağa ayrılmaktadır: Hüseyin ve Hasan. Bunun dışında Kotalılar ve Arafat oymakları bulunmaktadır.

Musul vilayet merkezinde bulunan diğer oymaklar şunlardır:

1. Mavili
2. Abdeli
3. Deveci
4. Nakip
5. Afri
6. Elbu devle

Kitabın üçüncü bölümü, Telafer bölgesindeki Türkmen oymaklarına ayrılmıştır. Musul'un hatta Irak vilayetinin en büyük ilçesi olan Telafer, Musul'un 70 km. kuzeybatısında bulunmaktadır. Türkmenler, kalesiyle ünlü bu şehre Hicri 8. yüzyılda yerleşmişlerdir. Anadolu, Suriye ve Irak'ın birleştiği geçiş yolu üzerinde bulunmaktadır(Saatçi, 2009: 84). Telafer, Türk basınında çok bilinmemekle beraber, nüfusunun neredeyse tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Osmanlı Döneminde Sincar, ilçe merkezine bağlı bir bucak iken, 1917 yılı sonunda ilçe olmuştur. Irak'ı 1918 yılında işgal eden İngilizlere karşı 1920 yılı ayaklanmasının ilk kıvılcımı olan ve halk arasında *Kaç Kaç*³² denilen ayaklanmanın merkezi olarak tarihe geçmiştir.

Edmond'a göre Telafer'in çoğunluğu Türkmen'dir. Rezuk İsa, Irak coğrafyası ile ilgili kitabında, Telafer halkının Türkmen olduğu görüşünü onaylayarak, "Telafer halkı Türkmen'dir ve doğu Türk'ün lisanı olan Çağatay lisanına benzer bir dili konuşmaktadırlar" şeklinde belirtmektedir. Türkmen Telafer toplumu, her oymağın kendine has bölgeleri olan çok sayıda oymaklar topluluğuna dayanır. Hepsinin aşiret yönetim kuralları, nişan ve evlilik törenleri, taziye, bayram, dini ve milli törenleri aynıdır. Tarihçiler, Telafer şehri ve civarında ikamet eden oymakların soyu hakkında değişik yorumlar yapsa da çoğunluğu, bu oymakların Türkmen soyundan geldiğini belirtmektedirler. Iraklı tarihçi Abdulrezzak el-Hasani'ye göre, Telafer halkı Moğol'dur ve Timurlenk askerlerinin veya Miladi 1639 yılında Irak'a akın eden Sultan IV. Murat'ın askerlerinden arta kalanlardır. El-Hasani, ayrıca Telafer halkının Türkmence konuştuğunu belirtmektedir. Süleyman El-Saiğ'in bilgilerine göre, Musul oymakları Türkmen'dir soyları da Akkoyunlu ve Karakoyunlu kabilelerine dayanır ve bir bölümü Telafer'de yerleşmiştir. Samir el- Amiri ise Telafer oymaklarının, Türkmen ve Arapların karışımı olduğunu ve aynı zamanda bu oymakların tüm bireylerinin yerel Türkmence'yi konuştuklarını vurgulamaktadır.

Rezuk İsa'nın *Coğrafiyet El-Irak* kitabında; Telafer halkının lehçesinin, Doğu Türk Oğuz lehçelerinden olan Çağatay lehçesi olduğunu ve Azerbaycan lehçesine tamamen benzediğini belirtmektedir.

Kahtan Abboş, Simon Lodik'in *El Rafidan* kitabında, Telafer halkının bir bölümünün Akkoyunlu ve Karakoyunluların torunları olduklarını, Himmetli oymağı ve

³² Suphi Saatçi bu ayaklanmayı kitabında "Kaçakaç Yılı" olarak zikretmektedir. 1920 Ayaklanması Türkmenlerin önemli bir kahramanlık destanı olarak tarihe geçmiştir. Suphi Saatçi, *a.g.e.* , s.83.

Hasanköy mahallesi sakinlerinin ise Sultan IV. Murat'ın askerlerinden arta kalanlar olduklarını belirtmektedir. Telafer bölgesi civarına yerleşmiş olan Türkmen oymaklarından Ferhatlılar oymağı; telafer de ikamet eden tanınmış Türkmen oymaklarındandır. Adlarını Osmanlı döneminin ilk kuruluş yıllarında, Sultan IV. Murad'ın Irak'ı fethi sırasında, beraberinde gelen çok sayıda aile ve akrabalarıyla Sultan tarafından Telafer'e yerleştirilen dedeleri Ferhat'tan almışlardır. Bu oymağın kolları; Hasanlı, Vahaplı, Ferhatlı, Yetimli, Yasinli, Bekirli, Bırklı, Asili, Hudoli, Çobanlı'dır

1411-1470 yılları arasında hüküm süren Karakoyunlu Devleti'ni kuran Karakoyunlu oymağının tüm bireyleri Türkmence konuşmaktadır. El- Saiğ'in, *Tarih El-Musul* kitabından aktardığına göre; Musul'a Karakoyunlu oldukları bilinen Türkmen bir kavim yerleşmiştir. Oradaki mahalleleri *Rais El-Turkman* olarak tanınmaktadır.

Kaplan Oymağı; El Amiri kaplan kelimesinin Türkçe olduğunu, bu boyun Telafer şehrinde yerleşmiş olan El-Mevali oymağına mensup olduğunu belirtmektedir. Yazarlar büyük bir titizlikle her bölgenin oymaklarının adlarını atlamadan vermeye çalışmışlardır.

1. İlhanlı	31. Acemli
2. İlhan beyli	32. Allah Verdi
3. Ali Develi	33. Ayvazlı
4. Ayvazlı	34. Bakkallı
5. Babalar (Mavili)	35. Burkolli (El-Burkıl)
6. El-Beyan	36. Hebişli
7. Begler	37. Fırıçlı
8. Bezzeli	38. Bubali
9. Nadirli	39. Kileli
10. Çelebi: sayıları yaklaşık 3000 kişidir.	40. Celahli
11. Çeyyişli	41. Elloli
12. Çolaklı	42. Farilsi
13. Seyitler	43. Nasırlı
14. Saraylılar	44. Muhammed Ağalı
15. Zelha	45. Kurt Evi
16. Habaylı	46. Hafız Evi

17. Gergeri	47. Sincarlı
18. Harbo	48. Selbiler
19. Naccarlar	49. Sahanlı
20. Muratlılar	50. Kurutli
21. Efendiler	51. Halef Evi
22. Demirciler	52. Deccalli
23. Himmetliler	53. Hayuli
24. Birnadarlılar	54. Gassanlı
25. Hanlılar	55. Mullalı
26. Kasaplar	56. Hamoli
27. Mavili alay beyli	57. Kenneli
28. Şehvani (El-Muhallebiye Bucağı)	58. Ceduli
29. Deveci	59. Leblebili
30. Kabaklı	60. İlikli
61. Hoşhaberli	68. Mansurlu
62. Acanlı	69. Varkalı
63. Mirzalı	70. Nasırlı
64. Caferli	71. Baba
65. Kocalı	72. Abbas
66. Kenne	73. Al Halaf
67. El-Murac	74. Al Azzo

Kitabın dördüncü bölümü Tuzhurmatu ve Kifri bölgelerindeki Türkmen oymaklarına ayrılmıştır. Tuzhurmatu'daki Türkmen oymakların çoğunluğu, Azerbaycan ve Hazar'dan göç dalgaları ile gelmiştir. Tuzhurmatu ve civar bölgelerin Türkmen olduğu gerçeğine tanıklık eden birçok yazar ve tarihçi bulunmaktadır. Pamukçu ve Hürmüzlü bunlara örnek olarak; "Tuzhurmatuhalkı Türktür" diyen gezgin Ric'i göstermişlerdir.

Hıtlan Oymağı Irak'a girmiş olan en eski Türkmen oymaklarından. El-Amiri bu oymağı; "varlıkları ağırlıkta ve dalları ise binlerce aile alacak kadar çoktur" şeklinde tanıtmaktadır. El-Amiri buna ekolarak; "Türklere önem veren, güvenen, onları Irak'a gelip yerleşmeleri için cesaretlediren Abbasi Halifesi el-Mu'tasım, Samarra şehrini inşa ettiği zaman, 160.000 Arap atını barındıracak atlar yaptı. Hıtlan kabilesinin soylu atları

yetiştirmedeki ustalıklarından dolayı Arap ordusunda kullanılan bu atların yetiştirilmesindeki ustalıklarından dolayı, Arap ordusunda kullanılan bu atların yetiştirilmesinde görevlendirildiler. Zamanla bu oymak civar oymaklarla karışarak erimiştir. Bugün onlara özgü bir mevcudiyet bulunmamaktadır.

Türkmen oymaklarından olan Bender oymağının ismi, oymak evlatlarına yönelik seçkin davranışlarıyla tanınan ataları *Bender Ali*'den alınmıştır. Azerbaycan'dan göç edip Irak'ın Kuzey bölgelerine yerleşmiş olan soydandır. Irak'a doğru dalgalar şeklinde göç eden bu oymaklar, zaman içinde özellikle de şah İsmail el-Safavi zamanında çoğaldılar.

Çayır oymağı; Tarihleri yüzlerce yıla dayanan, kökleri ve soyları bilinen Türkmen oymaklarıdır. Bu oymak, Safavi Devleti'nden önce Azerbaycan bölgesinde Irak'a gelen ailelerden oluşmaktadır. Tuzhurmatu bölgesinde ikamet eden bu oymak, ismini dedeleri *şeyh Çayır Kanber*'den almıştır.

Kara Ulus oymağı; en eski Türkmen oymaklarından. Halen, Hamrin Dağı'nın batısı, Mendeli, Hanekin, Kerkük, Telafer, Musul ve diğer yerlerde ikamet etmektedirler. Soyları, Tatar Moğolları ile birlikte gelen, ova ve dağda yerleşen atçılık ve ata binmedeki ustalıklarıyla tanınan Türkmen oymaklarıdır. Faruk Sümer(1977:293) ise Kara Ulus'u Kara Karakoyunlu'ların hizmetlerinde kullanmak üzere neredeyse tamamının Kürtlerden oluştuğu 50 000 kişilik ilin adı olarak kaydetmektedir. Bu hususta Pamukçu ve Hürmüzlü'nün Türkmen olarak nitelendirdikleri oymak, Karakoyunlular döneminde Kara Ulus ilinin dağılmasından sonra Türk yerleşim yerlerindeki kaynaşmaları sonucunda olmuş olabilir.

Osmanlı döneminde bu oymağın başkanları *paşa* ünvanı almışlardır. Bunlardan biri Haydar Paşa'dır. Haydar Paşa'nın torunları daha sonradan *Bey* soyadını taşımışlardır. Tarihçi Abbas el-Azzavi, Karaulus'un Moğol kabilelerinden olduğunu, Mendeli civarında yaşadığını ve dallarının Kaytul, Kecini ve Neftçi olduğunu vurgulamaktadır. Bu oymağın diğer kolları ise, Cermo, Silel, Havasiye, Yetkoker, El Kıbrat'tır.

Beg ve el-Hafriye de ikamet eden Veli Ağa (Delalev)'n oymağı ismini büyük dedeleri Veli Ali'den almıştır.

Asaflioymağının mensupları 500 yıl önce Azerbaycan'dan göç etmiştir. El-Amiri, *Irak Aşiretleri* kitabında belirttiği gibi; "Bu aşiretin evlatları Irak Türkmeni

olduklarından dolayı Iraklılıklarıyla gurur duymaktadırlar”. Bu oymak, Tuzhurmatu bölgeleri, Süleyman Beg ve diğer bölgelerde ikamet etmektedir. Diğer oymaklar;

- El Musevi Oymağı
- Defe Oymağı
- Vandayı Oymağı

Dakuk; Kerkük’ü Bağdat’a bağlayan yolda Kerkük’ten 40 km. uzaklıktadır. Dakuk bölgesindeki oymaklar;

El Celili Oymağı; El Amiri bu oymakla ilgili olarak:

Osmanlı zamanından günümüze dek, Dakuk bölgesi oymaklarının başkanlığını yapan bu oymağın bölgedeki ağırlığı bariz bir şekilde görülmektedir. Irak Türkmenlerinden olan bu oymak kimliklerinden ve Iraklı olmalarından dolayı gurur duymaktadırlar (Pamkçu, 2005:63).

demektedir. Celili prenslerinin torunları olan bu oymağın bazı grupları, 300 yıl önce Musul’dan göç edip Dakuk’a yerleşmişlerdir. Musul’dan Dakuk bölgesine göç eden bu kola, başkanları prenslik hanesinden oldukları için *kahy* denilmiştir.

İlhanlı Kolu; h. 656 yılında ve bir asır boyunca Irak’ta hüküm süren ilhanlı devletinden arta kalanlardır.

Demirci Kolu; mensupları demircilikle uğraştıkları için bu adı alan oymağın bireyleri, Dakuk’ta aynı adı taşıyan bir mahallede ikamet etmektedirler.

Şeyhler Oymağı; bu Türkmen oymağının soyu, kuzey Irak bölgelerinde kurulan Türkmen devlet ve prensliklerine dayanır. Şeyhler oymağı şu kollara ayrılır. Baba Hasan Oymağı, Şeyh Ahmet Oymağı, Şeyh Mahmut Oymağı ve Şeyh Sofi Oymağı.

Kitabın beşinci bölümü değişik bölgelerdeki Türkmen oymaklarına ayrılmıştır:

Karakol Oymağı: Moğolların m. 1258 yılında Bağdat’ı işgal etmesinin ardından, yolların asayiş ve güvenliği ve özellikle gece bekçiliği için çok sayıda kişi görevlendirilmiştir. İsminde bekçilik görevinden geldiği bilinmektedir. El-Karağol ile ilgili Kazvini’nin, *Garaib-ul-İğtirab* kitabında; “Sultan IV. Murad ile gelen ve sultanın buyruğuyla Bağdat’ta ikamet eden bu kişilerin ne Adnan ne de Kahtan” oldukları belirtilmektedir. Yazarın bahsettiği bu isimler, Arap ırkına özgü belirleyici isimlerdir.

Eski meslekleri dokumacılık ve tarım olan bu oymağın mensupları, ilim ve bilgiyle uğraşmaya başlayıp edebiyat, kültür ve sanat dallarında öncü kişiler

yetiştirmişlerdir. Tartan Oymağı: Soyları h. 656 yılında Moğol istilası sırasında Irak'a gelen Tatar kabilelerine dayanan bu Türkmen oymağı, Himrin dağının el-Uzaym tarafının yakınında *Koke Can*'da ikamet etmektedir. 19. yüzyılın başlarında Karatepe bölgelerinden, Bağdat'a göç edip orada yerleşmişlerdir. Bugün Bağdat'ta adlarıyla tanınan el-Tatran mahallesi ve el-Tatran Camii mevcuttur. El-Azzavi bu oymakla ilgili olarak; "Onlar Tatar kabilelerindenidir. Lisanları ise Türkçe ve Arapça'dır. Türkçe dilini daha yaygın bir şekilde kullanmaktadırlar. Komşuluklarından dolayı Kürtçe de konuşurlar" şeklinde bilgiler aktarmaktadır.

Yazar Samir el-Amiri de bu oymağın Abbasi Devleti'ni M. 1258 yılında düşüren ve Irak'ı işgal eden Moğol Tatar kabilelerinden oldukları görüşünü tercih edip, bu oymağın 750 yıldan fazla Irak'ta yaşadığını belirtmektedir. Oymak üyelerine göre, Tatran ismi; şehirlerarası posta teşkilatı yaptıklarından, ata binme ustalıkları ve hızlı yol almalarından dolayı dedelerine verilen Tatar isminden gelmektedir. Osmanlı Döneminde oymağın başkanlarına birçok ayrıcalık tanınmıştır. Bu ayrıcalıklardan biri de oymak başkanlarına verilen ve bugüne dek devam eden Beylik unvanıdır. Dedeleri Şeyh Kenan Bey bu unvana ilk layık görülen kişidir. Tartan oymağı şu kollara ayrılır:

1. Elbu Yunus
2. El- Hotliyye
3. Elbu Yasin
4. El-Umeyşat
5. El-Beygat (Beyler)

Çoban Oymağı: Yerleşmiş oldukları bölgede emirlik (beylik) kuran soylu bir Türkmen oymağıdır. Bu emirliğin kalıntıları günümüze dek Bartılla Bucağı ile Başıka arasındaki bölgede kalmıştır. Bu kalıntılar Çoban Eserleri diye adlandırılır.

Oymağın bireyleri hayvancılıkla uğraştıkları için bu ismi almışlardır. Soyları Türkmen Çoban oymağından olan birçok aile, Kuzey Irak'ta toplu gruplar halinde yerleşmişlerdir. Bu yerlerden, Halki, Harabe, Büyük Dokun'dan ve Konzed köylerini sayabiliriz.

Salihi Oymağı: Irak'taki kökleri çok eskilere dayanan Salihi oymağının evlatları, ikamet ettikleri vilayetlere göre; Türkmençe, Arapça ve Kürtçe konuşmaktadırlar. Kerkük'te bulunan Salihi oymağı bireyleri Türkmen'dir ve yöresel Türkmençe

lehçesiyle konuşurlar. Bu oymağa mensup olanların haneleri Kerkük, Musul, Selahaddin, Erbil, Diyale ve Süleymaniye'ye dağılmış durumdadırlar. Oymağın bir kolu ise el-Sadiye'de (Kızlarbat) ikamet etmekte olup, Türkmençe konuşmaktadır. Kerkük ve civarıyla bazı köylerde ikamet eden Salihî ailesi bu bölgenin en önemli ve soylu Türkmen ailelerindedir. Salihî ailesinin kökleri beş kardeşe dayanmaktadır. Bunlar: Emir, Zeynel, Ali, Süleyman ve Kadir'dir. Bu kardeşlerin soyundan gelen evlat ve torunlar, zaman içinde çoğalıp bu bölgenin büyükve geniş ailelerinden biri olmuştur. Diğer bir rivayete göre Salihî oymağının aslı Suriye dolaylarında yaşayan Türkmen oymaklarına mensup olan ve Irak'a göç edip değişik yerlerde ikamet eden üç kardeşe dayanır. Bu kardeşlerden biri olan Cemil Bey'in torunları Irak'ın güney bölgelerinde ve orta kesiminde yer alan Diyala bölgesinde yerleşmişlerdir. Diğer iki kardeşin torunları olan Turgut Bey ve Emirhan Kerkük'te yerleşmiştir. Bu kişilerin Kerkük'ün Musulla semtinde bulunan ve beşyüz yıl öncesine dayanan evleri ve camileri hala durmaktadır. Diyale Vilayeti'nin Türkmen yerleşim bölgelerinde Salih Bey ismini taşıyan bir köy mevcuttur.

Hasekli Oymağı: Yerleşim bölgeleri Tazehurmatu Bucağı, Kerkük ve civarı olan Türkmen oymaklarındandır. Bir rivayete göre bu oymağın soyu, büyük Türkmen topluluklarının bulunduğu Suriye bölgesindedir. Oymak şu kollara ayrılır:

1. Ahmetliler
2. Beyler
3. Ustalar
4. Abboş

Bacalan Oymağı: Tarihçi Abbas el-Azzavi; "Onlar Türk'tür, Bacalan kelimesi ise, Türk dilinde iki kelimedenden oluşmaktadır: Bac-Alan, yani vergi alan" şeklinde bilgiler aktarmaktadır.

Bacalan oymağının kolları;

1. Kazanlı-Darahurma'da	5. Şirevend
2. Cevâr Kelav	6. Hazravend
3. Karıbe Van	7. Haciler
4. Kalavun	8. Heyvanlı

Dr. Davut El-Çelebi'ye göre; Bacalan Oymağının lisanı, Şebek lisanına çok benzemekte ve aralarında az bir fark bulunmaktadır. Bacalan ve Şebek ortak köylerde de ikamet etmektedirler. Cizani Oymağı: Kut (Vasit) vilayetine bağlı Aziziye ve Bedre ilçelerinde ikamet etmektedirler. Kızlarbat'ta (el-Sadiyye) Ali Numan ailesi: Soyları Selçuklu'ya dayanan ve o bölgenin en ünlü en geniş nüfuza sahip olan ailesidir. Bu ailenin bütün üyeleri Türkçe konuşmaktadır. Bunun dışında Ağa oymağı, el-Halidi oymağı, Türk el-Yezidiyye oymağı, Çoban oymağı, Ocuşlu oymakları bulunmaktadır.

Altıncı bölüm Türkmen Şebek oymaklarına ayrılmıştır ve bunlara geniş yer verilmiştir. Musul kentinin doğusunda yer alan yaklaşık 50 köyde Türkmen el-Şebek toplulukları ikamet etmektedir. Pamukçu'ya göre, Irak'ta hiçbir zaman güvenilir bir nüfus sayımı yapılmadığı için Şebeklerin sayıları tam olarak bilinmemektedir. Dr. Suphi Saatçi'ye göre, Şebek oymağının nüfusu 1989 yılına dayanan tahminlere göre 40-50 bin civarındadır. El-Sarraf'ın eklemesine göre, Şebek toplulukları Musul'da; el-Bacuyan denilen (Bacalan) oymağıyla, Türkmenlerle, Kürtlerle, Arap el-Sariye ve Hıristiyanlarla karışmışlardır. Lisanları ise, Kürtçe, Farsça ve Türkçe karışımıdır. Ancak Türkçe'nin dillerinde baskın olduğu görülmektedir. Neyneva (Musul) vilayetindeki Araplarla yakın ilişkilerinden dolayı düzgün bir şekilde Arapça konuşmaktadırlar.

Şebeklerin soyu tam olarak bilinmemekle beraber el-Sarraf'a göre onlar Türk'tür. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey ve beraberindeki çok sayıda Türk'ün, Abbasi hükümdarı Kaim Biemrillah'a yardım etmek amacıyla Buveyhliler Devleti'ni ve ayaklanan komutanı El Basasiri'yi ortadan kaldırmak için H. 447 yılında Irak'a gelmelerinin ardından Musul köylerine yerleşmişlerdir. Şebeklerin asılları Türkmen'dir. Belki de Horasan'da M. 916 yılında şehit düşen ve çok sayıda askerini kaybeden Özbek Kralı Şeybek Han ile birlikte, Şah İsmail el-Safavi'ye karşı savaşmak için gelen Özbeklerdendirler. Pamukçu ve Hürmüzlü Şebeklerin Türkmen olduğunu kanıtlamak maksadıyla okuyucuya maddeler halinde açıklamalar sunmuşlardır.

1. Şebek köylerinin çoğunluğu Türk ismi taşımaktadır. O köylerin adlarına bakılınca Türkmen oldukları anlaşılır.

2. Şebeklere mahsus din kitaplarının tümü Azeri Türkçesi ile yazılmıştır. Bunlara örnek olarak "Buyruk", "Taharri", "Niyazi" ve "Mirat-ul Makasit" kitaplarını

sayabiliriz. Ayrıca dini törenlerde okudukları Menkıbeler ve şiirler Türkçe'dir ve Türk şairlerine aittir.

3. Şebeklerin inancı Kızılbaş ve Bektaşilerle benzer olup, Türkmen olduklarının kesin kanıtıdır. Çünkü hepsi Türkiye'nin Konya şehrinde türbesi bulunan ve bu inancın kaynağı olan Tasavvuf ehli Hacı Bektaşî Veli'ye tabi olanlardandır.

4. Türkmenlerle ortak köyleri paylaşmaları onlardan olduklarının kanıtıdır. Türkmenlerle ortak folklore sahiptirler.

5. Eskiden beri bıyık bırakmaları ve bu adetin Türklere özgü olduğundan dolayı bu da Türkmen olduklarına işaret eder.

Soylarıyla ilgili iki ihtimal söz konusudur:

A. Şebeklerin fars oldukları ki bu gerçeklerle bağdaşmaz. Dillerindeki bazı Farsça kelimeler ise dini inançlarından kaynaklanmaktadır.

B. Kürt oldukları ihtimali de imkansızdır. Çünkü Doğu'dan ve Kuzeyden yakın komşu oldukları halde onlara katılıp karışmamışlar, sadece yakın komşuluktan dolayı dillerine sızan az sayıda Kürtçe kelime bulunmaktadır. Geriye sadece Şebeklerin Türk oldukları gerçeği kalmaktadır. Şebek oymakları mensupları Musul şehrinin doğu tarafındaki geniş bölgelere yayılan 50 köyde ikamet etmektedirler.

El-Bacuvan diye adlandırılan bir kavimle aynı köylerde de yaşamaktadırlar. Tobzava Şebek, Biir Hıllan, Cilohan bunlardan birkaçıdır. Şebeklerin lisanı küçük farklar dışında benzerdir. Saddam döneminde Şebek köyleri baskı ve göçe maruz kalmışlardır. Körfez Savaşı öncesi 300 Şebek ailesi Harir Ovası, Şaklava'nın kuzeyi, Bazyan ve Çamçal'ın kuzeyindeki kamplara sürüldü. Bunlardan bazıları daha sonra köylerine geri döndü.

Şebeklerin kendilerine özgü ve aralarında konuştukları ve anlaştıkları bir dilleri vardır. Bu dilin aslı İstanbul şivesiyle Türkçeye dayanmaktadır. Ancak zamanla ve diğer milletlerle komşu olma nedeniyle; bu dile Arapça, Kürtçe ve Farsça'dan alınma deyim ve sözcükler karışmıştır. Şebekler Türkçeyi çok iyi bilmekte, Türkçe konuşmakta ve okuma yazmada Türkçeyi kullanmaktadırlar. Yazmış oldukları şiirlerin büyük çoğunluğu Türkçe yazılmıştır. Nesimi ve Fuzuli gibi Bektaşî şairlerin şiirlerini okurlar ve özellikle dini toplantılarında tarikatla ilgili Türkçe şiirleri Türk makamları usulü

ileve sesi güzel olan kişiler tarafından ezgi ile okutturulurlar. Bu ezgileri Türk müzik aleti olan saz eşliğinde okurlar.

Şebekler Müslüman topluluklardır. İnançları ise Bektaşî-Kızılbaş inancının biraz değiştirilmiş şeklidir. Mukaddes kitapları, *Buyruk* ise bugünkü Şebek dilinin benzeri Türkmençe dili ile yazılmıştır. Dikkat edildiği gibi Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in zamanında Irak'a gelen Türklerin dili Azeri dili olup Kerkük bölgesi sakinlerinin diline benzemektedir. Şebek'in dili ise Azeri dilinden uzak bir Türkçe'dir. Şebeklerin mukaddes kitaplarından biri de *El-Berh* 'tir.

Kitabın yedinci bölümü Irak'ın diğer bölgelerindeki Türkmen oymak ve ailelerine ayrılmıştır.

Türkmen aileleri sayı, asalet ve yerleşmelerinin çok eskiye dayanması hasebiyle, Kerkük şehrinin en büyük ailelerini oluşturur. Bu ailelerinin bazıları:

1. Akkoyunlu	20. Ergeç
2. Karyagdı	21. Gedik
3. Aligöz (alagöz)	22. Hamamcı
4. Alemdar	23. Hancı
5. Arslan	24. Hasani
6. Askeri	25. Hürmüzlü
7. Avcı	26. Kadıoğlu Saatçi
8. Balyemez	27. Salihi
9. Başıkesük	28. Samancı
10. Bayatlı	29. Saraç
11. Bayrakta	30. Sarıkahya
12. Bazırgan	31. Sarraf
13. Celali	32. Siyah Mansur
14. Comart	33. Silav
15. Çelebi	34. Şekerci
16. Dabbağ	35. Kasap
17. Dede	36. Kayacı
18. Demirci	37. Kazancı
19. Dizdar	38. Kehye

39. Kemalzadeler	54. Ocuşlu
40. Ketene	55. Ortakçı
41. Kırdar	56. Pamukçu
42. Kocava	57. Pasvan
43. Koçak	58. Sakallı
44. Kölemen	59. Terzibaşı
45. Köprülü	60. Tikritli
46. Kuşçu	61. Tisinli
47. Küzeci	62. Tokatlı
48. Müderris	63. Tütüncü
49. Müftü	64. Vaiz
50. Naif	65. Yahyaoğlu
51. Nakip	66. Yakubi
52. Nalbant	67. Yüzügülmez
53. Neftci	

Kasap, Arslan, Demirci, Nakip, İlhan, Bezirgan, Atabeg, Tütüncü, Kaleli, Tütüncü, Kaleli, Doğramacı, Ağalar, Yakubi, Otrakçı, Sebzeci, Bahçeci, Küreci, Kahveciler, Çelebi, Bennaciler, Derziler, Saatçi, Bakallar, Saraç, Dabbağ, Erbil'in önemli ailelerinden bir kısmıdır. Ayrıca Kifri, Tazehurmatlu, Altunköprü¹, Bastamlı, Yengice, Kümbetler, Türkalın, Kızlarbat ve Beşir Köyü Bölgesi'ndeki ailelere değinmiştir.

¹ Altunköprü'nün adı konusunda kaynaklar değişik rivayetler vermektedir. Bu hususta Osmanlı Padişahı Sultan IV. Murad, Şah Abbas'a karşı giriştiği ünlü Bağdat Seferi öncesi Kerkük'e gönderdiği kumandan Zap Suyu kenarına geldiğinde burada köprü olmadığını görünce buraya köprü yapmaya başlamıştır. IV. Murad savaş zamanı komutanın bu girişimini yersiz bulanarak öfkelenmiştir. Köprüden geçmeyerek şu hoyratı söylemiştir:

Süseni
Su gögertmiş süseni
Geçme namart köprüstünden
Qoy aparsın su seni

Bkz. Suphi Saatçi, *Altunköprü*, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, s. 15, 16.

2.1.3. Ey Türkmen Kadını

Ey Türkmen Kadını adlı eser, geçmişten günümüze Türkmen kadınlarının ne denli önemli işler yaptığını göstermek ve Türkmen davasına yönelik kadınları yüreklendirmek için yazılmış satırlardır. Ekrem Pamukçu, eserini bu dava uğruna şehit düşen tüm Türkmen kadınlarına ithaf ederek hem onlara duyduğu saygıyı göstermek hem de tüm Türkmen kadınlarının ne kadar kutsal değerlere sahip olduklarını hatırlatmak istemiştir.

Pamukçu eski Türklerin kadına verdikleri değeri gösterebilmek için Oğuz erkeklerinin genellikle tek eşliliği tercih ettiğine değinmiştir. Onlar, eş seçiminde kendileri gibi iyi ata binen yiğit kızları seçmişlerdir. Zaten Divan-ı Lügatit Türk'te geçen; “kız birle küreşme kısrak birle yarışma” atasözü, Oğuz ilinde genç kızların da iyi birer güreşçi olduklarını göstermektedir. Nitekim Oğuz destanındaki Beyrek Bey'in *adaklusu* (nişanlısı) Banu Çiçek'le güreşmesi de yukarıdaki savı doğrulamaktadır. Zira Oğuznamelerde de birçok kadının beylik yaptığı yazılmaktadır.

İbn Fadlan'ın seyahatnamesinden alıntılarla, Oğuz erkeklerinin kadınlara olan sevgi ve saygılarına işaret edilmiştir. Onun gözlemlerine göre; Oğuz erkekleri birçok konuda kadınlarının tavsiyelerine göre hareket etmişlerdir. Ayrıca bazı toplumlarda kız çocuğuna sahip olmak uğursuzluk alameti iken onlarda güzellik ifade etmektedir. Hatta birçoğu kız çocuklarının olması için Beglerden alkışta yani duada bulunmalarını istemiştir.

Geçmişten beri Türklerin sosyal ve siyasal statüleri bakımından kadına verdikleri önemi, eski Türk devletlerinde Hakan'dan sonra “katun”un üst düzey bir unvan olarak kullanılmasında görüyoruz. Bilge Kağan ve Kültigin yazıtlarında geçen “*Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İleriş Kagan'ı ve annem İl Bilge Katun'u (Tanrı) halk içerisinden çekip yükseltmiştir.*” sözü de kadının konumunu göstermektedir (Gökçe, 2008: 232). Emirnamelerde dahi sadece Hakan'ın imzası yeterli olmamakta, devlet yönetimi boyunca her zaman yanında olan Hatun'un imzası da gerekmektedir (Ersoy, 2012: 66). Kadının erkeğin bir adım önünde olduğu zamanlara da tarih şahitlik etmiştir. Nitekim Pamukçu'nun örneğiyle Buhara ve çevresinin hükümdarı bir kadındı. Kabac (Kınık) Hatun, Türkmen kadınlarının ne kadar önemli yerlere

gelebildiğini göstermek adına iyi bir örnektir. Kendisinin Ubeydullah b. Ziyad'ın Buhara'yı kuşattığı zamana rastlayan iktidarı döneminde, 4000 Buharalı Türk gencinin Ubeydullah b. Ziyad'a verilmesi karşılığında antlaşma yapması, Türklerin ilk kez Irak'a girmelerini sağlamıştır². Ubeydullah b. Ziyad tarafından Basra'ya yerleştirilen bu Türk gençler, İslam ordularında istihdam edilen ilk Türklerdir. Bununla birlikte olan bir hükümdarın Türkmen kadını olması dikkat çekicidir.

İslamiyet'in kabulünden sonra, kadının birçok alanda ikinci plana itildiğine dair görüşler mevcuttur. İslamiyet kadını değersizleştiren bir din değildir. Kur'an-ı Kerim kadın ile erkek arasında ayırım yapmamakta, ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri vermektedir. Ne yazık ki kadın yanlış yorumlamalarla bazı kesimler tarafından ötekileştirilmiştir. Türkmen toplumu İslami devrin başlamasıyla kadını geri plana iten olgu ve yanlış düşünceleri kabul etmemiş, kadının statüsünü korumayı bilmiştir.

Türkmen kadınları sadece Müslüman olmamışlar, Allah katında hayırlı işler yapmak için adeta yarışa girmiş, pek çok cami, medrese, hastane yaptırmışlardır. Pamukçu, bu Türkmen kadınlarına örnek olarak, Abbasi hükümdarı Nasr'ın annesi Zümrüt Hatun'u, Veli Ahmet Paşa'nın kızı Ayşe Hatun'u, Hacı Fatma Hatun'u, Musul'da ise eski valilerden İsmail Celili'nin kız kardeşi Rabia Hatun'u, Sit Zeynep abide mezarını (1246), Semerkant civarındaki medreselerin tüm masraflarını karşılayan Bibi Hatun'u göstermektedir.

Abbasiler döneminde (750-1258) 37 Abbasi hükümdarlarından pek çoğu Türk hatunlarla evlenmiştir. Bundan dolayı birçok Abbasi hükümdarının annesi Türk idi. Nüfuzu geniş Türk asıllı hükümdar eşlerine en güzel örnek Şağab Hatun'dur. Oğlu el-Muktedir döneminde siyasi gücünü artıran Şağab Hatun 25 yıl nüfuzunu sürdürebilmiştir. 37 hükümdardan yalnız 5'inin 25 yılı aşkın saltanatta kalabildiğini düşünürsek Şağab Hatun'un siyasi başarısı, üzerinde durulacak niteliktedir (Kitapçı, 1995:247).

Türk hatunlarının güzellikleri, kıvrak zekâları ve savaşçı özellikleri halifelerin, kendilerini eş olarak seçmelerinin önemli nedenlerindedir. Böyle bir nesle sahip olmak istemeleri pek tabiidir. Abbasi hükümdarlarının Türklerle tesis etmiş oldukları

² Bu rakam bazı kaynaklarda 2000 olarak geçmektedir. Bkz: Yunus Akyürek (2013), "Emeviler Dönemi Fetih Politikası ve Maveraünnehir'in Fethi" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, S.1, s.89.

akrabalık, savaşçı bir toplum yapısına sahip olan Türklerin, İslam coğrafyasını dış etkenlere karşı savunmada büyük katkıları olmuştur. İslam'ın yayılmasına sağlanan katkının yanında, Abbasi hükümdarlarını Şiiilere karşı kendi safına çekmek ve Abbasiler üzerinde nüfuz kurmak için Türkler de siyasi evliliklerde bulunmuşlardır (Kitapçı, 1994:24). Bunun yanında Türk-Arap ilişkilerinin kültürel zenginliği artırdığı da su götürmez bir gerçektir.

Kız alıp verme ilişkileri tek taraflı gerçekleşmemiştir. Türk hükümdarları da Hz. Peygamberin (sav) amcasının soyundan gelen Abbasi hükümdarlarıyla akraba olma şerefine nail olma düşüncesiyle halife kızlarıyla evlenmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin İmparatorluk devrine geçmesinde büyük rol oynayan Tuğrul Bey'in eşi Altun Can Hatun³; ölmeden önce eşine, Abbasi hükümdarının kızı Seyyide Fatıma ile evlenmesi için vasiyette bulunmuştur. Tuğrul Bey'in Seyyide Fatıma ile evliliği Abbasi hükümdarlığıyla Selçuklu hanedanını evlilik bağıyla birleştirme amacını gerçekleştirememiştir. Fakat kendisinden sonraki sultanların Abbasi hükümdarlarıyla akrabalık kurmak istemelerini gelenek haline getirmiştir (Özdemir, 2008:355). Pamukçu, Türkmen hatunları arasında Salgurlu Atabeyliğinden Bibi Terken Hatun⁴, Abiş Hatun ve Selçuklu sarayının adı geçtiğinde saygıdan devlet erkânının derlenip toparlandığı (Kitapçı, 1994: 161) hanım sultanlarından Türkan Hatun'u göstererek, kadının yönetimde dahi arka planda kalmadığına işaret etmiştir.

Türkmenler, Irak'ta birçok önemli imar faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. Bağdat valisi Namık Paşa tarafından ilk telgraf şebekesi kurulmuştur. Mithat Paşa tarafından Dicle ve Fırat nehirlerinde vapur işletmesi ve devamında barajlar kurulmuştur. O dönemde saraylara, evlere ve bahçelere pompayla su verilmeye başlanmıştır. Basra kasabası Şattül Arab sahiline nakledilmiştir. Basra tersanesi ihya edilmiştir. Nasıriye ve Ramadi şehirleri kurulmuştur. Sivil okulların yanı sıra askeri ve sanat okulları açılmıştır. Maarif ve Nüfuz daireleri ile belediye idaresi gibi önemli sivil ve resmi

³ Eşi Harzemşah'ın ölümünden sonra Tuğrul Bey'le evlenmiştir. Abul Farac'a göre Selçuklu Sarayına geldikten sonra saltanatın bütün işlerini idare eden Altun Can Hatun, Tuğrul Bey'in güvendiği en gözde hanımlarından biridir. At kullanabilme, kılıç kuşanma ve gerektiğinde Türkmen ordularını idare edebilecek kadar yiğit olan bu Hatun'un Tuğrul Bey üzerinde hatırı sayılır bir nüfuzu vardı. Tuğrul Bey'in İbrahim Yınal'ın isyanını bastırmak için Hemedan'a doğru yola çıktığında Bağdat'ta bıraktığı Altun Can Hatun, Sultanın yerine geçirilmeye çalışılan öz oğlu Enûşirvân'ı zincirletip, ordu toplayarak eşine yardıma gidebilecek kadar yürekli bir hanımdır. Bkz, Zekeriya Kitapçı, *a.g.e.*, s. 63.

⁴ Fars bölgesindeki Salgurlu devletini vezirleri Nizamüddin Ebubekir'in ve Şemsüddin'in yardımıyla 2 yıl 7 ay yönetmiştir. Bkz. Üçok, Bahriye (1993), *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başvuru Kitapları Dizisi, 1475 Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara, s. 140.

kurumları bölgede ilk defa oluşturulmuştur. Mithat Paşa tarafından Bağdat'a matbaa getirilmiş ve *Zevra* adında ilk gazete çıkarılmıştır. Türkçe ve Arapça olarak çıkartılan bu gazete 1917'ye kadar yayın hayatına devam etmiştir. Mithat Paşa, yine halkın rahatı için Bağdat şehir merkezi ile Kazımiye semti arasına ilk defa atlarla çekilen tramvay hattını halkın hizmetine açmıştır.

Anadolu Türkmen kadınlarından Fatma Bacı'nın kurduğu "Bacıyan-ı Rum" (Anadolu Bacıları) teşkilatı⁵; sosyal ve kültürel dayanışma açısından ilk sivil kadın örgütüdür. Türkmenlerin Irak'taki nüfusunun az gösterilerek kimliklerinin yok edilmeye çalışıldığına işaret eden Pamukçu, Türkmen davası adına Türkmen kadınlarını böyle bir teşkilat kurmaya çağırmaktadır⁶. Bacıyan-ı Rum teşkilatının sosyal, kültürel ve siyasi çalışmaları; İslamlaşmaya olan katkısı, Türk misafirperverliğine örnek davranışları kadınların birlik olduklarında neler yapabileceklerinin en büyük kanıtıdır. Türkmen kadınlarının örgütleşerek yün dokuma işinde çalışarak iktisadi ve siyasi mücadele vermeleri bütün Türkmen kadınlarına örnek olmalıdır. 1243 yılında Moğollar Kayseri'yi kuşattığı zaman bu kadınlar şehir savunmasına katılmışlardı (Duran, 2004:32). 14 Temmuz 1959 Kerkük katliamı şehitlerini, 28 Mart 1991 Altunköprü şehitlerini⁷, Tuzhurmatı ve Kerkük şehitleriyle Baas rejimince⁸ şehit edilen Türkmenleri hatırlatarak bu dava için güçlenmelerini, birleşmelerini ve seslerini duyurabilmelerini istemektedir. Orta Asya'dan göçen Türkmenleri barındıracak kadar sağlam kurmuş

⁵ Ahi teşkilatının kadın koludur. Kurucusu Fatma Bacı, Ahi Evran'ın eşidir. Moğol istilası sonrası mensuplarının göçleri, XIV. yüzyılda teşkilatın dağılmasına neden olmuştur. Bu nedenle dönemin tarihçileri bunları münferit hadiseler olarak değerlendirip bunun teşkilat içerisinde olduğundan bahsetmemiştir. Bkz. Yasemin Tümer Erdem, Halime Yiğit, "Bacıyan-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayatta Yeri", İTO Altınoluk Yayınları, İstanbul: 2010, s. 30.

⁶ Türkmenlerin Kerkük'teki nüfusunun %60'dan fazla olmasına rağmen, Türkmenler'in %21.4, Araplar'ın %28.4, Kürtler'in ise %48.3 olduğu iddia edilmektedir. Bkz: Yılmaz, İlhan, ÇTTAD V.12, 2006, BAHAR, s.132.

⁷ Birinci Körfez krizi sonrası yaşanan otorite boşluğu Altunköprü'yü derinden etkilemiştir. ABD'nin Irak'a yaptığı saldırılar sonucu Saddam ordusu Bağdat'a çekilmiştir. Kuzeyde Kürt, Güneyde Şii ayaklanmaları neticesinde Saddam rejimi devrilme tehlikesine karşı bütün dikkatini başkente çevirmişti. Askerden arınmış olan Kerkük peşmergeler tarafından işgal edilmiştir. Üzerlerindeki baskı hafifleyince Irak ordu birlikleri Tuzhurmatu istikametinden Kerkük'e ateş yağdırmaya başlayınca peşmergeler Türkiye sınırına kaçmış, olan yine yerleşim yerindeki Türklere olmuştur. Baas güçleri tarafından yüze yakın Türkmen isyana kalkıştığı gerekçesiyle sorgusuz kurşuna dizilmiştir. Bkz. Yusuf Ziya Arpacık, *Yolbaşı*, İleriş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 77, 78. Irak Ordusu ve Cumhuriyet Muhafız Güçleri 27 Mart 1991'de Kerkük'ün kuzey batısına ve Altunköprü'ye girerek buldukları bütün erkekleri toplamışlar ve bunlardan bir daha haber alınamamıştır. Erşad Hümmüzlü, *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 68.

⁸ Baas, Suriye ve Irak'ta ortaya çıkan siyasal nitelikli bir akımdır. Arap Diriliş Partisi ve Arap Sosyalist Partisi'nin birleşmesinden doğan bir isimdir. Amaçları arasında Birleşik Arap Cumhuriyetleri'ni kurmak ve Suriye ile birleştirmek vardır.

oldukları sivil toplum örgütleri bu birleşim için örnek olmalıdır. 16 Ekim 1995'te Baas rejimi tarafından Kerkük'ten çıkarılmaya zorlanan bir ailenin genç kızı Zehra'nın akıllarda iz bırakan protestosuna değinerek Zehra'nın yanan yüzünü Kerkük'e kollarını Musul'a ve bedenini Telafer'e benzetmiştir.

“Bütün Dünya bilmeli, ben bu toprağın, Kerkük'ün kızırım, buradan asla göç etmeyeceğim. Bu uygulamaları protesto etmek ve yüce Türkmen milletinin bağımsızlık yolunda bir meşale olmak için kendimi yakacağım. Kerkük sonsuza dek Türkmenlerin yurdu kalacaktır.”. Zehra'nın kendini ateşe vermeden önceki bu haykırışları, aslında aynı duyguları paylaşan tüm Türkmenleri temsil etmektedir. Şehit Sacide Hişam Tefik, Şükriye Semin Hasan, Bedriye Halit ve Fethiye Şamil Altunköprü Katliamında kurşunlanarak şehit edilmişlerdir. Musul ve Telafer'de şehit edilen kadınlarımız; Zeynep Tisinli, Aynur Hamit Mustafa, Nahide Kanber Çayırılı, Belkıs Hamit Abdullah, Suriye Muhammed gibi daha birçokları bu uğurda canlarından olmuşlardır. Türkmen davasının verdiği acı kayıpları anlatmak için bu örnekler yeterli değildir. Daha birçoklarının hakkı için birleşmek ve planlı programlı hareket etmek gerekmektedir. Varlıklarını yok saymaya çalışanların hilelerine karşı dikkatli olmaları gerektiğini vurgulayan Pamukçu, son olarak söylemek istediklerini bir ayetle özetlemiştir.

“Andolsun biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele (Bakara-155).”

2.1. 4. Irak Türkmenleri Şairlerinden Nesrin Erbil: (Hayatı, Kişiliği, Şairliği ve Şiirleri)⁹

Kitap; Ekrem Pamukçu'nun, *Irak Türk Kadınının Sembolü* olarak nitelendirdiği Nesrin Erbil'in şiirlerinden oluşturduğu derlemedir. Pamukçu, Irak Türk edebiyatına orijinal bir üslup getiren Nesrin Erbil'i, Türk milletine hatırlatmak istemiştir.

Nesrin Erbil, 1939 yılında Erbil'de doğmuştur. Babası ve ağabeyleri dönemin ünlü şairleri arasındadır. Nesrin Erbil, ilkokulda yakalandığı bir hastalık sebebiyle okulunu bırakmak zorunda kalsa da adından söz ettirecek bir şair ve ressam olacak kadar kendini yetiştirmeyi başarmıştır. Pamukçu, bu kanıtı Bekir Sıtkı Erdoğan'ın, halk arasında *Hancı* diye bilinen *Binbirinci Gece* adlı şiirine Nesrin Erbil'in nazire olarak yazdığı *Hancı ile Hasb-i Hâl* şiiriyle doğrulamakta:

⁹ Reyon Yayınları, Strazburg Cad. No: 6/11, Ankara, Sayfa Sayısı: 95.

*Sana öz yurdumdan kopup koşmuşum
Sil gözyaşlarını ben de coşmuşum
Doldurma kadehi zaten sarhoşum
Ben hicran meyini içmişim hancı (Pamukçu: 1991:20).*

1956 yılında Amerika Birleşik Devletlerindeki *Music City* adlı müessesenin uluslararası alanda düzenlediği şiir yarışmasında *All for love* şiiriyle birinciliği yakalamıştır. Akabinde, *Lonely* ve *Come Back To Mead*li iki şiiri Colifornia'daki *Nordik* adlı plak şirketi tarafından bestelenerek plak yapılmıştır.

Pamukçu, Nesrin Erbil'i, kendisini milletine adanmış bir şair olarak nitelendirmektedir. Ona göre, Nesrin Erbil'in şiirlerinde şahsi kin ve öfkesini, aşklarını, üzüntülerini görmek pek mümkün değildir. Fakat Pamukçu, şairin 75 şiirine yer verdiği derlemesinde, aşk ve özleme dair duygularının olduğu birkaç şiire de yer vermeyi ihmal etmemiştir.

*BOŞLUK
Onu uğurlarken,
Bir boşluk duydum içimde
Öyle bir boşluk ki!
Dağlar durduramaz
Bilmezler dünya ne kadar boş
Gözümde
Ve hayatım onsuz,
Bilmezler (Pamukçu, 1991:15).*

Şairin Ekrem Pamukçu'yu en çok etkileyen yönü Türkmenlere olan sonsuz sevgisi olmuştur. Kendini Türkmen davasına adayın Pamukçu'ya, Nesrin Erbil'in yurt özlemi ve memleket sevgisine dair kaleme aldığı şiirleri tesir etmiştir. Kerkük ve Erbil için yazdığı şiirini bu hususa örnek olarak verebiliriz:

*İKİ ŞEHİR
İki şehir bilirim
Candan bağlı
Yürekten dağlı
Bir "Altın köprü" ile
Kalpleri bağlı.
Biri mavilikler içinde
Öbürünün yanar ufukları
Geceler onları boğmazsa
Güneşli günlere varacaklar,
Görecekler ümitli ışıkların
Doğuşunu,
Şafakla beraber
Silinecek acılar
Kurtulacak iki şehir
Serap ümitlere koştuktan(Pamukçu, 1991:17).*

2.1.MAKALE ÇALIŞMALARI

2.2.1. Bayatlar Ve Irak Bayatları¹⁰

Dört Bozok boyu arasında birinci sırada bulunan Kayılar'dan sonra gelen Bayatlar, ismini Oğuz ananesine göre, Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gün-Han'ın oğlu Bayat'tan almıştır. Yazar bunun dışında *Bayat* sözcüğünün başka kaynaklardaki değişik ifadelerine de yer vermiştir:

- 1- Bayat kelimesi Pamukçu'nun Divan-ı Lügati't-Türk'ten aktardığına göre Oğuz dilinde “Ulu Tanrı” olarak geçmektedir.
- 2- Şecere-i Türk'te varlıklı, zengin, bol nimetli manalarına gelmektedir.
- 3- Kamus-i Türki'de Sahibud-Devle yani “Devletlü” manasıyla ifade edilmektedir.
- 4- Bayat TDK'da taze olmayan, zamanı geçmiş, şeklinde izah edilmiştir.
- 5- Bayat: Düşmana karşı gece akınları manasına gelmektedir.
- 6- Bayat: Türk musikisinde bir makam ismidir.
- 7- Bayat: Oğuz Han'ın torunu, Gün Han'ın oğludur.
- 8- Bayat: Cihana yayılmış büyük bir Türk boyunun adıdır.
- 9- Bayat: Irak'ın güney bölgesinde eski Vasit yakınlarında bulunan bir kalenin adıdır.
- 10- Bayat: “Bayaut” çoğulu Bayatlar şeklinde gelmektedir.

Bayat adının anlamı konusuna kısaca değindikten sonra menşei hususuna yer vermiştir. *Moğol Tarihi* adlı eserin sahibi C. Dohsson'dan aktardığına göre Bayatlar, Kanglı kabilesine mensuptur. Kaşgarlı Mahmut'a göre ise Kanglılar, Oğuz Boylarından birini teşkil etmektedirler. Kaynaklarda sıkça adı geçen ve

¹⁰ Ekrem Pamukçu, “Bayatlar ve Irak Bayatları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 19, 2001.

Harzem Devleti tarihinde önemli biri olan Bayat Aşireti reisinin kızı Terken Hatun Kanglı'ya mensup olduğu kaydedilmektedir.

Bayatlar, Moğollar arasında Moğol, Oğuz ve Kimaklar arasında Türk kabilesi sayılmışlardır. Bayatların Cengiz Han ile ilişkileri hakkında kaynaklar değişik ve farklı bilgiler vermektedir. Bazı kaynaklar Cengiz Han'ın Bayatları köle olarak istihdam ettiğini iddia ederken, bazıları da aksi fikir ileri sürerek Bayatların köle olmadığını, Cengiz Han tarafından hatırı sayılı bir muamele gördüklerini ifade etmektedir.

Şarkiyatçı Y. Vlamidirtsov'un *Moğolların İçtimai Teşkilatı* adlı eserinden aktardığına göre ordusundan bazı kimselere çeşitli hediyeler dağıtmak isteyen Cengiz Han, Bayatlı Vangur'a bu konudaki fikrini sormuş ve o da bu ödüllerin değişik kabileler arasına dağılmış olan Bayatların hakkı olduğunu söylemiştir.

Y. Vlamidirtsov'un bahsettiği Bayatların ataları hakkında aynı kaynakta Pamukçu dikkat çeken bir efsaneye yer vermiştir.

Alon-Gao'nun kocası (Dobun-Mergen) bir gün avlanırken "Uryanhat" kabilesinden birine rastlar, bu zat tarafından kendisine ikram edilen geyik etini alır. Bir müddet sonra (Dobun-Mergen) Bayaut Kabilesi'nden "Ma'arix" adında biriyle karşılaşır. Bunun yanında bir de küçük erkek çocuk bulunmaktadır. Yoksul ve son derece muhtaç olan Bayatlı Ma'arix geyik etine karşılık küçük çocuğu Dobun-Mergen'e verir. (Pamukçu, 2001:435).

Reşiduddin'e göre Cengiz Han'ın mensup olduğu kabileye kölelik yapan Bayatlar, bu çocuğun neslinden türemişlerdir. Pamukçu araştırdığı diğer kaynaklar sonucunda Bayatların Cengiz Han ve kabilesine köle değil; onlara hamî olduğunu tespit etmiştir. Bayatlar, Baykal Gölü'nün güneyinde Ceyda Nehrinin kenarında ikamet etmişlerdir. Bayatlar, Moğolların dağılık ve sürekli yer değiştirir durumdaki kabilelerinden biridir. Bir kısımları Cengiz Han ile göç ederken, bir kısımları da Taycutlarla göç etmişlerdir. Bayatlar, diğer Türk kabileleri gibi birçok nedenden dolayı anayurtları Türkistan'ı terk ederek batıya göç etmişler ve geldikleri ülkenin uluslarıyla kaynaşarak bazıları zaman zaman adillerini unutmıştır. Ama bunun yanında örf ve ananelerini koruyabilmişlerdir.

Hicri V. yüzyılın başlarından VII. yüzyılın başlarına dek süren Harezm saltanatının en önemli ve büyük hükümdarı Kutbuddin II. Muhammed'tir. Yazar,

Bayatlar ve Harizm-Şahlar münasebetini Bayat aşireti reisi Cin-Gişi Han'ın kızı olması hasebiyle Kutbuttin II. Muhammed'in annesi Terken Hatun'a bağlamaktadır. Cin-Gişi'nin kral mı yoksa reis mi olduğu tartışmalarına Pamukçu, Bayat gibi dönemin önemli bir aşiretinin başında olması hasebiyle katılmamaktadır. Bayat aşiretinin dönemin güçlü unsurları arasında sayıldığını, Harezim Sultanı Alaüddin Tekiş Han'ın evleneceği kızı bu aşiretten seçmesinden anlaşılmaktadır.

Terken Hatun'un kocası Sultan Alaüddin Tekiş Han'ın ölümü ile tahta oğulları Sultan Muhammed geçmiştir. Bu sırada Terkan Hatun'unu da himaye ve teşvikleri neticesinde Bayatlar ve diğer Türk kabileleri Harizm'e akın ederek Sultan'ın has adamları konumuna geçmişlerdir. *Orta Zamanın Türkleri* kitabının yazarı bu hususta, Kıpçak Türkmenlerinden olduğunu belirttiği Terken Hatun'un komutanların çoğu kendi kabilesinden olduğu için; siyasi nüfuzunun, veliaht tayinini kendisi belirleyecek kadar fazla olduğuna değinmiştir (Şahin, 2011:142). Bayatların bu dönemde yükselmeleri kendileri hakkında bilgi edinmeyi kolaylaştırmıştır.

Güç ve cesaretlerini büyük ölçüde Valide Sultan Terkan Hatun'dan alan Bayatları devletin idarî, askeri ve siyasi pek çok alanda görmek mümkündür. Harezim Devleti'nin en son hükümdarı Celâleddin Harzem Şah (Ö.1231) döneminde Cengiz Han tarafından ortadan kaldırılmasıyla Bayatlar çok ağır bir darbeye maruz kalmışlardır. Maddi manevi pek çok zayıat veren Bayatların büyük kısmı Irak'a, özellikle Kerkük bölgesine gelerek, daha önce de buraya gelen kardeşleri diğer Bayatlar ile kaynaşarak burayı kendilerine yurt edinmişlerdir.

Birçok tarihçi, Irak Türklerinin Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat boyundan oldukları hususunda hemfikirlerdir. Irak'taki Bayatların Kerkük bölgesine yerleşmiş olmalarına rağmen Bağdat'ın güney doğusunda Tıp Çayı'nın kaynağına yakın yerde bulunan Bayat Kalesi ve bu kalede hüküm süren Bayat Beyliği tarihçilerin dikkatini çekmektedir. Bayat Kalesi'nin bulunduğu bu yöreden bahseden ilk eski kaynak "*Tâcu'l-Arûs*" olduğuna değinen Ekrem Pamukçu, konuyla ilgili ayrıntılı bilgiyi Faruk Sümer'den aktarmıştır:

Bu ülkede Türkmenler bilhassa Musul bölgesinde yaşıyorlardı. Sultan Muhammed Tapar ve oğlu Sultan Mahmut zamanlarında Basra'da büyük emirlerden Ak-Sungur el-

Bayat adlı bir emir vardı. Mütdad'ın hilafına bu emirin kavmi hüviyeti belirtilmemiş olduğundan el-Bayatî nisbesinin bizim Bayat boyundan geldiği hususunda şüphe etmek caizdir. Ancak bu kelimenin başka bir şekilde izahı da pek mümkün olmuyor. Bağdat'ın güney doğusunda Badara'ya bağlı Bayat Kasabası'nın adı ancak XVII. yüzyıldan itibaren görülebiliyor... Diğer taraftan Bağdat'ın güney doğusunda Tip Çayı'nın kaynağına yakın bir yerde bulunan, İran'ın Luristan Eyaleti'ndeki Bayat Kalesi'nin taşıdığı adın, o zamanlarda mevcut olmadığı anlaşılıyor. Hamdullah-ı Kazvini'de bu kale XII. yüzyılın sonlarındaki hadiseler münasebetiyle geçiyor. O zaman kalenin hâkimi bir Türk idi. Bu zamanlarda söz konusu bölge ile Huzistan'ın Avsarların elinde olduğunu biliyoruz. Bu izahlar ile bu kabilenin adını Bayat boyundan almış olması pek muhtemeldir(Pamukçu, 2001: 175).

Bayatların, Irak'a gelişleri ile ilgili bilgiler çeşitlidir. Selçuklular veya Osmanlılar zamanında Irak'a geldikleri söylenmektedir. İlk Osmanlı idare usulü kayıtlarında, ferman ile tayin edilen bir emirin idaresindeki *Bayat* sancağından da bahsedilmiştir. Ancak Pamukçu; Bayatların, Selçuklular devrinde Irak'a gelmiş olabilecekleri üzerinde durmaktadır. S. G. Agacanova'nın *Oğuzlar* kitabında(2010:349) sık sık Bayatlar'ın Kayılarla birlikte Selçuklu ordusunun sağ kanadını oluşturduğuna değinmesi, bu ihtimali doğrular niteliktedir.

Bayatların Irak'a gelişleri Abbasilerin ilk dönemlerinde Irak'a gelen Türk dalgaları ile olmuştur. Büveyhi, Selçuklu, Moğol ve Türkmenlerin teşkil ettiği birinci dalga Irak'ın güneyinde, ikinci dalga Irak'ın güney ve kuzeyine, üçüncü ve dördüncü dalga ise tamamıyla kuzeye yani Kerkük bölgesine gerçekleşmiştir.

G. J. Edmond'un bu konuyla ilgili bahsettiği 5 farklı düşünceye değinen Pamukçu, bunları makalesinde maddeler halinde sıralamıştır. Bu görüşlerden birincisi Türkmenlerin Selçuklular tarafından Anadolu'ya getirildikleri yönündedir. İkinci görüş ise Irak'taki Türkmenlerin, Timur tarafından esir alınan Türklerin soyundan geldikleri yönündedir. Üçüncü görüş, buradaki Türkmenlerin 1512-1566 yılları arasında Bağdat yolunu korumak için Anadolu'dan getirilen Türkler oldukları yönündeki görüştür. Dördüncü görüş, Şah İsmail'in Megara'dan getirerek Irak topraklarına yerleştirdiği Türkler oldukları yönündedir. Beşinci görüş de Nadir Şah'ın 1730 ve 1747 arasında Azerbaycan'da tesis ettiği garnizonlardaki Türklerin evlatları oldukları yönündeki görüştür.

Ekrem Pamukçu, Bayat kabilesinin Irak'a Selçuklular'la beraber girdiğine değindiği *Kerkük Tarihi* adlı makalesinde Bayatlar için şu hususa yer vermiştir:

Kuzey Irak'ı kendilerine mesken olarak seçmişlerdir. Bayat'ların Kerkük'e yerleşip burayı vatan edinmeleri de Selçuklular Devrinde olmuştur... Güneyde Arap kardeşleri ile birlikte yaşayan Bayatlar, o derece onlarla karışmıştır ki onlar ana dillerini unutmüşlar ve kabile ismi dışınca hiçbir bağlantıları kalmamıştır. Bunun yanında orta kuzey bölgesinde yerleşmiş olanlar ana dillerini muhafaza etmiş, lakin bölgelerindeki halkların dillerini de öğrenmişlerdir(Pamukçu, 2001:183).

Pamukçu'nun aktardığı göre; 1917'de İngilizler tarafından Irak'taki Türkler hakkında hazırlanmış olan gizli bir raporda, Bayat Türkleri hakkında şunlar kaydedilmiştir:

Bayatlar, Türkçe ve Arapça konuşurlar, hayvan beslerler. Sayıları on bin evdir. Kifri'den Karatepe ve Tuz'a kadar olan bölgede yaşarlar. Oymakları Elbu Ali Abdüssultan'dır. 800 evdirler. Bestamlı reisleri Abid B. Abbas'tır. 100 evdirler. Elbu Bekir Ahmed reisleri Faris Beydir. 108 evdir. El-Hasan, reisleri Mola Mehmet ve Hüseyin Kadir'dir. Hasan Harliye reisleri, Mehmet Şubat, Elbu Hasan, reisleri Süleyman Bey, Elbu Vali, reisleri Hebiş Bey, Eldelâluh, Muhammedulhasun ve Abdullah b. Sultan Bey, El-Vezat, reisleri Hasan el-Şebbas'dır (Pamukçu, 2001:179).

Pamukçu, İngiliz gizli raporunun siyasi maksatla hazırlandığından, bilimsel mahiyetinin itimada değer olmadığını düşünmektedir. Gizli raporda kaydedilmiş olan oymak isimlerini şüpheli bulmaktadır. Çünkü bu isimlerin hemen hepsi Arapçadır. Türk kaynaklarına göre tespit ettiği asıllarına kitabında da yer vermiştir.

Bugün Irak'ta yaşayan Bayatların büyük kısmı şehir ve kasabalarda dağınık bir halde yaşamaktadır. Buna sebep, ilk konuşmalarını muhafaza etmeleri ve bir de oturdukları köylerin susuz ve ekinlerin yağmura bağlı oluşlarıdır. Bu konuya farklı bir açıdan bakan Mehmet Aydın; Bayatların büyük bir kısmının Irak'ın dağınık yerlerinde dayanışmadan uzak olarak yaşadıklarını ve giderek dillerini unuttuklarına değinmiştir(1984:78). Bayatların hayatı ekinlerine, ekinlerin varlığı da yağmura bağlıdır. Yağmuru olmayan veya az olan yıllarda Bayatlar, verimli topraklara göçmeye mecbur olmuşlardır.

Dağınık ve göçer Bayatlar çoğunlukla öz dillerini unutmuşlardır. Bayat oldukları ancak soyadlarından belli olur. Bunlar; Bağdat, Hanekin, Kenan, Diyale, Erbil, Hadise, Rumeyse, Kuşçu ve Telafer gibi yerlerde yaşayan Türkmenlerdir. Sayıları oldukça kabarıktır. İkinci kısım toplu halde şehir ve kasabalarda yaşayan Bayatlardır. Kerkük, Horça, Tuzhurmatu, Kifri, Karatepe bölgeleri Hamrin Dağları'na kadar Bayatlarla meskündür. Köylü Bayatlar aydın kimselerdir. Azze ve Udeyh Arap kabileleri bölge komşusu oldukları için onlarla Arapça konuşurlar.

Onlara kız verip alırlar. Çok defa bu Arap kabileleri koyun sürülerini özel anlaşma uyarınca Bayat yaylalarında otlatırlar.

Oymakları ve kolları, İngiliz raporunda kaydedildiği gibi Arapça değil; Türkçe'dir. Bunlar bazen baba ve dede adlarıyla isimlendirilmişlerdir. Pirahmetli, İzzedinli, Allı Ballı, Alimusa, Mahmutlu, Faris Bey, Kadılı, Abudlu, Zengüllü, Sayatlı, Albuhasan, Alburiza, Karanazlı, Biravuçlu, Hasdarlı, Emirli, Kalaylı, Keremli, Doblar, Şohorlu, Süleymanbey, Serhanlı, Kuşçu gibi isimler taşımaktadır. Kerkük havalisinde Bayatların oturdukları köy sayısı 65'tir. Çardaklı, Yenier, Muratlı ve Karatepe başlıcalarıdır.

2.2.2. Atatürk'ün Fikri Gelişiminde Manastır'ın Rolü

Pamukçu, Osmanlı'nın 19. yüzyılın sonlarında en karışık bölgesinin Makedonya¹¹ olduğunu söyleyerek yazısına başlamıştır. Bilindiği gibi Osmanlı-Rus savaşından sonra kurulan küçük Balkan devletleri ve Bulgaristan, gözlerini Makedonya'ya dikmişlerdir. İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya yasal olan ve olmayan yollarla Osmanlı'ya her türlü baskıyı yapmışlardır. Pamukçu bu kaynayan kazanın içinde doğan Mustafa Kemal'in; Manastır ve Selanik şehirlerinde büyüdüğünü yazısında belirtmiştir.

Mustafa Kemal'in öğretmeni kurmay subay Hasan Bey'in, Rüştiye'de öğrenim görürken Manastır'da daha iyi eğitim alacağını söylemesine rağmen, o İstanbul'daki Kuleli Askeri Lisesi'ne gitmek istemiştir. Pamukçu, bunun nedenleri arasında Mustafa Kemal'in annesine güvenmiş olmasına değinmiştir. Babasının vefatından sonra annesinin Ragıp Bey ile evlenmesine tepki göstermiştir. Ragıp Bey içgüveysi gelmiştir. Mustafa Kemal de bu evlilik neticesinde eve uğramamaya, Horhor mahallesinde oturan halasının yanında kalmaya başlamıştır. Manastır Askeri İdadisi'ne gidene kadar annesinin evine çok az uğramıştır (Bayhan, 2010:98).

Manastır'da imtihanı kazanmış olan Mustafa Kemal, zaman geçtikçe parasız yatılı okula alışmış ve annesiyle arasını düzeltmiştir. Manastır Askeri Lisesi'nin bugünkü askeri liselere denk olduğunu belirten Pamukçu, bu okulların amaçlarının

¹¹ IV. Asırda Hunların Balkanlara gelmesiyle Makedonya Türklerle tanışmıştır. Hun Türklerini Avarlar, Bulgarlar, Peçenekler takip etmiştir. Bölgede Osmanlı hâkimiyeti XIV. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. Necati Çayırılı, Makedonya ve Kosova Türkleri, Türkler, Cilt:20, s.752.

Harp Okullarına öğrenci hazırlamak olduğunu belirtmiştir. M.Kemal, çevre bölgelerden öğrencilerin gelmesiyle çok çeşitli bir insan topluluğunun içinde büyümüştür. Pamukçu'nun memleket meselelerine en çok ilgi duyan ve hür olan askeri idadi olarak değerlendirmiş olmasının nedeni ise; batıda olması ve ordu merkezi olmasıyla açıklamıştır. Manastır, Makedonya'da kalabalık asker nüfusunun bulunduğu, çeşitli milliyetçi yaklaşımlarla hareketlenen ordu ve vilayet merkeziydi(Akbıyık, 2002:780). Manastır; Yunanistan ve Arnavutluk'la mevcut sınırları koruyan bir konumdadır. Bulgaristan ve Sırbistan'da olası karışıklılar halinde bastırıcı güç olmak gibi önemli bir görevi vardı(Itzkowitz, 2002:762). Bölgenin karışık durumu doğal olarak Askeri İdadi hoca ve öğrencilerini ilgilenecek şekilde teşvik etmiştir.

Mustafa Kemal 2.sınıfta iken Yunan ordusu Girit yüzünden Osmanlı'ya saldırıda bulununca, Osmanlı Devleti Yunanistan'a savaş açmıştır. 21 Mayıs 1897'de Türklerin başarısıyla sonuçlanan savaşın ardından Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında Mütareke imzalanmıştır. Harekât Bölgesine yakın olan Manastır Askeri İdadisi'nde de milli duyguların kabardığı bu tür güncel hadiseler konuşulmuştur. Hocalar yorumlar yapmış ve öğrencilerde fikirlerini dile getirmiştir. Pamukçu, Mustafa Kemal'in vatanseverlik duygusunun da bu sırada geliştiğinin altını çizmiştir. Osmanlı Devleti'nin parlak zaferiyle biten savaşın masada yenilgiyle sonuçlanması Mustafa Kemal'in yurt sevgisine daha coşkuyla sarılmasına sebebiyet vermiştir. Öyle ki henüz 16 yaşlarında bir çocuk olmasına karşın savaşa gönüllü katılmak için girişimde bulunmuş fakat gerçekleştirememiştir.

Matematik ve Fen derslerinde iyi olan M.Kemal, okul arkadaşı Ömer Naci sayesinde edebiyat ile tanışmış ve kendisini bu alanda ilerletmek istemiş ancak hocalarının yönlendirmesiyle vazgeçmiştir. Pamukçu, Manastır'ı M.Kemal için yeni bir düşünce, yeni görüşler ve yeni bir ufuk açma yeri olarak değerlendirmiştir. Mustafa Kemal, Namık Kemal'den çok etkilenmiştir. Namık Kemal'i benimsemesinde en önemli etken vatansever ve hürriyetçi olmasıdır. Mustafa Kemal 1922 yılı Ocak ayında Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin'e verdiği röportajda Namık Kemal için şöyle demektedir:

Harbiye senelerinde siyaset fikirleri başgösterdi. Vaziyet hakkında henüz nazif bir nazar elde edemiyorduk. Sultan Hamit devri idi. Namık Kemal Bey'in kitaplarını okuyorduk. Takibat sıkı idi. Ekseriyetle ancak koşuştaki, yattıktan sonra okuma imkânı oluyordu. Bu gibi vatanpervane eserleri okuyanlara karşı takibat yapılması, işlerin içinde bir berbatlık olduğunu ihsas

ediyordu. Fakat bunun mahiyeti gözlerimizin önünde tamamiyle belirliyordu (Sav, 2001:15).

Fransız İhtilali'nden etkilenmiş ve tarihi derinlemesine araştırmıştır. Mustafa Kemal'in tarih sevgisinde, Kolağası Mehmet Tevfik Bey de etkili olmuştur. Pamukçu'ya göre, Mustafa Kemal'in kabiliyetleri Manastır'da şekillenmiştir. Hitabet ve güzel konuşma yeteneğinin de buradan geldiğini savunan Pamukçu, Mustafa Kemal'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapacağı etkili konuşmalarının zemini olarak Manastır'da bu yönde kazandığı yeteneklerine dayandırmaktadır. Pamukçu yazısını, 1998'de Mustafa Kemal'in Manastır'da geliştirdiği güzel özelliklerle okulu 2. olarak bitirip, zabıt adayı olarak İstanbul Harp Okuluna gittiğini söyleyerek sonlandırmıştır.

Pamukçu'nun çok yönlü ele aldığı fakat değinmediği husus; Mustafa Kemal'in entellektüel bilgi düzeyine ulaşmasında katkı sağlayan olgunun Manastır'daki okul hayatı olduğu kadar imparatorluğun diğer bölgelerine henüz ulaşmayan gelişmişliğin varlığıdır. Gençlik yılları; bankaların, yazılı basın, elektriğin, gazın olduğu bir bölgede(Özcan,2013:411) yani Selanik'te geçmiştir. Eldeki imkânların fazlalığı, hedefe yönelik amaçlar doğrultusunda kişileri olumlu etkilemektedir. M. Kemal'e de yaşadığı ortam bu doğrultuda katkı sağlamıştır. Klasik Osmanlı sistemi ile Modern Fransız eğitim sisteminin izlerinin olduğu(Özcan,2013:411) Manastır Askeri İdadisi'nin Mustafa Kemal'in hayata bakış açısını ve ufkunu genişlettiğine şüphe yoktur.

2.2.3. Kerkük Tarihi¹²

Pamukçu; Irak Türkmenlerinin yerleşim yerlerinin merkezi konumundaki Kerkük'ün, M. 1055 – 1258 yılları arasındaki dönemini ele alarak yazdığı makalesini özellikle klasik kaynaklara dayandırmıştır. Kerkük, Irak tarihi gelişimi içinde birçok medeniyete kucak açmıştır. Sümerler, Akadlar, Babiller ve Asurlar'dan sonra tarih sahnesinde bu topraklara Emeviler, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlılar ayak basmışlardır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Irak; Arap, Türk, Kürt ve daha nice kavme milli kimliklerinin oluşması için zemin olmuştur.

¹² Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı:19, Güz:2001.

Selçuk Duman, Irak'ın 1908-1922 yılları arasındaki genel durumu hakkında etnik yapıların dağılımını şöyle ifade etmektedir. Irak nüfusunun coğrafi olarak yerleştiği üç bölge kuzey ve kuzeydoğu dağları arası, batı ve güneybatı çöl alanlarıdır. Bu bölgelerde Araplar, Kürtler, Türkmenler yaşamaktadırlar. Hepsi kendi dilini konuşuyor ve kendi dinini yaşıyordu. Kürtler dağlık alanlarda yaşarken Hristiyan ve Museviler şehir merkezlerinde yaşamaktaydılar. Araplar güney Irak'ta oturuyor, Türkler ise Kuzey Irak bölgesine yerleşmişlerdi (Duman, 2010:68). Kerkük'ten güneye doğru Bağdat hattına giden Türk hattından başka doğuya doğru İran içine kadar Türk yerleşimleri bulunmaktadır(Duman, 2010: 63). Ülkenin kuzeybatısında ve Musul'un 60 km doğusunda bulunan Telafer ve buna bağlı köylerden oluşan Musul çevresinde yüzlerce köy, Erbil Altunköprü, Kerkük ve çevresindeki köyler, Tazehurmatu, Tavuz, Tuzhurmatu ve çevresindeki Bayat köyleri Kifri, Karatepe, Hanekin, Kızıl Ribat, Karağan ve çevre köyleri, Şahraban, Bedre, Kazanya, Mendeli gibi il ilçe kasaba ve köylerdir. Bunlar Kuzey Irak'ta olup ayrıca Bağdat ve çevresinde Karakol, Azaniye, Rağibe Hatun semtlerinde yoğun olarak Türkmenler yaşamaktadırlar(Duman, 2010:64).

Irak'ta bulunan etnik kimliklerden olan Türkmenler; Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü önemli unsurdurlar. İslamın ilk dönemlerinde bölgeye gelmiş olan Türkmenler Sugur denilen düşman sınır hatlarında vatan topraklarını korumuşlardır. Türkmenler Irak'ın değişik yerleşim bölgelerinde bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinin başında Kerkük gelmektedir. Kerkük'ün adı konusunda Pamukçu, makalesinde şu hususa yer vermiştir:

Kerkük Kerhini isimleri arasındaki benzerliği ilk tesbit eden G. Hoffman'dır. İbn Şeddan, Siret Salah ed-Din Eyyubî ve Sadreddin el-Hüseynî Tarih Beni Selçuk adlı eserlerinde şehri bu isimle zikretmişlerdir. Yine hicrî 8. asırda el-Omarî, Mesaliku'l-Ebsâr adlı eserinde Kerkük'ten Kerhini diye sözetmektedir (Pamukçu, 2001: 182).

Görüldüğü gibi bölge uzun bir süre Kerhini olarak adlandırılmış ve zamanla günümüzdeki şekli olan Kerkük'e türemiştir. Pamukçu, Mustafa Cavad'dan naklen Kerkük adına dönüştüğü zamanın Akkoyunlular dönemine rastladığını kaydetmektedir¹³.

¹³ Kerkük adı Araplaştırma politikaları neticesinde 1976'da *el-Tamim* olarak değiştirilmiştir. Bkz. Ali Kerküklü, *Oyun İçinde Oyun Kerkük*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2006, s. 88. Bölgenin Araplaştırılması hakkında geniş bilgi için bkz. Nuri Talabani, *Kerkük Bölgesinin Araplaştırılması*, Çev. Zafer Avşar, Avesta Basın-Yayın, İstanbul, 2010.

Kerkük'te Kurulan Kıpçak Türkleri

Kıpçak b. Arslantaş et-Türkmeni'nin kurduğu ve Türkmen oldukları bilinen Kıpçak Beyliği¹⁴, Şehrizar-Kerkük bölgesinde kalabalık bir nüfus halinde yaşamışlardır. Kıpçak emirleri, kışı Kerkük'te ve yazı da Şehrizar'da geçirmişlerdir. Beylikle ilgili ilk kayda, Selçuklu Sultanı Mesud ve Melik Davut b. Mahmud mücadelesinde rastlanmaktadır. Sultan Mesud, Kıpçak emiri Arslantaş'tan Melik Davut b. Mahmud'a karşı yardım istemiştir. Musul Atabeyliği'nin Abbasi halifesine karşı Mesud'u desteklemesi, Arslantaş ile yakınlaşmasına sebep olsa da Zengi saf değiştirip Kerkük'e bölük yollayarak, hâkimiyetini Arslantaş'a kabul ettirmiştir. Bölge, Musul atabeyi İmamüddin ez-Zengi'ye bağlamasından sonra da *Kıpçak Diyarı* olarak anılmaya devam etmiştir. Kıpçak beyliği bölgede Türkmenlerin ilk siyasal yapısını temsil ettiğinden önemlidir. Gökbörü tarafından ortadan kaldırıldıktan sonra da Türkmenler bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Moğollar Devri

Moğol ordusundan ve Moğol zulmünden kaçan Türkmenler, Kerkük'e sığınmışlardır. Aynı zamanda Harezmsah Sultanı Celaleddin Mengüberdi Huzistan¹⁵ seferinde Şeşder'i ele geçiremeyince Irak'a yönelerek birliklerini Musul, Erbil, Kerkük, Diyala'ya yerleştirmiştir. Harezmsah'ın ordusuyla bölgeye giren Bayatlar daha önce Selçuklu ordusuyla gelmiş olan Bayatlar ile karşılaşmışlardır. Burada Türkmenlerin Arapça konuşmalarından dolayı onlarla kaynaşamayarak Hamreyn Dağı bölgesine yerleşmişlerdir. Burada Kıpçakiyye gibi Türkmen unsurlarının kendi dillerini koruması, bir çatı altında birleşmelerini kolaylaştırmıştır. Bölgedeki Hıristiyan Türkmenler, Moğol döneminden kalma unsurdur. Moğol ordusunda bulunan pek çok Türkmen Hıristiyan olmuştur. Hülagu'nun karısı *Dokuz Hatun* da bu Hıristiyanlardandır. Kara Ulus boyuna bağlı bazı Türkmen kabilelerinin bir kısmı Moğol ordusu içinde veya Moğollardan kaçarak Mendeli civarına yerleşmişlerdir. Bugün bu kabile mensupları Kerkük ve Telafer civarında yaşamaktadırlar.

¹⁴ Kıpçak kelimesi, Arapça kitaplarda "Sahra-yı Kıpçak, acemce kitaplarda "Dest-i Kıpçak" olarak geçmektedir. Kıpçaklara "Koman" ve "Uz" da denilmiştir. Oğuz Türklerine mensupturlar. Rıza Nur, *Türk Tarihi*, c. 2, (Haz. E. Kılıç), TOKER Yayınları, İstanbul: 1979, s. 152.

¹⁵ Huzistan, bedevi Arap kabilelerinin çöl görünümlü Huzistan yaylalarında dolaşımından dolayı adına uzun süre *Arabistan* denilmiştir. Batısında Irak, güneyinde Basra körfezi, kuzeyinde Zagros dağları yer alır. İran'ın güneybatısındadır. Recep Uslu, "Huzistan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul, 1998, s.436.

Kara Ulus Kabilesi Emiri Hasan

Karakoyunlu ve Akkoyunlular; Irak'ın kuzey ve kuzeydoğusundaki halklarla, daha önce gelen Türkmenler ve Kürtlerle karışmışlardır. Moğollar 1230 yılında Erbil çevresine yöneldiklerinde karşılaştıkları pek çok Türkmeni katletmişlerdir. Kerkük ve Dakuk çevresindeki diğer yerleşim yerlerini ele geçirip geri dönmüşlerdir. Pamukçu burada iki ayrı görüşe dikkati çekmektedir. İbnü'l Esir Moğolların Kerkük'te hiçbir direnişle karşılaşmadığını yazarken, Mustafa Cevad bunun tam tersini söylemektedir. 1730 yılında Nadir Şah'ın Irak'ı ele geçirmesine, Osmanlı Sultanı Mahmud karşı koymaya çalışsa da Nadir Şah Kerkük'ü ele geçirmiştir.

Pamukçu, Kerkük'ün Irak'ın bir parçası olduğunu, Türkmenlerin de bu parçanın bir unsuru olduğunu kanıtlamaya çalıştığı yazısında; Irak'ın bölünmesine yol açacak hiçbir durumun kabul edilmemesi gerektiğini savunarak yazısını tamamlamıştır.

2.3. IRAK TÜRKMENLERİ VE KARAKEÇELİLER SEMPOZYUMUNA BİR BAKIŞ

IRAK TÜRKMENLERİ VE KARAKEÇELİLER¹⁶

Dört halife döneminden itibaren İslâm Arap orduları, Orta Asya'ya seferler düzenlediklerinde Türklerle karşılaşmışlardır. O dönemde Türkler arasında iki sosyal sınıf vardı. Bunlardan birincisi yerli (yerleşik) Türklerdir. Özellikle Horasan'da yaşayan bu aydın kesim, İran dili ve kültüründen etkilenmişlerdi. Daha sonra İslâm kültür hayatında büyük yer edinmiş olan Türk asıllı bilginlerin kaynağını da bu sosyal sınıf teşkil etmektedir. İkinci sosyal sınıf ise bozkırlarda yaşayan ve hayatlarını akıncılıkla geçiren (konar-göçer) Türkler; yani *Türkmenler* oluşturuyordu.

Başlangıçta İslâm Arap ordularına uzun yıllar geçit veremeyen, daha önce de Sâsânîlere ardı arkası kesilmeyen akınlar düzenleyerek onların uykusunu kaçıran işte bu göçebe diyebileceğimiz akıncı Türkler; *Türkmenler*dir.

¹⁶ Türk Kültüründe Karakeçililer ve Şanlıurfa Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, II. Oturum Ekrem Pamukçu; *Irak Türkmenleri Bayatlar ve Karakeçililer*.

Değişik zamanlarda Orta Asya'daki Türkler çeşitli nedenlerden dolayı anayurtlarını terk ederek dünyanın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir. Bu nedenlerin başında kuraklık ve iklim şartları ile Türkün özünde varolan başkasının hâkimiyeti altına girmeyi kabul etmeme unsuru gelmektedir. XI. asırdan itibaren kendilerine *Türkmen* de denilen Oğuzların, Türkiye Türkleri ile İran, Irak, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin ataları oldukları bilinmektedir.

Gerek Selçuklular, gerekse Osmanlı hanedanlarının da bu boydan, yani *Türkmen*lerden çıktığını göz önünde tutarsak, *Türkmenlerin*, Türk ve dünya tarihindeki yeri ve önemi kendiliğinden ortaya çıkar. Türkiye tarihinin III. devrini açan Osmanlı hanedanının *Türkmen*lerden çıktığı gerçeği, bu unsurun milli tarihimizdeki yerini göstermesi açısından da son derece dikkate değerdir. Türk konar-göçer unsuru ve Oğuz Türkleri, Selçuklulardan sonra da önemli rol oynadığı gibi, Osmanlı devrinde de Anadolu'daki yerleşik Türk toplumunun varlığını korumada önemli bir unsur olmuştur.

Anadolu'yu yurt edinen ve 24 Oğuz boyundan biri olan Kayılara bağlı büyük bir topluluğu oluşturan *Karakeçililer* de Türk konar-göçer unsurunun içinde mütalaa edebileceğimiz güzide bir *Türkmen* topluluğudur¹⁷.

Aynı sempozyuma katılan İsmail Özçelik'in de belirttiği gibi(1999:1);*Karakeçili Türkmenlerin* H.VI. asırda Ertuğrul Gazi ile birlikte Anadolu'ya girdikleri kaydedilmektedir. Yiğit, mert ve son derece cesur olan *Karakeçililerin* bu özelliklerinden dolayı, dönemin devlet adamları, bu aşirete bağlı gençleri özellikle seçerek, devletin hassas bölgelerinde onları istihdam etmiştir. Pamukçu buna örnek olarak Sultan II. Abdulhamit döneminde doğu ve güney doğu Anadolu'da Ermeni, İran ve Çarlık Rusya'nın tehditlerine karşı kurulan Hamidiye Alayı'nda bu aşiretin gençlerini hep ön saflarda olduğunu ve yakın tarihte Ankara savunmasında Yarbay Arif Bey komutasında kurulan *Karakeçili Müfrezesini* göstermiştir.

Pamukçu göçmenlik unsurunun belirleyici özelliğini kendinde gösteren *Karakeçililer* ile Irak Türkmenlerini ilişkilendirmiştir. Anadolu'nun Türkleşmesinden çok önce Irak'a gelen ve bu toprakları kendilerine vatan edinen *Irak Türkmenlerinin*

¹⁷Siverek Karakeçilileri kendilerini Türkmen olarak kabul etmektedirler. Bunların yaşamakta olduğu köylerin adları da tamamen Türkçe'dir. Söz konusu bu köyler arasında Ağaören, Deliktaş, Kara-höyük, Karadibek, Kurtini, Başbüyük, Göllü, Mez-ra, Karacaviran, Mizar, Çobakçur, Karafinik, Boz-kaya, Kabasırt, Kabahaydar, Sadikli, Salur, Çepini. Nadir İlhan, Serdar Yavuz, Karakeçililer ve Karakeçililer Ağzında İkinci Uzun Ünlüler, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları:2006, s. 115.

kökleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Türklerin buradaki varlıkları, Arapların varlıkları kadar eskidir. Emeviler (674) ve Abbasiler (750) dönemiyle başlayan Türk göçü; 1040 yılından sonra Irak'a gelemeye başlayan Oğuz boylarının göçü, 1050 ve 1054 yıllarında hız kazanmıştır.

Tuğrul Bey ile birlikte çok sayıda *Türkmen* Irak'a girmiştir. *Irak Türklerinin "Türkmen"* olarak anılması da bu dönemde başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti ile başlayan fetih ve yeni yurt edinme faaliyetleri Selçuklulardan sonra Irak Selçukluları, Musul ve Erbil Atabeyleri, Akkoyunlular ve Karakoyunlular ile devam etmiştir.

Irak'a son Türk göçü Osmanlı İmparatorluğu zamanında olmuştur. I. Dünya Savaşı; Almanya ve müttefiklerinin yenilgisi ile sonuçlanınca, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve müttefikleri ile 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalır. Daha sonra İngilizler 3 Kasım 1918'de Musul'u işgal eder. Bu tarih Irak'taki Türklerin Anadolu Türklerinden koparılmasının ilk noktasıdır. 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara'da Türk-İngiliz ve Irak Hükümeti temsilcileri arasında imzalanan anlaşma ile Musul, başka bir deyişle *Irak Türkmenleri* kesin olarak anavatanından koparılmış oldu. *Karakeçililer* gibi *Irak Türkmenleri* de M. Kemal'in yanında yer almışlar ve onun emrinde mücadele etmişlerdir. Pamukçu sözlerini şu şekilde sonlandırmıştır:

Dün Kerkük'ü Sivas'ından, Ankara'sından, Urfa'sından ayıran güçler, bugün, 36. paralel safsatası ile Erbil'inden ayırmışlardır. Ama yine de umutludur Türkmenim. Önüne demir zırhlı perdeler, ateşten setler çekilse de Anadolu Türklüğünün Çanakkale'de yurttığı o ateşten perdeyi, Irak Türklüğü de er geç yırtacaktır. İnancın, duygunun ve gönül bağının önünde durabilecek silahları modern dünya daha üretememiştir, üretemeyecektir.

Türk dünyasının henüz erken bahar dönemi yaşadığı mevsiminin çiçekleri her yerde açacağı gibi, Erbil ve Kerkük'ün yamaçlarında da açacaktır. Bundan kimsenin şüphesi olmasın.

2.4.TÜRKMEN DAVASINA YÖNELİK BAZI YAZILARI

2.4.1. Pamukçu'nun Gözünden Irak, Türkiye ve Türkmenler Üçgeni

2023 Dergisi'nin 2004 yılı 38. sayısında Pamukçu, Irak ve Türkiye açısından Türkmenlerin durumunu değerlendirmektedir.¹³ Temmuz 2003'de Yönetici Konsey kurulmuştur. Irak'ın geçici hükümet kabinesi üyelerinden yalnızca 1'inin Türkmen olması, bölgede Türkiye'nin sanıldığı kadar söz sahibi olmadığını göstermektedir. Zaten 2003 Mayıs ayında Kerkük'ün tarihi Türk eserlerinden Gökkümbet ve Aziziye

kışlalarının üzerine Kürtçe *Kerkük Kürdistan'ın Kalbidir* yazılması ve 22 Ağustos 2003 yılında Tuzhurmatu'daki Türkmen anıtlarının KYB'ye bağlı peşmergeler tarafından tahrip edilmesi Pamukçu'nun bölgede Türkmenlerin yalnız kaldığına dair görüşünü kanıtlar niteliktedir.

Pamukçu, önemli olan bir diğer nokta olarak; İngiltere ve ABD'nin söz vermesine karşın ITC'nin etkinliğinin olmadığına değinmiştir. ITC kabine üyelerinin belli olmasından sonra Türkmenlerin yeni yönetimde nüfuslarıyla orantılı olacak şekilde pay vermeleri için herkesin Beyaz Saray'ı arayarak bu haksız eylemi protesto etmelerini istemiştir. Kabine'de, Kürtler etki alanlarını genişleterek, Dışişleri Bakanlığı ve Başbakan yardımcılığı gibi kritik noktalara gelmişlerdir¹⁸. Bu durum, Dışişleri Bakanlığı'nın propaganda merkezi olması ve kritik kimliğinin ön plana çıkarılmaya çalışılmasına neden olmuştur. *Kürt Devleti*'nin kabulünü amaçlayan bu yaklaşımlar Türkiye Cumhuriyeti tarafından takip edilmelidir.

Kabine üyeleri Irak'ta tartışmalara neden olmuştur. Bu üyelerin birçoğu Saddam rejiminden kaçarak ABD ve İngiltere'ye gelmiş kişilerdir. Saddam rejimi ve sözde kimyasal silahlar hakkında ABD ve İngiltere'nin gizli servislerine bilgiler ileterek ellerine koz vermişlerdir. Pamukçu bunu ABD gazetelerinde yayınlanan Allavi'nin CIA ilişkisiyle örneklemiştir. Allavi'ye her ay düzenli para ödenmiştir. Pamukçu'nun Allavi ile örneklendirdiği bu duruma örnek kişiler olarak, onlarca yıl önce Irak'ı terk eden Ahmet Paçacı, Ahmet Çelebi de verilebilir. Zira bu kişiler CIA, Pentagon, İngiliz İstihbaratı gibi birçok gizli servisle bağları bulunan kişilerdi. Ancak Irak menşeli olmalarından başka ülkeyle bağlarının olmadığı anlaşılmakta geciktiği için, Yönetim Konseyi kendilerine koltuk vermek zorunda kalmıştır(Dinç, 2004:134). Irak halkı, kendileri zulüm içindeyken yurt dışında şahsi çıkarları peşinde koşan insanları içine sindirememiştir.

Pamukçu yazısında birkaç hususa sorularıyla değinmektedir;

KDP ve KYB liderlerini uluslararası marka haline getiren kimlerdir?

ABD'nin Kürt Devleti projesine ön ayak olan kimlerdir?

¹⁸ 1 Haziran 2004 tarihinde kurulan ve 33 üyeden oluşan Geçici Hükümette nüfusun %17'sini oluşturan Kürtlere 10 Bakanlık verilirken, nüfusun %13'ünü oluşturan Türkmenlere tek bakanlık verilmiştir. Ümit Ertuğrul, Irak Türkleri Türkiye, Kerkük yayınları, İstanbul: 2006, s.168.

Türk askerlerinin başına çuval geçirildiğinde, karşılıklı görüşmeler başlatarak onurumuzu zedeleyenler kimlerdir?

Kerkük'e peşmerge girişini önce engellemek isterken, Saddam sonrası ağır silahlarla Kerkük'e giren peşmergeler sonrası sessiz kalan, Türkiye'yi "yalancı pehlivan" durumuna sokan kimlerdir?

İsrail hükümeti Irak'ın kuzeyine her türlü finansal desteği sağladığı halde, Türkiye kendi ulusal menfaatlerine ters bu tutuma karşı tepki vermemektedir. Ayrıca ITC sürekli geri planda bırakılmakta ve Türkiye bu duruma sessiz kalmaktadır. Bu durum Pamukçu'nun deyimiyle Türkiye'nin altında bir fay hattı oluşturmaktadır. Türkiye bu fayın şiddetini azaltmak için, sayım günü geldiğinde Türkmenlere desteğini göstermelidir. Nüfus tespiti ve Kerkük'ün statüsü için koordinasyon oluşturulmalıdır. Pamukçuyazısında siyasi yaklaşımını da gösteren önemli bir noktaya değinmiştir. Türkmen mücadelesi Türk-Kürt çatışması değildir. Irak'ta Türkmenler diğer etnik kökenlerle bir sorun yaşamamaktadır. Bu mücadele İsrail projesinin baş aktörü büyük devletlerdir.

2.4.2. ABD-AB Çekişmesi ve Terörün Yeni Yüzü

Ekrem Pamukçu, ABD ve AB çekişmesini inceleyen yazısında ilk olarak; terör örgütlerinin siyasi arenada sürekli destek görmesine ve adeta bir malzeme olarak kullanılmasına dikkatleri çekmektedir. Tam da bu noktada yabancı devletlerin terörün kaynağı mı yoksa destekçisi mi olduğu konusuna da, yazısında değinmek istemiştir. Bu konu, o dönemlerde Türk basınında da yerini bulmuştur. Türkiye'nin ASALA tarafından uluslararası arenada zor durumda bırakılmaya çalışıldığını ve sürekli sıkıştırıldığını söylemektedir. Ancak Pamukçu'ya göre Ortadoğu'da değişen denge ve politikalar sonucunda terör örgütleri de bir değişime uğramıştır. Bunun sonucunda görüşleri zıt olan örgütler çıkarları doğrultusunda birleşme yoluna gitmişlerdir.

Pamukçu; Türkiye'ye yönelik yıkıcı faaliyetler içerisinde olan terör örgütlerinin sürekli olarak isim değiştirmelerini hileli bir tutum olarak değerlendirmiştir¹⁹. Bu örgütleri Türkiye Cumhuriyetine karşı kullanmak isteyen dış güçlerin verdiği bir akıl olarak değerlendirmektedir. Terör örgütleri, Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü bozmak için bazı güçler tarafından elde tutulmaya çalışılmaktadır. Pamukçu'nun bazı güçlerden

¹⁹Ekrem Hoca'nın mevzubahis ettiği terör örgütü PKK'dır.

kastı, Armağan Kuloğlu'nun *Stratejik Araştırmalar Dergisi*'ndeki terör örgütlerinin desteklendiği hususundaki görüşüyle paralellik göstermektedir. Kuloğlu, terör örgütlerinin bir maşa gibi kullanıldığını yazmaktadır. Irak'ın kuzeyindeki yönetim tarafından, Türkiye'ye çeşitli yaptırımlar uygulanabileceği düşüncesi ile desteklenmiştir. ABD ise Türkiye'yi 1 Mart tezkeresi konusu nedeniyle terör örgütünün eliyle cezalandırmaya çalışmıştır (2008:46). Pamukçu'ya göre; terör örgütünün diğer bir önemli görevinin de Irak Kürtleriyle, Türkiye ve Ortadoğu'daki diğer ayrılıkçı Kürtler arasında bir köprü görevi kurmaktır. Bu noktada terör örgütü farklı bir tutum izlemekte ve Irak'taki karışıklıktan yararlanmaktadır. Pamukçu; ayrılıkçı terör örgütünün, Ortadoğu'dakitekfirci terör örgütleriyle ittifaka yöneldiği gibi söylemler duyduğunu belirtmektedir²⁰. ABD askerlerinin bu söylemlerin ardından ayrılıkçı terör örgütüyle çatışmasını da bu durumu teyit eder nitelikte görmektedir. Terör örgütünün, etkisini artırmak için yeni ittifak arayışlarına yöneldiğini belirtmektedir.

Pamukçu, tüm bu yaşananlara geniş bir çerçevede baktığında ise; ABD ile AB arasındaki büyük çekişmenin altındaki temel nedeni görmektedir. AB'ye girmek isteyen Türkiye, yıpratılmaya ve güçten düşürülmeye çalışılmaktadır. Burada ABD ve AB çatışması daha da gün yüzüne çıkmaktadır. Aradaki çatışma Türk Silahlı Kuvvetlerinin yıpratılmaya çalışılması şeklinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki demokratikleşme çabalarının önünde bir engelmiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan ise terör örgütüne Avrupa'da açıktan yayın yapma ve faaliyetlerde bulunma serbestisi tanınmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, terör örgütünün Kuzey Irak'ta henüz bir tehdit unsuru olarak görülmemesi ve dış güçlerin terörle mücadele halinde bulunan Türkiye'nin sınır ötesi operasyon yapmasını sürekli olarak engellemesinin nedenini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde azınlık haklarıyla ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalar da dış güçlerin gözüne batmaktadır.

Pamukçu, bu noktada Türkiye'nin dikkat etmesi gereken en önemli konunun terörün Irak'a kayma çabasında olduğu ve her türlü diplomatik, askeri tedbirin alınması gerektiği yönündedir. Pamukçu, ayrılıkçı Kürtlerin oluşturduğu terörün Türkmenleri hedef aldığını vurgulamak istemiştir²¹. Bu süreç içerisinde birçok bombalı eylemin

²⁰ Bu tip terör örgütleri el-Kaide bağlantılı terör örgütleridir.

²¹ Ekrem Pamukçu, elbette ayrılıkçı Kürtlerle, samimi Kürtler arasındaki ayrımı net olarak ifade ederek, Kürtlerin büyük çoğunluğunun terörle alakasının olmadığını ifade etmektedir.

gerçekleştirdiğini belirtmektedir.

Pamukçu, bu gelişmeler sırasında dönemin dışişleri bakanı Abdullah Gül'ün açıklamalarını eleştirmektedir. Kuzey Irak'taki otorite boşluğunu değerlendirerek buradaki varlığını arttıran terör örgütünün bu çalışmalarını sınırın bu tarafına taşıma ihtimalinin yüksek olduğunu ve buna göz yumulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı Türkiye'nin ulusal ve stratejik menfaatleri yönünden zarara uğradığını belirtmektedir. Ayrıca dönemin dışişleri bakanının bir kez olsun Türkmen kelimesini ağzına almamasını eleştirmektedir. Ayrıca Türkmenlere yönelik saldırılara sessiz kalınmasına da tepki göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti devletinin bölgedeki bütün halkların hamisi görevini yürütmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Kuzey Irak'taki egemen güce yakın politika takip etmenin Türkmenleri küstüreceğini ve bunun da Türkiye'nin stratejik menfaatlerinden uzak bir yaklaşım olacağını ifade etmektedir. Ancak dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda, kendi ülkesinde terörle mücadele eden bir devletin, azınlıklara yaklaşımı dikkatli olmalıdır. Hükümetin Kuzey Irak politikasının da bu doğrultuda şekillendiği düşünüldüğü zaman, Pamukçu'nun *ulusal basiretsizlik* söylemi duygusal bir tepki olarak görülmektedir.

Pamukçu; o dönemde Türkiye'ye bir ziyaret düzenleyecek olan Celal Talabani'ye, Türkmenlere yönelik saldırılara son verilmesi noktasında baskı yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ayrıca Celal Talabani'nin siyasi anlamda dönek bir insan olarak tanındığını ifade ederek kendisine güvenilemeyeceğini de açıkça ifade etmektedir. Pamukçu'ya göre; Talabani kararlı bir tutumla karşılanmalı ve kendisine taviz verilmemelidir. Ayrıca ABD'nin telkinlerine kapılmadan, gerekli siyasi duruşun sergilenmesi gerektiğinin önemle altını çizmiştir.

Pamukçu Hoca'nın 2004'te kaleme aldığı bu ifadelerinin ardından 3 sene geçmeden haklılığı ortaya çıkmıştır. Terör örgütü, Türkiye'nin tahammül sınırını zorlayan boyutlara ulaşmıştır. 5 Kasım 2007 tarihinde ABD-Türkiye görüşmesinde, Türkiye'nin Pamukçu'nun tabiri ile gerekli dik duruşu sergilediği gün olmuştur. Türkiye'nin sınır ötesi operasyonu ABD tarafından onaylanmış ve ABD Başkanı Bush, operasyona katılmamakla beraber *ortak düşmanlarına karşı* istihbarat yardımında bulunacaklarını kaydetmiştir (Milliyet, 6 Kasım 2007:16).

2.4.3. Pamukçu'nun Barzani'nin Milli Mutabakat Konferansı Üzerinden Türkmen Halklarının Durumuna Bakışı

Prof. Ekrem Pamukçu yazısında, 2004 yılında KDP tarafından Erbil'de *Milli Uzlaşma* adıyla düzenlenen bu konferans hakkında düşüncelerini okuruna aktarmıştır. Mesut Barzani, Celal Talabani ve diğer konuşmacılar bu konferansta aktif rol oynamışlardır. Pamukçu'nun ilk olarak değindiği konu -kendi tabiri ile- Irak'ın siyasi dinamiklerini temsilden yoksun olması ve Geçici Meclis Komisyonu'ndan bile yetersiz katılımcının bulunmasıdır. Ayrıca Pamukçu için, bu konferansın zamanı ve mekânı oldukça düşündürücü olmuştur. Çünkü *Milli Mutabakat* için yapılan bir konferans, geçici anayasanın ilan edilmesinden sonra yapılmalıydı. Oysa işler hızlandırılmış ve anayasa imzalanmıştır. Pamukçu'ya göre, bu uzlaşma söylemi meşruiyeti tartışmalı olan geçici anayasanın Kürtler dışındaki diğer toplumlara kabul ettirilmesi kaygısından ileri gelmektedir. Bu hileli tutuma karşı atağa geçilmelidir.

Öte yandan Pamukçu, bu kongrenin başkent Bağdat'ta değil de Kürt bölgesinde yapılmasına da tepki göstermektedir. Çünkü bu durum tüm halkı ilgilendiren bir konudur ve bu yaklaşım O'na samimi gelmemektedir. Pamukçu, Arap ve Ortadoğu kamuoyunun da bu büyük oyunun farkında olduklarını ve bu sözde uzlaşma yaklaşımıyla; Irak'ın hem bu gününe hem de yarınına zarar verildiği kanısındadır.

Pamukçu, Milli Mukabakattan söz ederken Türkmenlerin azınlık olarak nitelendirilmesine ve Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı Kerkük'ün *Kürdistan'ın kalbi* olarak nitelendirilmesine özellikle değinmektedir. Türkmen davası hiçbir zaman bağımsızlık isteme boyutlarına ulaşmamıştır. Çünkü kendilerini Kürtlerin aksine Irak Devleti'nin bir parçası olarak görmektedirler. Pamukçu her zaman bu doğrultuda hareket etmiştir. Irak Türkmenlerine hak ettikleri hakkın verilmesi mücadelesini gütmüştür. Saddam Hüseyin'in düşmesinden itibaren Kürt gruplarının baskıcı tutumunun arttığı ve Irak bölgesinde yaşayan diğer etnik gruplara dayatmalarda bulunulduğunun altını çizmiştir.

Yazısının devamında Pamukçu, Habur Sınır Kapısı (Halil İbrahim)'nden vatanlarına dönen Türkmenleri karşılayan peşmergelerin, onlara ve diğer etnik gruplara insanlık dışı eylemlerde bulunduğunu örneklerle açıklamaktadır. Ayrıca Pamukçu, bu yapılanların uzlaşmacı bir yaklaşım besleyen bir hükümete ait olamayacağını önemle

belirtir. Kürt grupların kendi kurdukları sözde temsilcilerle yaptıkları mutakabat, eşit koşullarda gerçekleşmemiştir. Kürt liderlerin sürekli, Saddam döneminde Erbil'de yaşayan Türkmenlere insani yaklaşımda buldukları söylemini dile getirmesi O'na göre doğru değildir. Çünkü onların bu dönem refah içinde yaşamış olmalarının temel nedeni Türkiye'dir. Oysa KDP buna rağmen insanlık haklarının ihlalini gerçekleştirmiştir ve bu kayıtlarda açıkça yer almaktadır.

Barzani ve Talabani'nin söylemlerinden bahseden Pamukçu, bu söylemlerin hiç birinde Türkmenlerin ve bölgede yaşayan halkların geçmediğini belirtmiştir. Pamukçu'ya göre bu kötü niyetli tutumun nedeni ise bölgede yaşayan Türkmenlerin sorun olarak görülmesidir. Pamukçu, yazısının devamında Kürt liderlere seslenerek iyi bir yaklaşımın olması için gerekenleri sekiz maddede özetlemiştir. Bu maddelerin içinde; Türkmen varlığının kabul edilmesi, Türkmence'nin bölgede resmi dil olması, Irak ordusunun silahlarının teslim edilmesi, peşmergelerin dağıtılması, Türkmenler aleyhine propagandalar yapılmaması, Kerkük'ün bir Irak şehri olması, Türkmenlerin iyi temsil edilmesi başlıkları yer almaktadır.

Tarihe tekrar göz kırpan Pamukçu, Kerkük Katliamı öncesinde barış içerisinde yaşamış olan bir halkın var olduğunu söylemektedir. Bugün de eğer Kürt liderleri ve izledikleri yanlış tutum ortadan kalkarsa eski günlere dönülebileceğinin önemle altını çizmiştir. Ancak Kürt liderlerin toplumsal dinamikleri zorlayarak bir fay hattı oluşturduğunu belirtmiştir. Türkmenlerin Irak'ta bir denge politikası oluşturduğuna da dikkat çekmektedir. Pamukçu yazısını, Irak'ta bir uzlaşmadan söz etmenin tek şartının; Türkmenlere bütün siyasi, sosyal ve iktisadi haklarını vermek olduğunu söyleyerek bitirmektedir.

2.4.4. Basın Bildirileri

Bu zamana dek popüler tarihçilerin sürekli göz ardı ettiği ve insan hakları savunucusu uluslararası kuruluşların da hasıraltı ettiği Irak'ta Türklere uygulanan seri katliamların en büyüğü olan 14 Temmuz 1959 Kerkük Katliamı'nın 42. yıldönümünü nefretimiz biraz olsun eksilmeden lanetle ve gözyaşıyla anıyoruz.

Tarihe geçen o kara günde terör gruplarının gözü kan bürümüş biçimde insanlık onurunu yaralayan işkenceler ile nice Türk evladını şehit etmiştir. Babalarımızın dedelerimizin o gün semayı inleyen çığlıkları, feryatları kulaklarımızda değil yüreklerimizde çınlamaktadır.

O gözü dönmüşlerin torunları da bugün Kuzey Irak'ta aynı saikle fakat farklı şekillerde orada yaşayan Türkleri baskı politikaları ile yıldırma ve yurtlarından etmeye çalışmaktadır.

Şu bir gerçek ki, Temmuz ayı Irak Türkleri için her zaman acı dolu bir ay olmuştur. 10 Temmuz 1980'de Irak Türklerinden Mehmet Korkmaz²² ve birçok arkadaşı Türkiye casusluğu! isnadıyla Saddam Hüseyin tarafından idam edilmiştir. Yine 2000 yılı Temmuz ayında birkaç gencimiz Barzani çeteleri tarafından hunharca şehit edilmiştir.

Bu gibi saldırılar Irak Türklerinin sinesinde derin yaralar açmıştır.

Uluslararası arenaya hâkim dış dinamikler Şark Meselesi'nden bu yana planladıkları Kuzey Irak'ta bir uydu bir Kürt Devleti kurma düşüncesi her zaman Irak'ta yaşayan Türklere zarar vermiştir. Çünkü Irak'ta yaşayan Türkler sürekli Irak'ın bütünlüğünden yana olmuştur. Bu sebepten ötürü Türklerin bu bölgeden silinmesi için her türlü insanlık dışı yola başvurulmuştur. İşte Kürtlerin bu bölgedeki katliamları ve asimle politikaları bu alçak düşüncenin hazin sonucudur.

Bununla birlikte Batılı devletlerin uluslararası arenadaki tavırları da ayrılıkçı Kürtleri iyiden iyiye şımartmaktadır. İşte karşımızda aşikâr bir delil: Güvenlik Bölgesi'nin ihdası ve kapsamıdır. Düz bir çizgi olarak bildiğimiz paralel çizgisini politik emelleri uğruna bükebilen batılı güçler Türkleri tecrit tavrı ile bir güvenlik bölgesi değil; sadece Kürtlerin iskân ettiği bölgeleri kapsayan yapay bir Kürt bölgesi ihdas etmişlerdir. Mesele eğer ki güvenlik ise burada sözkonusu olan yalnızca Kürtlerin güvenliğidir. Amaç, zeminini hazırlanmış olan batı güdümünde uydu bir Kürt Devleti'nin yakın zamanda ilan edilmesidir.

Ey İnsanlık! Bir toplum yeryüzünden silinmek isteniyor. Bu uğurda nice Türk evladı feda ediliyor. Öyleyse bu sessizlik neden?

Ey Türkiye! Güneyde Türkiye'mizin çıkarlarına ve milli bütünlüğüne tehdit oluşturabilmesi muhtemel bir uydu Kürt Devleti kurulmaya çalışılıyor. Ulusal çıkarlar ve bu doğrultuda gerçekleştirilecek kararlı politikalar nerede?

Irak'ın toprak bütünlüğünün bu aşamada zedelenmesi Türkiye için önemli ve dikkate değer bir tehdit teşkil eder. Gelecekte ulusal bütünlüğümüzü tehdit eden bir düşüncenin uluslararası arenada hukuken temsil edilmesi en büyük endişemizdir.

²² Mehmet Korkmaz, Kerkük'ün Kifri ilçesinde 1935 yılında dünyaya gelmiştir. 1957 yılında öğretmen olarak göreve başlamıştır. 1974 yılında öğrencilere tarih derslerinde müfredat dışı olarak Türk Tarihini anlatmak ve Türk Milli Marşını öğretmek suçundan tutuklanmış fakat delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştır. 1976 yılında tekrar tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir. Ailesini ziyarete geldiği zaman emniyet mensupları tarafından kaçırılmıştır. 1979'un Ağustos ayından itibaren kayıplara karışan Mehmet Korkmaz, 9 Temmuz 1980'de idam edilmiştir. Tüm mal varlığına ise BAAS yönetimi tarafından el konulmuştur. Şemseddin Küzeci, Kerkük Soykırımları, TEKNOED Yayınları, 2004: Ankara, s. 32.

2.4.5. Sayın Başbakana Açık Mektup

“El-insaf Sayın Başbakan El-insaf”

“Sayın Başbakan²³;

Geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye’ye ümitli gözlerle bakan Türkmenler sizi yani anavatan kabul ettikleri Türkiye’nin başbakanını ziyaret etti. Sizin ağzınızdan çıkacak her söz onlar için çok şey ifade ediyordu; ancak televizyonlara yansıyan beyanlarınızdaki bazı cümleleriniz öylesine ağırdı ki; siz konuşurken Türkmenlerin yakın tarihinden ve bugününden bihaber olduğunuz gözlerden kaçmadı. O insanlar sizden destek beklerken siz uyarıyla karışık nasihatlarınızla hükümetin her zamanki Türkmenleri yok sayan politikasını teyid ettiniz.

Türkmen liderlere sürekli yakınmayın dediniz ve onları bizim muhalefet liderlerine benzettiniz;

Sayın Başbakan sizin sarf ettiğiniz bu cümle tarihi bir gaftır. Türkmenler yakınmıyor. Türkmenler ne geçmişte yaşadığı insanlık dışı katliamlarda şehitlerini bir başına gömerken ne de bugün sizlerin pasif ve Türkmenleri yok sayan diplomasinizden yakındı. Türkmenler yakınmıyor; onlar sesini önce Anavatana daha sonra tüm dünyaya duyurmaya çalışıyor. Siz Türkmen liderleri muhalefet liderlerine benzettiniz. Unutmayın ki sayın başbakan, Kürt liderlere ayrıcalıklar tanırken kendi insanını unutan politikalara karşı gelmek muhalefet değil ulusal haykırıştır. Sizin de çok iyi bildiğiniz gibi hükümetinizin politikaları ve edilgen tutumları bugün Kuzey Irak ticaret pastasından en büyük payı ...almasına neden olmaktadır. Bu gelir akışıyla ayrılıkçı Kürtler her geçen gün Türkmenlerin ve de Türkiye’nin aleyhine silahlanmaktadır. Unutmayın ki Kandil Dağları’nda ışıldayan silahların parasının bir kısmı Türkiye’den akmaktadır. Şimdi bunu söylemek muhalefet midir? Bunu dile getirmek yakınmak mıdır? Bununla birlikte yakın geçmişte olduğu gibi bugün de Kürt liderler kırmızı halıyla karşılanırken ve kendileriyle müzakere masalarına oturulurken Türkmenlerin adı diplomasi koridorlarında ağza dahi alınmamaktadır. Sizin karşıladığınız o Kürt liderler ki 1959 Kerkük Katliamının birinci derece failleridir ve hepsinin eli kanlıdır. Unutmayın ki bu liderler bu noktaya siz ve önceki hükümetlerin yanlış politikaları sonucu geldi. Eğer ki ulusal bir bilinçle hareket edilebilseydi ve gereken tepkiler

²³ Dönemin başbakanı olan Bülent Ecevit’e yazdığı mektubudur.

geciktirilmeden verilebilseydi sonuç böyle olmayacaktı ve bugün bu kişiler Türkiye Cumhuriyetine ve ordusuna karşı hakaretlere varan cümleler sarf edemeyecekti.

Sayın Başbakan;

Siz Türkmen liderlere ırkçılık uyarısında bulundunuz. Soruyorum, varlık mücadelesi veren ve sadece Türk oldukları için baskılara maruz kalan bir toplum nasıl ırkçılık yapabilir? Kim ırkçılık yapıyor? Saddam sonrası kalan silahlarla Türkmen yerleşim bölgelerine saldıranlar mı, yoksa sadece varlık mücadelesi veren Türkmenler mi? 1924, 1931, 1946 ve 1959'da vahşet dolu katliamlara maruz kalan ve halen de kuduz köpekler gibi salyaları akan ayrılıkçı grupların silahlı tehdidi altında olan kardeşlerinize nasıl olur da ırkçılık uyarısında bulunursunuz. Size ekte sunduğum bilgileri inceleyin lütfen. Bu bilgiler kimlerin faşizan davrandığının vesikasıdır.

Sayın Başbakan;

Siz Türkmen liderleri Kürtlerle herhangi bir çatışmaya girmemeleri konusunda uyardınız. El-insaf sayın başbakan el-insaf! Başta liderleri olmak üzere Kerkük Kürdistan'ın kalbidir diyerek çığırtkanlık yapanları, camisinden mezarına kadar tüm Türkmen varlıklarını tahribe yönelenleri, kamyonlarca peşmergeyi toplayıp Türkmen yerleşim bölgelerine doldurup kışkırtanları, ellerinde silahlarla caddelerde masum Türkmenlerin üzerine ateş açanları es geçiyorsunuz ve sessiz kalıyorsunuz da Türkmenleri mi uarıyorsunuz? Sözleriniz ne gerçekliğe ne de vicdanlara sığımaktadır. Kaldı ki sayın başbakan Türkmenler hangi silahla çatışmaya girecek, hangi güçle ağır silahlara karşılık verebilecek. Eğer bir eylem olacaksa bu Türkmen-Kürt çatışması olmaz sadece Türkmenlere yönelik bir katliam olur.

Sayın Başbakan;

Sizin ayrılıkçı Kürt grupların hukuk tanımaz tavırlarını çok iyi bildiğinizi düşünüyorum. Unutmayın ki üzerinde müşterek olarak birleşilen kırmızıçizgiyi bir günde çiğneyen onlardı, masum Türkmenlerin üzerine yaylım ateşi açan yine onlardı. Bugün için geçici dönem olarak kabul edilen süreçte ne yaparsak kardır mantığıyla asimilasyon hareketlerine hız veren yine onlardır. Görünen odur ki sayın başbakan yüzde on yediyi temsil eden bir grup yüzde on üçlük bir halkı eritebilmek için her çeşit hukuk ve insanlık dışı yola başvurmaktan kaçınmamaktadır. Bu yaşananlar ortadayken Türkmenlerin nasihatlarına değil elle tutulur desteğe ihtiyacı vardır.

Sayın Başbakan;

Siz ve hükümetiniz Türkiye'nin aktif politikadan uzak durması için öteden beri kurgulanan yayılcılık iddialarının kurbanısınız. Bu sebeptendir ki geçmişte olduğu gibi bugün de Türkiye Cumhuriyeti, Türkmenlere mesafeli durmaktadır. Sizler halen bu yanlış devam ettirmekte ısrar ederek Türkmenler adına ve Türkiye'nin stratejik hesapları adına aktif diplomasi yapamıyorsunuz. Türkmenlere karşı gerçekleşen her olayı münferit saldırılar olarak telakki edip ayrılıkçı Kürt liderlerin ekmeğine yağ sürüyorsunuz. Bunun ötesinde istihbarat birimlerinizden aldığınız bilgiler doğrultusunda sizin de bildiğiniz üzere Irak'ın kuzeyinde İsrail ve Kürt ittifakı her geçen gün daha fazla netleşmektedir. Ayrıca İsrail destekli finans çevreleri Kürt liderlere destek vermekte ve Kürtleri Türkmen yerleşim bölgelerinde gayrimenkul alımına teşvik etmektedir. Türkmen yerleşim bölgelerini içine alan ve Türkiye'nin aleyhine olan bu politikalara karşı, görünen o ki hiçbir önlem alınmamaktadır. Bu pasif tutumun politika olmadığını ve ayrılıkçı grupları daha fazla kışkırttığını lütfen unutmayın.

Sayın Başbakan;

Türk Ordusuna hakaretler yağdıran ve onu aşağılamaya kalkan geçmişin eli kanlı liderlerinin her zamanki döneke tavrıyla bir bir sizin karşınıza geçeceğini biliyorduk. Çantasındaki yağlı ve kirli dosyalarla Türkiye'ye gelen Talabani'nin sizi politik çalımlarla atlatabileceği endişesini taşıyorduk? Basından izlediğimiz kadarıyla görünen o ki, Talabani ticari vaatlerle Türkiye'nin ağızına bir parmak bal sürerek gerçek niyetini bir kere daha saklamak çabasındadır. Sınırı geçer geçmez beyanları ve tutumları 180 derece değişebilen bir kişiliğe sahip bu insana gerekli tepkilerin yeteri kadar verilmediği kanaatindeyim. Acaba bir gün önce Türkmen liderlerin aktardığı baskılar kendisinden soruldu mu ve uyarıldı mı?

Sayın Başbakan

Bugün Talabani'nin çabalarıyla geçici konsey içindeki terör örgütüsemptizanları Türkmenlere ve Türkiye'ye karşı kışkırtılmaktadır. Bizlerin sizden beklediği Türkiye Cumhuriyeti ve Türkmenler adına ulusal tepkinizi koymanız ve kirli ittifaklara gereken yanıtı vermenizdir.

Sayın Başbakan;

Unutmayın ki en tepesinde bulunduğunuz TBMM'nin temelinde Türkmen şehitlerinin de kanı vardır. Bu sebeple Türkmen toplumunun sizden daha fazla hassasiyet beklemesi bir temenni ve ricadan öte hakkıdır."

Prof. Dr. Ekrem PAMUKÇU

20.11.2003

Talabani'nin Türkiye ziyareti Türk basınında da yer bulmuştur. Milliyet gazetesi Talabani'yi *başbakan gibi davranıyor* sözleriyle eleştirmiştir. Dışişleri Bakanlığının Talabani'nin Türkiye'den dönmek için uçak istemine red cevabı vermesi olumlu karşılanırken, Talabani'nin Ankara'ya Irak Geçici Hükümet Konseyi Dönem Başkanı olarak ziyarette bulunabilmesi, Ankara'da *Türkiye'nin Irak politikası çöktü* şeklinde yorumlanmıştır (Milliyet,23.11.2003:22).

2.4.6. Ekrem Pamukçu'nun Suriye Olaylarına Bakışı

Prof. Ekrem Pamukçu, ABD'nin bölgedeki etkinliğini sürdürme çabasının yani *Büyük Orta Doğu Projesi*'nin bir vaattan ibaret olduğunu ve demokratikleştirme atılımlarının kaos ortamını beslemekten ibaret olduğunu savunmaktadır. ABD'nin üç temel politika üzerinde durduğunu söyleyen Pamukçu, bunlardan ilkinin dünya kaynaklarının %40'ına sahip olan beyaz-erkek egemen Amerikan toplumunun daimiyeti olduğunu savunmaktadır. İkincisi ise; Orta Doğu kaynaklarına sahip olarak Çin'in önüne set çekmektir. Üçüncüsü; İsrail'in bölgesel güvenliğini koruyarak kurulması amaçlanan büyük İsrail devletidir. Pamukçu'ya göre; insan haklarından söz edilerek inşa edilen bu temelin çürük olmasının temel nedeni, İsrail-Filistin sorunun çözüme kavuşamamış ve Orta Doğu'da süregelen Kürt sorunun olmasından gelmektedir. Pamukçu, durumun vahimiyetini ise Arap dünyasındaki bazı yazarların Kürtler için *İslam Yahudileri* tabirini kullanmasıyla açıklamaktadır.

Pamukçu, ABD'nin demokrasileşme ve insan hakları tabirlerini bir pazarlama yöntemi olarak kullandığını vurgulamıştır. Medya aracılığıyla göze sokulmaya çalışılan bu yaklaşıma Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ulusal politika geliştireceği yerde desteklemesini yanlış bulmaktadır. Mustafa Kemal'in dış politikada uyguladığı denge

unsurunun günümüzde yerini biat'a bıraktığını savunmaktadır. Pamukçu yazısında, Kürt-Arap ilişkilerinin son dönemdeki boyutunu irdelemeye devam etmiştir. Suriye'deki Kürt-Arap çatışmasının Barzani'nin, Büyük Kürdistan mücadelesi olarak değerlendirildiğinin altını çizmektedir. Çünkü Barzani konuşmasında *Peşmergelerin ABD'ye yardımcı olmasının hedefi Saddam rejiminin devrilmesi değildir; aynı zamanda Kürt milletinin haklarını da garanti altına almaktır* şeklinde belirtmektedir.

Pamukçu, Irak'taki ve diğer bölgelerdeki Kürtlerin medya aracılığıyla çatışmalara hazırlıklı olması gerektiğinin üzerinde durulduğunu söylemektedir. Pamukçu, ayrıca Suriye'nin gizli Kürt partilerin liderlerinin düzenli olarak Barzani ve Talabani'yi ziyaret ederek onlardan emir aldıkları bilgisini vermektedir. Irak'taki ABD yetkileriyle görüşmelerini ise Celal Talabani'nin sağladığını söylemektedir. Buna karşılık Türk Hükümeti'nin attığı adımları yetersiz bulan Pamukçu; bu durumu *acınacak halde* bir tutum sergilemekle eşdeğer olduğu şeklinde ifade etmektedir. Pamukçu, 80'lerde gerçekleştirilmiş olan aynı yaklaşımının sonucunda yıllarca süren bir iç savaşın ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

Hükümetin yaklaşımlarından örnekler vererek yazısına devam eden Pamukçu, izlenilen dış politikayı yetersiz bulmanın ötesinde Türkiye'nin geleceği hakkında düşünümektedir. Hükümetin; Atatürkçülüğü yapay bir düşünce olarak gördüğü için, TSK'nın yetkilerini sınırlandırdığını düşünen Pamukçu, bu konuda taviz verilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Çünkü Pamukçu, Ortadoğu'da yaklaşan tehlikenin ayak seslerini duymaktadır. Suriye'de yaşanan bu olayların iki boyutu olduğunu vurgulayan Pamukçu; bunlardan birinin ABD'nin Kürt kartını Suriye üzerinden kullanarak baskı oluşturması, bir diğerinin ise; kurulması beklenen Kürdistan'ın denize kıyısı olan bir devlet olarak varlığını sürdürmek istemesi olarak kaydetmektedir. Türkiye'nin bu konuyu değerlendirmesinin önemini belirten Pamukçu, terör örgütünün Suriye'yi tehdit etmesinin buraki etkinliğini arttırmak istemesinden kaynaklandığını savunmuştur.

Irak'ın kuzeyinde yer alan Kürt toplumu içerisinde KDP ve KYB dışında kalan Kürt grupların da olduğunu belirten Pamukçu; KDP ve KYB'nin Kürt halkını temsil edip edemeyeceğinin üzerinde durmaktadır. KDP'nin Baas rejimi gibi otoriter bir tutum izlediğini söylemektedir. Pamukçu; bu duruma kendi şahsının da şahit olduğu görüşmeleri aktararak örnekler vermiştir. Pamukçu; Suriye olaylarının sonucu olarak bu

tutumdaki Kürtler'in, Orta Doğu'da barış istemediklerini gösterdiklerini ifade etmektedir. Yazısının sonunda, Büyük Ortadoğu Projesi'nin, Büyük Kürdistan ve Büyük İsrail Devleti'nden bağımsız olarak düşünülmemeyeceğini savunmuştur.

2.4.7. Talabani'nin Türkiye Ziyareti'nin Ekrem Pamukçu'ya Düşündürdükleri

Ekrem Pamukçu, Irak'taki son gelişmeleri değerlendirirken, ABD'nin Türk askerine karşı değişen politikasının altındaki nedeni anlatmaktadır. ABD'nin, Türk Hükümetine tezkerenin meclisten geçirilmesi konusunda dayatmada bulunduğunu anlatmaktadır. Türk hükümeti karar aldığı anda ise ABD'nin politik bir lisanla istemiyormuş gibi yaptığını ifade etmiştir. Pamukçu bu hususta gerçekte ABD'nin de ikilem içinde olduğunu anlatmaktadır.

Pamukçu, ikinci olarak ABD'nin değişen tutumunun nedenin de Irak'taki belirsiz ortamın belirgin hale gelmesini beklemesinden kaynaklandığını anlatmaktadır. Pamukçu, asıl sorunun İsrail ve ABD'deki Yahudi Lobisi olduğunu savunmuştur. Ortadoğu üzerinde strateji ve politikaları birbirine ters düşen iki ülkenin Türkiye ve İsrail olduğunun altını çizmektedir. Pamukçu, bu durumu yazısında birtakım belgelerle ortaya koymaya çalışmıştır. Pamukçu'yu düşündüren diğer bir önemli konu ise; Irak'taki Kürt Kredi Bankasının finansmanının nereden karşılandığıdır. Bu konuda İsrail'in oluşum sürecinin aynısının Kuzey Irak'ta oluşturulmaya çalışıldığını anlatmaktadır.

Bu politikayı: *Savaşma! Satın al, çoğal, senin olsun!* Şeklinde değerlendiren Pamukçu, İsrail teşvikiyle -yani banka aracılığıyla- kredi sağlanarak Kürtlerin, Türkmenlere ait yerleşim bölgelerini satın almaya çalıştığını anlatmaktadır. Ayrıca Pamukçu, İsrail'in bölge halkını kısa vadede Araplara; uzun vadede ise Türkiye'ye karşı kullanmak istediğini söylemektedir. Irak'ta TSK'yayönelik girişimle beraber (çuval olayı), Türkiye Cumhuriyeti devletinin zor durumda bırakılmaya çalışılmasının sorumlusunun; İsrail ve İsrail yanlısı Kuzey Iraklı liderler olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye'nin, Irak'ın arkasında durabilecek bir dış politikadan yoksun olduğunu savunan Pamukçu; bu durumu Türk hükümetinin Türkmenlere karşı olan yaklaşımından çıkarmaktadır. Pamukçu; Türk hükümetinin Irak'a karşı ulusal bir tutum içinde olmasının da Avrupa Birliği'yle olan münasebetlere göre şekil aldığını ifade etmektedir. Pamukçu; yıllarca Saddam'ın baskılarından dolayı sürekli olarak Türkiye'ye sığınan

Barzani'nin, bulduğu ilk fırsatta Türk hükümetini karşısına almasını eleştirmektedir. Tüm bu yaşananlara rağmen Türk hükümetinin, önümüzdeki günlerde Türkiye'ye gelmeyi düşünen Barzani'yi, nasıl karşılayacağını merakla beklediğini ifade etmektedir.

Türkiye'nin dış politikada aktif rol oynayamadığından dolayı Türkmenlerin bölgede yalnız kaldıklarını üzümlere belirtmektedir. Toprakları gasp edilmiş ve katliamlara maruz bırakılmışlardır. Pamukçu; ABD'nin İsrail'i destekleyici tutumu ve İsrail'in banka aracılığıyla Kürtlere verdiği destek sonucunda Türkmenlerin yalnızlığa itildiğini vurgulamaktadır. Buna karşılık Türkiye'nin de ulusal çıkarları doğrultusunda hareket ederek Türkmenleri koruması gerektiği üzerinde durmaktadır. Türkiye'nin milli güvenliğini ilgilendiren konularda, TSK'nın görüşlerini dikkate alması gerekliliğinin önemini vurgulayan Pamukçu; Orta Doğu'da taşların yerinden oynadığını ve Türkiye'nin bundan etkilenmemesi için ulusal duyarlılığa ihtiyacı olduğunu söyleyerek yazısını sonlandırmıştır.

2.4.8. Telafer Olayları

Musul'un 70 km kuzeybatısında bulunan Telafer, coğrafyası nedeniyle Türkiye, Arap dünyası ve Türkmenler arasında geçiş güzergâhı niteliğindedir. Suriye'nin Kürt bölgeleri ile Irak'ın Kürt bölgelerini ikiye ayırmaktadır. %90 oranında yoğun Türkmen nüfusuna sahip Telafer'in bir diğer özelliği ise; içinde bulunan Türkmen dokusunun Irak'ın diğer etnik kökenlerinde olmayan *Iraklı olma* şuuruna sahip olmasıdır. Bu şuur, ABD ordusunun Irak'ı işgali sırasında ve sonrasında isyan etmelerine engel olmuştur. Türkmenler, haklarını her zaman hukuki yollarla aramışlar ve silaha sarılmamışlardır.

ABD; 2004'ün Eylül ayında Irak'daki gruplardan birisinin lideri olan Mukteda el-Sadr'a bağlı 300 kişilik grubun Telafer'de saklandığını öne sürerek buraya saldırmıştır. Bundan da amaçlarının Telafer'in yeni bir *Felluce* olmasını engellemek olduğunu iddia etmiştir. 11 Eylül tarihine kadar devam eden bombardıman Telafer'deki Türkmenlerin de silaha sarılmasına neden olmuştur. Ferhatlı, Karabaşlı, Himmetli aşiretleri başka bir yol gözümediği için direnişçilerin saflarına geçmişlerdir.

Prof. Dr. Ekrem Pamukçu *Telafer Olayları* adlı yazısında, gerek geçici hükümet gerekse ABD'nin Telafer'de yaşayan Türkmen halka karşı uyguladığı baskıcı politikanın yanlışlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Telafer katliamı, Irak Türklerinin ABD ve koalisyon güçlerine olan güvenini tamamen sarmıştır. O dönemde bölgede yaşayan

halkın sorunlarına ayna tutan Pamukçu, ilk olarak Telafer bölgesinin fiziki konumundan bahsettikten sonra, o coğrafyanın bir Türkmen kasabası olduğunun altını çizmiştir. Bölgedeki nüfusun yoğunluğuna dikkat çeken Pamukçu, Telafer'i; uzun süren Saddam rejimi boyunca asimilasyon politikasına maruz kalmış olmasına rağmen Türkmen şuurunun daha diri, Türk boy ve oymak geleneğinin en canlı biçimde yaşandığı yer olarak kaldığını ifade etmiştir.

Üzerinde durduğu bir diğer konuya; yüzölçümü ve nüfus yoğunluğunun yeterli olmasına karşın; bölgenin il statüsü, eğitim ve alt yapı hizmetlerinden yoksun bırakılmasıdır. Bölge sadece yeterli gelişmişlik düzeyinden yoksun bırakılmamıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra 36. *Paralel Kriteri*'ne göre, Musul ile beraber Telafer'in de güvenli hat içinde olmasına rağmen ABD tarafından bu bölgenin dışında tutulmuştur(Ertuğrul, 2006:171). Pamukçu, tüm bu yaşananlara rağmen bölgedeki Türkmenlerin en ufak bir anarşi ve terör olayına karışmadıklarını da yazısında belirtmiştir.

Bölgenin; dönemin en kanlı tarihini yaşamakta olduğunu söyleyen Pamukçu, yazısında Telafer halkının 24 saat içerisinde topraklarını terk etmeye zorlanmalarının sorumlusu olarak, kenti çevreleyen ABD'yi ve dönemin geçici hükümetini göstermiştir. Pamukçu; kadın, yaşlı, çocuk gözetmeksizin yapılan zulmü, *kanlı eylem* olarak nitelendirmiştir. Lakin Pamukçu'yu asıl düşündüren, bu kentin neden hedef haline dönüştürüldüğüdür. Burada birebir görüşmeler sonucunda edindiği bilgileri okuruyla paylaşmıştır.

Pamukçu, Telafer bölgesinin yakınlarında bulunan teftiş noktasında, geçici hükümete bağlı sözde diye değerlendirdiği milli muhafızların gerçekleştirdiği tacizler sonucunda, 36 tane aracınkasıtlı olarak tahrip edildiği bilgisini paylaşmıştır. Pamukçu, bununla da yetinmeyen sözde milli muhafızların halkı aşağılaması sonucunda Türkmen gençlerin sabrının taşıdığını ve kendilerini meşru müdafaaya zorunlu hissettiklerini belirtmiştir. Türkmen direnişçilerle başa çıkamayan milli muhafızlar ise çareyi ABD askerini, Türkmenlere karşı kışkırtmakta bulmuş ve olayın seyri bir anda değişmiştir. Zaten kaostan ve kargaşadan beslenen, Irak'taki varlığının uzun süreler devam etmesi beklenen ABD;bunu bir fırsat olarak değerlendirmiş ve Kuzey Irak'ta oluşturmak istediği oluşuma şirin görünmek adına kenti bombardımana tabi tutmuştur.

Pamukçu, ABD'nin Telafer'i bombardıman etmesine hiçbir anlam veremeyerek ısrarla bunun üzerine gitmiş ve okuyucuya tekrar, "Neden Telafer?" sorusunu sormuştur. Bu durumu; Irak'ın yeniden yapılandırılması süreci içerisinde, ayrılıkçı Kürtlerin bağımsızlık isteklerine destek veren malum devletlerin güç birliği yapmalarına bağlamaktadır. Bu devletlerin ciddiyetle üzerinde durdukları meselelerse; petrol, Kerkük ve Türkiye'dir. Pamukçu bu meselelere diğer yazılarında yeterli yeri verdiği ve gündeminde tuttuğu için üzerinde durulmayan diğer bir sorun olan zirai ürünlere dikkati çekmek istemiştir. Pamukçu; Kürtler'in, bölgenin tarıma elverişli ve tahıl ambarı olması ve aynı zamanda Suriye ve Türkiye ile sınırı bulunması nedeniyle Telafer'e gözünü diktiğini düşünmektedir. Bu kanlı eylemin iki boyutu olduğunu düşünen Pamukçu, ilk neden olarak Türkiye'nin tepkisini ölçmek ve ikinci boyutunun da Kürtleştirme politikasına dönük bir yoklama olduğunu vurgulamaktadır. Diğer neden olarak ise Türkmenlere, oy ve kimlik talebine dönük gözdağı vermek olduğunu söylemiştir.

Pamukçu, tüm bu olaylara üçüncü bir bakış açısı daha getirmiş ve durumu Türkiye cephesinden de incelemiştir. Türkiye bu kaosun içine çekilmek isteniyor olabilir diyerek Barzani'nin verdiği demece işaret etmiştir. Pamukçu, "Kerkük'ün Kürt şehri olması için gerekirse savaşıyoruz." diyen Barzani'ye, hedefin kim olduğu sorusunu yöneltmiştir. Pamukçu'nun bu sorusuna tek bir cevap vermek mümkün değildir. KPD lideri Mesud Barzani'ye göre Kerkük işgal altındadır ve bu işgale karşı gerekirse savaşarak Kürt şehri olarak nitelendirdiği Kerkük'ü kurtaracaktır. Kerkük, ABD destekli Kürt peşmergelerin işgalinde kaldığına göre; Barzani'nin, o yıllarda ısrarla vurguladığı gerekirse savaşıyoruz mesajını Kürtlere ya da ABD'ye veriyor olmalıydı. Çünkü Hedefin Türkiye olması için, Türkiye'nin bölgede bulunması gerekirdi. Talabani'nin güçleriyle de savaşmayı kastetmiyor ise cevap Türkmenleri hedef gösterdiği yönündedir. Türkiye'nin Türkmenlere karşı böyle bir katliama seyirci kalmayacağı düşünüldüğünde Pamukçu'nun bu savı doğru olarak kabul edilebilir.

Pamukçu, aynı dönemde Türkiyedışişleri bakanının: *Oradaki olayların kesinlikle Türkmenlerle ilgisi yoktur...* şeklindeki beyanatını ise oldukça talihsiz ve umut kırıcı olarak görmektedir. Bunu sadece Pamukçu'ya indirgemek yanlış olur. Telafer'de yaşanan katliamdan sonra Türkmenler kendilerini epey yalnız hissetmişlerdir. Türkiye'ye her fırsatta meydan okuyan ve soydaşlarının haklarını gasp eden Kuzey Iraklı liderlerin Ankara'ya geldiklerinde bu konuya dönük tepkilerle karşılaşmamaları

Türkmenlerin Irak'taki siyasi yalnızlığını artırmıştır.

Pamukçu, yazısının sonunda Kuzey Irak'ta geçici de olsa hiçbir zaman kurulmuş bir hükümetin olmadığına dikkat çekmiştir. Ona göre; ABD'nin bölgesel çıkarları görünürde meşrulaştırılmış ve bu çıkarlara bir kılıf hazırlanmıştır. Tüm bu yaşananların Türkiye ve Türkmenlerin aleyhine olduğunun bilinmesini isteyen Pamukçu; geçici hükümetler yerine, ulusal gücün oluşması ve stratejik analizlerin değerlendirmeye alınması çağrısında bulunmuştur. TSK'nin yetkilerinin ve demokratikleşme çabalarının artırılması gerektiğini önemle vurgulamıştır.

2.4.9. Irak Türkmen Cephesinin Siyasal Yapılanma Süreci

Türkmenlerin siyasi yapılanma sürecinin tohumları genel bir değerlendirme içinde Lozan Konferansı'nda atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti için *Misâk-ı Milli*; milli menfaatler açısından hayati önem arz etmekteydi. Misak-ı Milli sınırlarıyla ilgili Pamukçu Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'ndan şu satırları aktarmıştır:

Milli Misâk tam müstakil bir Türkiye'nin ancak tabii, etnik ve stratejik sınırlarını talep ediyordu. Ama onun, o gün çizilmiş bir haritası yoktu, olamazdı...

Mustafa Kemal Paşa'nın herkesçe bilinen işaretleri, beyanları dışında iki belge vardır... TBMM açıldıktan sonra Sancak'tan (Hatay) kaçmış, Adana'da bir kurtuluş derneği kurmuş olan bir gençten, Tayfur Sökmen Bey'den bir mektup alır. Sormaktadır:

"Sancak Milli Misâk'a dâhil midir? Telgrafa cevap verir:

"Türklerin yaşadığı her yer, Milli Misak'a dâhildir."

Lozan Konferansı'na giden İsmet Paşa heyetine hükümet tarafından verilen 12 maddelik talimatın ilk 5 maddesi Misak-ı Milli sınırları ile ilgilidir.

- 1- Türk toprakları üzerinde bir Ermeni devletinin kabul edilmemesi;
- 2- Musul, Süleymaniye ve Kerkük'ün Türkiye'ye geri verilmesi;
- 3- Suriye ile sınırın daha güneye ve güney-doğuya çekilmesi;
- 4- Anadolu'ya yakın adaların Türkiye'ye verilmesi;
- 5- Doğu Trakya sınırınının 1914'deki şekli ile sağlanması ve Batı Trakya'da halkın oyuna başvurulması.

Lozan'da Türk tezi karşısında bir açmaza girdiğini anlayan Lord Curzon meseleyi bağımsız bir organa havale etmek ve referanduma götürmemek kararındadır. İsmet Paşa ise meselenin Milletler Cemiyetine götürülmesinin haklı olmayacağını ve

Türk yerleşim bölgelerinin Türkiye'nin bir parçası olduğunu savunmuştur. İsmet Paşa barış görüşmelerine engel olmaması için bu meselenin Türkiye-İngiltere arasında yapılacak olan görüşmelerde halledilmesini Lord Curzon'a bildirmiştir.

Türkiye ile İngiltere arasında yapılacak olan görüşmeler için İngiliz Heyeti Sir Perci Cox başkanlığında İstanbul'a gelmiştir. Haliç Konferansı olarak tarihe geçecek olan görüşmeler 19 Mayıs 1924 başlamıştır.

Konferansta İngiltere, petrol hakimiyetini kurmak, Hindistan yolunu emniyet altına almak ve Türkiye'nin yeniden dirilmesini önlemek için anlaşmaya yanaşmamıştır. Perci Cox meselenin Cemiyet-i Akvam'a havale edildiğini beyan ederek amaçlarına ulaşmak için bir adım daha atarlar. Bundan sonra Musul meselesi Cemiyet-i Akvam'da görülecektir. Cemiyet-i Akvam bölgeye tahkik heyeti gönderecek. Ama netice Türkiye aleyhine sonuçlanacaktır.

Pamukçu, Lozan'da istenilen hedeflere tam olarak ulaşamaması, özellikle de Türkmen yerleşim bölgelerinin milli sınırlar dışında kalması sonucu ortaya çıkan *Lozan Konferansı bir hezimet midir, yoksa o günün koşullarında bir başarı mıdır?* tartışmasına girmeden Atatürk'ün Lozan sonrası hedeflerine değinmiştir.

Atatürk'ün Fransız le Figaro Gazetesi'ne verdiği demeç, onun, amaçlarını tüm berraklığı ile sergilemektedir. Amerikalı yazar Richard Danin'in sorduğu soruya karşılık;

“Makedonya'yı ve Suriye'yi terk ettik. Fakat arkada kalan ve sırf Türk olan her yeri ve her şeyi isteriz. Bunları kurtarmaya azmettik ve kurtaracağız.

Yazar: İhraz ettiğiniz muzafferiyetten sonra projelerinizin nelerden ibaret olduğunu sorabilir miyim?

Paşa: Bütün Türk toprakları halas olmadıkça tevakkuf etmeyeceğim.

Yazar: Paşa hazretleri, Türk toprakları demekle ne murad ediyorsunuz?

Paşa: Avrupa'da İstanbul ve Meriç'e kadar Trakya, Asya'da Anadolu, Musul arazisi ve Irak'ın nısfı”

Türkmenlerin siyasi yapılanma sürecini biraz daha vuzuha kavuşturmak açısından bu genel siyasi tarih değerlendirmelerinin yanında, o zamanki bölgede yaşayan halka da dikkatleri çevirmekte yarar olduğunu düşünmekteyim. Milletler Cemiyeti inceleme komisyonu 27 Ocak 1925'te Musul'a geldiğinde komisyonun Türk Başkan Yardımcısı Cevat Paşa'yı üniforma ile gören halk galeyana gelir. Halk Paşa'nın

çevresini sarar. Kalabalık gittikçe büyüyerek bir yürüyüşe başlar. Halk “Yaşasın Türkiye” diye bağırır. Olay komisyon raporunda da olduğu gibi anlatılmaktadır.

1932 yılında Türkmenlere ait eğitim kurumları kapatılmıştır. 14 Temmuz 1958 darbesinden sonra etnik milliyetçi akımların etkisi ile Türkmenler arasında milli bilinçlenme süreci kök salmaya başlamıştır. 1959 Kerkük Katliamı'nın derin acısı ile Türkmenler için artık vahdet süreci başlamıştır. Türkiye’de öğrenim gören Türkmen gençler, 9 Ekim 1959’da Türklerin ilk kültürel ve sosyal kuruluşu olan *Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği*'ni kurmuştur.7 Mayıs 1960’ta kurulan *Türkmen Kardeşlik Ocağı*'nin yayınlanmasına izin verilen Kardeşlik Dergisi Baas rejiminin hışımına uğrar. Yöneticileri 1979 yılında tutuklanıp, 1980 yılında idam edilmişlerdir.

Bu saldırganlığa ve zulme tepki olarak 1980 Kasımında *Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü* kurulmuştur. Bu örgüt *Irak Ulusal Demokratik Cephesi*'ne üye olarak katılır. Örgüt, Irak Türklerinin deklere edilmiş olan ilk siyasi organizasyonudur. 1983 tarihinde Irak rejimine muhalif bütün siyasi kuruluşlar, ilk defa Türkmen haklarını kabul ederek sonuç bildirgesine yazmıştır. Bu örgüt, 1985 yılında siyasi konjonktürün değişmesi sonucu faaliyetlerini dondurmuştur.1988 yılında *Irak Milli Türkmen Partisi (IMTP)* kurulmuş ve parti kendini 1991 yılında deklere etmiştir.

IMTP Kuzey Irak'ta Türkçe eğitim veren okullar açmıştır. Radyo/televizyon ve basın-yayın gibi ses duyurmaya yönelik etkinliklere imza atmıştır. Bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak ve suiistimallere mahal vermemek için IMTP ve sair Türkmen grupları tek çatı altında toplanarak 24 Nisan 1995 tarihinde *Irak Türkmen Cephesi* kurulmuştur. 7 Mart 1997 tarihinde “Erbil Protokolü” imzalanmıştır. Siyasi şartların imkan vermemesi cihetiyle Irak Türkmenlerinin kalbi Kerkük'te değil; yine tarihi bir Türk diyarı olan Erbil'de çarpılmaktadır.

ITC'nin Türkmenler için hayati önemi, Irak'taki Türkmenleri içte ve dışta temsil eden tek meşru siyasi kuruluş olmasıdır. Pamukçu Etnik-siyasal oluşumların gücünü oluşturan elle tutulamayan ve soyut üç ögenin olduğuna inanmaktadır. Bu üç öge:

- 1- Ulusal moral
- 2- Diplomasinin kalitesi
- 3- Yöneticilerin niteliği

Ulusal moral, uluslararası arenada gösterilen kararlılıkta anlamını bulur. Ulusal moralin varlığı, yokluğu veya niteliği özellikle bunalım dönemlerinde önemini hissettirir. Ulusal morali ayakta tutan güç, ulusun bütünlüğüdür. Bu bütünlüğü Türkmenler için sağlayan ITC'nin parçalanmaması, Türkmenlerin ulusal moralini ve bütünlüklerine olan inançlarını yitirmemeleri için önemlidir.

Ulusal güç bir beden ruhuysa; diplomasi de beynidir. İyi bir diplomasi, dış politikanın amaçları ile ulusal güç kaynakları arasında bir denge kurar. ITC'nin Türkmen diplomasisinin beyni konumunda olduğunu da söylemek yerinde olur. Turan Ketene, Mahmut Çelebi, Vedat Arsalan ITC'ye başkanlık yapmış isimlerdir. II. Türkmen Kurultayı'nda Cephe Başkanlığı'na Sanan Ahmet AĞA seçilmiştir.

2.5.EKREM PAMUKÇU'YA ATIFTA BULUNAN ÇALIŞMALAR

Ferhat Güngör, Ortadoğu Denklemine Irak Türkmenleri ve Geleceği, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Aralık:2014, s. 18.

Güngör, Irak Türkmenlerinin ötekileştirildiği ve Türkiye'nin bu Türkmenlere yönelik politikasını değiştirmesi gerektiğini öngören çalışmasının 18. Sayfasında, Irak Türklerinin mensup oldukları boy hususu için Pamukçu'yu kaynak göstermiştir. Pamukçu'nun *Bayatlar ve Irak Bayatları* makalesinden faydalanmıştır.

Ahmet Taşğın, Irak'ta Bektaşî Topluluğu Şebekler, Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi, Sayı:52, 2009.

Şebekler hakkında literatür çalışması şeklindeki makalede Habib Hürmüzlü ve Ekrem Pamukçu'nun birlikte kaleme aldığı Irak'ta Türkmen Boy ve Oymakları kitabından da faydalanılmıştır. Zira kitabın altıncı bölümü Şebekler hakkında geniş bilgi içermektedir.

Mehmet Hazar, Irak Erbil Ağzında G>C Ünsüz Değişmesi, Diyalektolog Ağız Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, Yaz:2012.

Ses değişimlerinin incelendiği makalenin giriş bölümünde, Erbil'in Bastamlı ve Amirli köylerinde yaşayan Türkmenler için Pamukçu'nun Hacı Bektaşı Veli Dergisi'nde yayınlanan *Kerkük Tarihi* makalesinden faydalanılmıştır.

Nuri Yavuz, Kuva-yı Islahiye'nin Musul ve Kerkük'teki Faaliyetleri, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:27, S.1, 2007

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Musul ve Kerkük'te aşiret kavgaları ile dini farklılıklardan kaynaklanan huzursuzlukları önlemekte önemli payı olan Kuva-yı Islahiye'yi konu alan alışma, Kerkük ve Musul'un Türk hâkimiyetine geçişine değindiği giriş bölümünde *Bağdat'ta İlk Türkler*'den de yararlanılmıştır.

Uğur Özcan, 1878- 1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti'nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi, Avrasya İncelemeleri Dergisi, II/1, (2013) 353- 423.

Manastır Vilayeti, XX. yüzyılın başlarında okullaşmanın en yoğun olduğu bölgelerden biridir. Eğitim seviyesinin giderek yükseldiği ve bunun sayesinde aydın zümresinin oluştuğu Manastır'da okullar amaçlarının dışında milliyetçilik akımının yoğunlaştırıldığı çatışmalarda araç olarak kullanılmıştır. Uğur Özcan; Türkçülük, Osmanlıcılık, Bulgarcılık, Slavcılık akımlarının bölgedeki zihniyetin şekillenmesi bakımından okullardaki tesirini anlatan makalesinin 410. sayfasında Ekrem Pamukçu'nun Sosyal Bilgiler forum sitesinde yayınlanan Atatürk'ün Fikri Gelişiminde Manastır'ın Rolü yazısındaki Atatürk'ün Manastır'da eğitim görmeye başlamasının nedeni hakkındaki bilgilerini dipnot olarak kullanılmıştır.

Selim Kaya, Büyük Selçuklular Döneminde Bağdat, Akademik Bakış, Sayı:15, Ekim:2008, s.1.

şii Büveyhilerin yıkılmasını sağlayan ve Abbasi hilafetini ayakta tutan Selçuklu hakimiyetinin Bağdat'ta devamlığını sağlamak amacıyla yapılan imar, ticaret faaliyetlerini konu alınan çalışmada Ekrem Pamukçu'nun *Bağdat'ta İlk Türkler* kitabından da faydalanılmıştır.

Mehmet Nadir Özdemir, Abbasi Halifesi Mu'tasım'ın Ordusunda Bulunan Türklerin "Köle" Olup Olmadığı Meselesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi,

Yazar makalesinde, Abbasi ordusundaki Türk birliklerinin siyasi, askeri, sosyal statüleri bakımından kölelerle mukayese edilemeyecek kadar farklı olduğu hususunda Ekrem Pamukçu'nun görüşlerine yer vermiştir (s. 214). Mu'tasım zamanında ordudaki Türklerin nüfusu hususunda farklı görüşlere yer veren yazar burada da Ekrem Pamukçu'nun, Türklerin 30000'i aştığı şeklindeki görüşüne değinmiştir (s. 219).

Komutan Afşin'in öldürülmesinin siyasi nedene dayandığı fakat kaynaklarda sürekli Mecusi olduğu yönündeki rivayetlerin ve Mecusi geleneğiyle cesedinin yakıldığı görüşlerini ileri süren Pamukçu'ya katılmaktadır.(s.226). Pamukçu'nun, Afşin'in faaliyetlerinin rakipleri tarafından karalama faaliyetlerine dönüştürüldüğü yönündeki görüşlerine Mehmet Nadir Özdemir gibi Hakkı Dursun Yıldız'da katılmaktadır(s. 227).

İsimlerinden söz ettiren önemli ailelerden Sûl ailesinin Türk olup olmadığı hususundaki tartışmalara Pamukçu'nun Sûl ailesinin Türk olduğu yönündeki görüşüne de yer vermektedir (s. 229).

Makalesinde Ekrem Pamukçu'nun görüşlerine geniş yer veren yazar, bu görüşlere kaynak olarak *Bağdat'ta İlk Türkler'i* göstermiştir.

İhsan Özkes, Emevi Siyaseti Dinin Saltanata Dönüşmesi, Tekin Yayınevi, İstanbul:2013, s.298

Yazar, Türklerin İslamiyete katkılarını anlattığı kitabında, Emevilerin olumsuz tavırlarına karşılık Müslüman Türklerin nefretlerini İslama kaydırmadıkları hususundaki görüşüne dipnot olarak *Bağdat'ta İlk Türkler'i* eklemiştir.

Şemseddin Küzeci, Kerkük Soykırımları, TEKNOED Yayınları, Ankara:2004

Küzeci, Pamukçu'nun *Kerkük Dergisi*'nin 2000 yılı Temmuz ayında yayınlanan sayısındaki "Kerkük Katliamı" yazısından da dipnot olarak faydalanmıştır.

SONUÇ

Türkmenler; Irak'ın Araplar ve Kürtlerden sonra üçüncü büyük unsurunu oluşturmaktadır. Bu yönüyle Irak'ın önemli bir parçası olduğu halde, bölgede seslerini yeteri kadar duyuramamaktadırlar. Özellikle Saddam rejiminden sonra Irak'ın siyasi stratejilerinin dışında tutulmuşlar ve uğradıkları birçok katliam; can güvenliklerinin dahi sağlanamadığına acı bir örnek olmuştur.

Ekrem Pamukçu, hayatını Irak Türklerinin haklı davasına adanmış önemli bir değerdir. Okumaya olan büyük tutkusu henüz gençlik yıllarında tahsili için geldiği Türkiye'de birçok fakültede eğitim almasıyla sonuçlanmıştır. Davaya yönelik saha içinde aktif rol alması; akademik anlamda bilgi birikimi yüksek bir tarihçi olmasına karşın, eserlerinin sınırlı kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum bir bakıma, Ekrem Pamukçu'nun şahsi çıkarlarını gözetmeden Türkmenlerin hak savunuculuğunu yaptığını göstermektedir. Yayınlamaya fırsat bulamadığı iki kitabı “İslamiyet'in İlk Dönemlerinde Türkler” ve “İlk Müslüman Türk âlimlerinden Abdullah b. Mübarek” ve makaleleri buna en güzel örneklerdir.

Pamukçu, Irak Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin uzun yıllar başkanlığını yürütmüştür. 12 yıl, siyasi ve kültürel içerikli Kerkük Dergisi'nin genel koodinatörlüğünü ve yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. Irak Türkmen Meclisi Şura Üyeliğine katılmıştır. Pek çok ilmi ve siyasi dergide çalışmaları yayınlanan Pamukçu; Irak, Türkiye, Lefkoşa, Bakü, Londra, Berlin'de ilmi ve siyasi tebliğler sunmuştur.

Pamukçu, tüm yazılarını Irak Türkmenlerine seslenmek amacıyla yazmıştır. “Ey Türkmen Kadını” ve “Ey Türkmen Genci”ndeki seslenişi Irak Türkmenlerini yaşadıkları topraklara geçmişten günümüze büyük katkıları olduğu yönünde bilinçlendirmeye yönelik bölgede ötekileştirilmeye çalışıldıklarının farkına varmaları için yazılmış kitapçıklardır.

“Irak Türkmenleri Şairlerinden Nesrin Erbil” hislerini şiirle yansıtan Pamukçu'nun içindeki memleket özlemine ışık tutan ve Irak Türk edebiyatına farklı bir üslup getiren Nesrin Erbil'i hatırlatmak adınadır. “Bayatlar ve Irak Bayatları”, “Kerkük Tarihi”, “Irak Türklerinin Siyasi Kaderi” hep içinde hasretini yaşadığı memleketi Kerkük'e ve mensubu Türkmenlere yönelik makaleleridir.

Pamukçu'nun davaya yönelik girişimlerinden biri de ITC'ye katılmak olmuştur. ITC içerisinde çok aktif rol alması da Irak'ın tüm Türkmenlerini bölgesel ayırım gözetmeden kucaklayan ITC önderliğinde Türkmenlerin siyasi, sosyal hedefleri ve güvenlik meselelerinin görüşüldüğü bir kurultayın toplanması ve siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin geniş katılımının sağlanması gerektiğini savunmuştur.

Türkmenler kendilerini hiçbir zaman mensubu oldukları ülkenin fertlerinden ayrı görmemişlerdir. Yeni bir devlet kurma, bağımsızlık mücadelesine girişmemişlerdir. Onlar ıraklı olma şuuruna sahip, devletin bekası için çalışan fertler olma hüviyetinden çıkmamışlardır. Irak'taki diğer etnik kökenlere karşı da aynı duyguları beslemişlerdir. Araplar ile uzun yıllar aynı coğrafyada yaşamışlar ve inanç – düşünce birliği içinde olduğu Arap kültür ve edebiyatının yanında Türk kültürünü de paylaşmışlardır. Bu kültür sentezi, iki toplumunda kültürlerine değer kattığı gibi Arap Dünyası ile köprü vazifesi kurlarını sağlamıştır. Aynı durum Kürt halklar içinde geçerlidir. Irak'taki Kürt halkına kin veya nefret beslememişler, düşmanca tavır takınmamışlardır. Ancak bazı Kürt yöneticilerin de Türkmenlerin meşru haklarına aykırı tavırlarını da eleştirmektedir.

Türkmenlerin nüfusu hususu, Ekrem Pamukçu'nun bilinçlendirme operasyonunun en önemli parçasını teşkil etmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, bir toplumun meşru haklarına sahip olması için nüfus yoğunluğuna bakılmasının yeterli olmaması gerektiğidir. Irak'ın sadık vatandaşları olarak kalmak, mezhep ve bölge farklılıklarına karşı olmak, toplumun sorunlarının devlet eliyle barışçıl yollarla çözülmesini istemek sadece Türkmenlerin değil Irak Devleti'ne mensup tüm bireylerin ortak isteği olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Agacanov, Sergey, G. (2010), *Oğuzlar*(Çev: Ekber Necef, Ahmet Annaberdiyev), 5. Baskı, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Akbıyık, Yaşar(2002), “Atatürk’ün Hayatı”, *Türkler*,Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, C.16, ss.423-441.
- Akyürek, Yunus (2013), “Emeviler Dönemi Fetih Politikası ve Maveraünnehir’in Fethi” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, S.1, ss. 85- 115.
- Altungök, Ahmet (2014), *İslam Öncesi İran'da Devlet ve Ekonomi -Sâsânî Dönemi- (MS. 226-MS. 652)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul.
- Altungök, Ahmet (2014), "Sâsânî Kültür ve Medeniyetinin İslâm Kültür ve Medeniyetine Etkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. 19, S. 2, İzmir, ss. 445-487.
- Apak, Adem(2002), “EmevilerDönemi Türk Arap İlişkileri Türklerin İslamlaşma Sürecinin Başlangıcı”*Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, C. 4, ss. 324, 335.
- Arpacık,Yusuf Ziya (2005), *Yolbaşı*, İteriş Yayınları:İstanbul.
- Aydın, Mehmet(1984), *Bayat Boyu ve Oğuzların Tarihi*, Hatiboğlu Yayınevi: Ankara.
- Aydın, Mesut (2001), *Türkiye ve Irak Hududu Meselesi*, ASAM Yayınları: Ankara.
- Aykaç, Mehmet (1997), *Abbasi Devleti'nin İlk Dönemi İdari Teşkilatında Divanlar*, TTK: Ankara.
- Bakır, Abdulhalik (2000), *İtriyat, Gıda, İlaç Üretimi ve Tağşişi*, Ankara.
- Bakır, Abdulhalik (2000), *Taş ve Toprak Mamulleri Sanayi*, Ankara.
- Bakır, Abdulhalik (2002), *Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi*, Ankara.
- Bakır, Abdulhalik (2005), *Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi, Giyim-Kuşam ve Moda*, Ankara.

Bakır, Abdulhalik (2008), *Ortaçağ Tarih ve Medeniyetine Dair Çeviriler*, c. I ve II, Ankara.

BARTHOLD, Wilhelm, *İlk Müslüman Türkler*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008.

Bayhan, Fatih (2010), *Zübeyde Hanım*, Pegasus Yayınları: İstanbul.

Bozkurt, Nahide (1999), *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Bozkurt, Nahide (2000), *Mu'tezile'nin Altın Çağı Me'mun Dönemi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

Bozkurt, Nahide (2013), *Abbasiler*, İSAM, İstanbul.

Cihan, Sadık (1986), “Şuubiye Hareketi ve Uydurma Hadislerle Münasebeti”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 6, ss. 53-62.

Çayırılı, Necati (2002), “Makedonya ve Kosova Türkleri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları: Ankara, C: 20, ss. 444- 424.

Demirci, Nefi (1976), *Mum Kimi Yanan Kerkük*, Kıraçlı Yayınları: İstanbul.

Dinç, Ahmet (2004), *Babilde Amerikan Tangosu*, Selis Kitapları, Nisan:1. Baskı, İstanbul.

Duman, Selçuk (2010), *II. Meşrutiyet'ten İngiliz Mandaterliğine Irak*, Berikan Yayınları: Ankara.

Duran, Hamiye (2004), “Burla Hatundan Terken Hatun'a”, *Hacı Bektaşî Veli Dergisi*, S. 79.

Erdem, Yasemin Tümer, Yiğit, Halime (2010), *Bacıyân-ı Rûm'dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayatta Yeri*, İTO Altınoluk Yayınları: İstanbul.

Ersoy, Habibe Yazıcı (2012), “Başkurt Türkçesinde Kadın ile İlgili Söz Varlığı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 55- 82.

Ertuğrul, Ümit (2006), *Irak Türkleri Türkiye*, Kerkük Yayınları: İstanbul.

Gökçe, Mustafa (2008), “Seyyahlara Göre 19. Yy Türkmenistan’ında Kadın”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal Of International Social Research*, Volume 1/4, Summers, ss. 232- 241.

Gündüz, Tufan (2002), “Oğuzlar Türkmenler”, *Türkler*(Cilt: 2, ss. 263- 276), Yeni Türkiye Yayınlar: Ankara.

Hawting, Gerad R. , “Emevi Halifeliği’nin Yıkılışı”, Çev: Hüseyin Doğan, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* (Cilt:13), S.2, ss. 243– 258.

Hürmüzlü, Erşad (2003), *Türkmenler ve Irak*, Kerkük Vakfı Yayınları: İstanbul.

Itzkowitz, Norman (2002), Atatürk Hayatı ve Şahsiyeti, *Türkler*(Cilt: 16, ss. 411- 422), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

İbnü'l-KESİR, Ebû'l-Fida İsmail İmâduddin b. Ömer b. Davûd, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Çev.; Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

İlhan, Nadir, Yavuz, Serdar (2006), Karakeçililer ve Karakeçililer Ağzında İkinci Uzun Ünlüler, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*.

Kafesoğlu, İbrahim, Türkmen Adı Manası ve Mahiyeti, *Türkler* (C: 4, ss. 580- 584).

Kafesoğlu, İbrahim (2005), *Türk Milli Kültürü*, 26. Baskı, Ötüken Yayınları: Ankara.

Kerküklü, Ali (2006), *Oyun İçinde Oyun Kerkük*, Kum Saati Yayınları: İstanbul.

Kitapçı, Zekeriya(1995), *Mukaddes Çevreler ve Eski Hilafet Ülkelerinde Türk Hatunları –1*, Damla Ofset Matbabacılık: Konya.

Kitapçı, Zekeriya (1994), Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları, Selçuk Üniversitesi Yayınları No: 117, Konya.

Küzeci, Şemseddin (2004), *Kerkük Soykırımları*, TEKNOED Yayınları: Ankara.

Nur, Rıza (1979), *Türk Tarihi* (Cilt:2), Hazırlayan: E. Kılıç, TOKER Yayınları: İstanbul.

Özaydın, Abdulkerim (2002),“Türklerin İslamiyeti Kabulü”, *Türkler*(C:4, ss. 239- 261), Yeni Türkiye Yayınları: Ankara.

Özdemir, Mehmet Nadir (2008), “Abbasi Halifeleri ile Büyük Selçuklu Sultanları Arasındaki Münasebetler”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.24, ss. 315- 367.

Özcan, Uğur (2013), 1878- 1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti’nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, II/1,ss. 353- 423.

Özçelik, İsmail (1999), “Karakeçililer” Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri: Şanlıurfa.

Özkeş, İhsan (2013), *Emevi Siyaseti Dinin Saltanata Dönüşmesi*, Tekin Yayınevi: İstanbul.

Polat, İbrahim Ethem (2009), “Arap Şiirinde Türk İmajı”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:29, No:4, ss. 641- 656.

Saatçi, Suphi (2009), *Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, Kerkük Vakfı Yayınları: İstanbul.

Saatçi, Suphi, *Altunköprü*, Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul.

Saatçi, Suphi (1999), *Tarihi Gelişim İçinde Irak’ta Türk Varlığı*, İstanbul.

Saatçi, Suphi (2007), *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken: İstanbul.

Şahin, Haşim (2011), *Orta Zamanın Türkleri*, Yedi Tepe Yayınları: İstanbul.

Saray, Mehmet (1988), *Türkler*, İslam Ansiklopedisi, Cilt:12-II, MEB: İstanbul

Sav, Ergun (2001), *Atatürk Ve İki Büyük Türk Düşünürü Namık Kemal Ziya Gökalp*, Bilgi Yayınevi: Ankara.

Sümer, Faruk (1977), Karakoyunlular, *İslam Ansiklopedisi*, (Cilt:6, ss: 434- 438), Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

Şeşen, Ramazan (1969), “Eski Arab'lara Göre Türkler”, *Türkiyat Mecmuası* (C:15).

Şimşir, Bilal N. (2004), *Türk Irak İlişkilerinde Türkmenler*, Ankara.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir, *Tarih-i Taberi Tercümesi*, c. III, Elif Ofset, İstanbul, 1983.

Taflıoğlu, Serkan (2012), “Modern Türk Tarihçiliğinde Türklerin Müslüman Oluşu”, *TURAN-SAM*, C: 4, S.16, ss. 31- 42.

Talabani, Nuri (2010), *Kerkük Bölgesinin Araplaştırılması*, Çev: Zafer Avşar, Avesta Basın-Yayın: İstanbul.

Tüysüz, Cem (2002), “Türkmenler” *Türkler*(C:4, ss. 552- 579), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Uslu, Recep (1998), Huzistan, *İslam Ansiklopedisi*, (C: 18, ss. 436- 439).

Üçok, Bahriye (1993), *İslam Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başvuru Kitapları Dizisi, 1475 Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Ya'kûbî, Ahmed b. İshak, *Kitâbu'l-Buldân*, (Trc.; Muhammed İbrahim Ayeti), Tahran, 1356.

Yıldız, Hakkı Dursun (1999), *Türklerin İslamiyeti Kabulü, Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İSAR: İstanbul.

EKLER

EK 1: EKREM PAMUKÇU’NUN YAYINLANMAMIŞ BAZI ÇALIŞMALARI²⁴

Irak’ta Türkçe Basın-Yayın Tarihi

Giriş:

Yeniçağ ile beraber medeniyet tarihinde gerçekleşen büyük toplumsal hareketlerin zemininde yer alan, önemli ve etki alanı geniş dinamiklerden biri: Gazete.

16. asrın ikinci yarısında Fransa’da gizli gazetecilik çalışmaları olmasaydı Fransız İhtilali, 17. asırda bir Boston Gazette, bir Weekly Journal ve diğerleri olmasaydı Amerikan Bağımsızlık Hareketi bu denli başarıya ulaşabilir miydi? Acaba neden Mustafa Kemal’in Milli Mücadele’de ilk icraatlarından biri Anadolu Ajansı’nı kurmak olmuştur? Acaba neden siyasal baskı ve despotizmde ilk akla gelen “sansür”dür!

Johann Gutenberg’in icadından sonra -1440- bu icadın ürünleri dünyayı akıl almaz biçimde değiştirmiş, bireysel planda saklı fikirler, ülküler gün ışığına çıkmış ve geniş çaplı kamuoyu yaratmıştır. Bu anlamda gazeteciler büyük toplumsal hareketlerin en önde gelen savaşçılarıdır demek yanlış olmaz.

Bunun yanı sıra demokrasi anlayışı ve kültürünün toplum tabakalarında genel bir kabul görmesinde gazetelerin rolü azımsanamaz ve denilebilir ki; demokrasi, modern gazetecilik anlayışının gerçek anlamda varlık alanıdır. Demokratik ülkelerin anayasalarında yer alan “Basın Hürriyeti”, demokrasinin kendi kendini savunma mekanizmalarından biridir. Gelişmekte olan ülkelerdeki her baskıya rağmen yürütülen gazetecilik faaliyetleri de batılı anlamda demokrasiye sancılı geçiş sürecinin ürünüdür.

Bu geniş çaplı olgunun tarihsel bağlamda dar bir kısmını konu alan Irak’a ilk matbaa Mithat Paşa tarafından Paris’ten getirilmiştir. Bu matbaa ile “Zevrâ” gazetesi çıkarılır. Şunu söylemek yanlış olmaz Mezopotamya toprakları matbaayı ilk kez Türkler vesilesiyle tanımıştır. Irak’ta, zaman süreci içinde kök salan gazetecilik kültüründe Türkler her zaman ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Irak’ta yaşayan Türkler, gazetenin kamuoyu yaratma ve toplumun sesini dile getirme fonksiyonlarını kavramış

²⁴ Bu bölüm başlığı altındaki çalışmalar Ekrem Pamukçu’ya ait olup, değiştirilme yapılmadan dipnotlar dahil olmak üzere birebir konulmuştur.

ve bu faaliyeti her zaman akıllıca kullanabilmiştir. Gazeteciliğe şuurlu biçimde yaklaşan Irak Türklüğü bölgede yayımlanan işgalci kuvvetlerin yayınlarını da tecrit ederek sinsi propagandalara alet olmamışlardır. Burada hemen belirtmek gerekir ki; gazetecilik tarihinin bu topraklarda çok eski olmaması sebebiyle dergi-gazete ayrımı bugünkü anlamı ile tam olarak netlik kazanmış değildir. Ancak bu hususu ele alırken, malî, teknolojik ve siyasal etkenleri de gözden kaçırmamak gerekir kanaatindeyim. Irak'ta yaşayan Türkler çektikleri bunca acıya rağmen halen gazete çıkarmaktadır. Bunun neyi ifade ettiğini sanırım açıklamaya gerek yok. Irak Türklüğü anavatanından koparıldıktan sonra anavatanla en büyük teması “dil” ile olmuştur. Bu bilinç ile hareket eden Irak Türklüğü diline daha fazla sahip çıkmış ve bunu da gazete ve dergilerinde açıkça görmek mümkündür. Kerkük'te yayımlanan gazete ve dergilere baktığımız zaman Arapça ve Kürtçe gibi bir çok dilin kuşatmasında olmasında rağmen Irak Türklüğünün Türkçe'den taviz vermediğini görmekteyiz.

Biz bu makalemizde, öncelikle ayrıntılı olarak Kerkük'te hemen hemen hepsi Türkçe yayımlanan gazete ve dergilere yer vereceğiz, daha sonra Irak'ın Kerkük dışındaki diğer bölgelerinde, genellikle Türkçe-Arapça ve azda olsa Türkçe-Arapça-Kürtçe yayımlanan gazete ve dergilere değineceğiz.

A) Kerkük'te Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

Kerkük'te gazetecilik tarihi bu şehirde matbaanın kurulmasından kısa bir süre sonra başlar. İlk matbaanın kuruluşu, 1926 yılında Kerkük'ün vilayet merkezi olduğu zamana rastlar. Bilindiği üzere Kerkük, Osmanlılar döneminde Musul Vilayeti'ne bağlı bir sancak (mutasarrıflık) merkezi idi. Musul Valisi Fevzi Paşa'nın büyük gayretleriyle vilayet merkezine dönüşen Kerkük'e, adı geçen valinin bu dönemde büyük hizmetleri olmuştur. Bunların en önemlisi, matbaanın bu şehre getirilmesidir.

Başlangıçta devletin resmi basın işlerinde kullanılan matbaa, bir süre sonra Musul'a gönderilmiştir. Burada önemli bir hususu zikretmek isterim. Gazeteciliğin bu şehirde ilerlemesi ve önemli aşamalar kaydetmesinde bu şehrin kültür seviyesi yüksek insanların önemi büyüktür. Bunun bir örneği ünlü Kerküklü gazeteci Ahmet Medeni Efendi'de görmekteyiz.

1911 yılında bu zat tarafından şehirde yeni bir matbaa kurulmuştur. “Havadis Matbaası” adı verilen bu yeni baskı makinesinin kuruluşu Kerkük gazetecilik tarihinde

bir dönüm noktası teşkil eder. Nitekim Havadis adlı ilk siyasi gazete bu matbaada basılmıştır. Daha önce elle yazılan yazılar daha sonra zinkoğrafla basılırdı.

1- HAVADİS: Yukarıda belirttiğimiz zinkoğrafla basılan ilk Irak resmi gazetesidir. Havadis aynı zamanda Kerkük'te 1911 yılında yayımlanan ilk gazetedir. Bu gazete için gerekli olan fotoğraf klişeleri, İstanbul zinkoğraf evleri kanalıyla Viyana'da hazırlanırdı. Havadis Gazetesi'nin imtiyaz sahibi Kutsizade Mehmet Zeki'dir. Başyazarı ise Ahmet Medenî Efendi'dir. Dört sayfadan oluşan ve tamamı Türkçe olan gazete çok zengin konular içermektedir. Özellikle siyasi, sosyal, adli, zirai ve edebi konularda çok önemli makalelerin neşri yanında, Bağdat ve Kerkük'te piyasaya yeni çıkan kitap, dergi ve gazetelerden haberler vermesi Kerkük'te aydın kesim için son derece ilgi çekici idi. Bunun yanında, Hicri Dede, Muhyiddin Kabil, Mahmut Urfi, Refik Hilmi, Nesimizade Hulusi gibi Irak Türklüğünün ünlü edip ve şairlerin eserlerine gazetede yer verilmiştir. I. Dünya Savaşı sonuna dek devamlı olarak neşredilen gazete, böylece, Irak'ta o zamanki gazete sürümü rekorunu kırmıştır. Gazete, 25 Ekim 1918'de Kerkük'ün İngilizler tarafından işgalinden sonra kapatılmıştır. İngilizler, Havadis Gazetesi yerine "Necme" adlı gazeteyi çıkarmıştır.

2- MAARİF: 1913 yılında yayın hayatına başlayan, 15 günde bir neşredilen edebiyat ve kültür içerikli bir dergidir. Derginin kurucusu Ahmet Medenî Efendi'dir. Sahibi, Cevad Neciboğlu'dur. Irak Türklüğünün bu sahada en önemli simalarından olan yazar, şair ve gazeteci Ahmet Medenî, bir yandan Havadis Gazetesi'ni çıkarırken, diğer yandan Kerkük'teki önemli bir edebi yayın boşluğunu hissederek arkadaşı Cevad Neciboğlu (Mahmut Cevad) ile birlikte basın hayatımızda şaheser olan bu dergiyi çıkarmaya başlamıştır. Maarif, Kerkük'te yayımlanan ilk dergidir ve tamamı Türkçe'dir. Derginin yayın hayatı 7 ay kadar devam etmiştir. Dergi, Kerkük Sanayi Mektebi Matbaası'nda basılmaktaydı. Bu matbaa, Kerkük Mutasarrıfı Avnullah el-Kazimi Bey tarafından yeni kurulmuş olan Sanayi Mektebi için getirilmiş ve bu matbaa sayesinde Kerkük'te bir çok kitap ve derginin yayımı sağlanmıştır. Kerkük'teki basın-yayın tarihi açısından çok önemli bir yere sahip olan dergi, önemli şair ve ediplerin eserleri ve yazılarının yayımlanması sebebiyle de Türk kültür ve edebiyat tarihinde çok önemli bir yere haizdir.

3- NECME: 15 Aralık 1918 tarihinde Kerkük'te yayın hayatına başlayan bir gazetedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Necme, Havadis Gazetesi'nin kapatılmasından sonra İngilizler tarafından çıkarılan siyasi bir gazetedir. Başlangıçta Arapça (en-Necme) olarak neşredilen gazete, daha sonra Kerkük halkının tamamının Türk olduğunu anlayan İngiliz işgal gücü tarafından "Necme" adıyla sadece Türkçe olarak neşredilmeye devam etmiştir. 15 Aralık 1918'den 12 Aralık 1926'ya kadar yaklaşık 9 yıl yayın hayatı süren gazete, İngiliz Politikası çizgisinde yayın yapmaktaydı. İmtiyaz sahibi İngiliz İdaresi, sorumlu müdür ise Kerkük Kalesi Hıristiyanlarından Şükrü Abdulvahit idi. 1924'ten sonra ise başyazarlığa Vecdi Efendi getirilir. Önceleri haftada üç defa neşredilen gazetenin başlığında şu ibare yer almakta idi: "*Siyasi, edebi, içtimai, haftada üç defa neşrolunan Ceride-i Resmiiyedir*". Arkasında İngilizlerin olduğu bu gazete yaptığı menfi yayımlar ile Irak Türklüğünün milli şuuruna yönelik saldırılarda bulunuyor ve Türklerin yurtseverliğini baltalamaya azami gayret gösteriyorlardı. Türkler arasına fitne tohumları serpmeye çalışan özellikle 1920 yılında İngiliz işgaline karşı ayaklanan ve bağımsızlık bayrağı açan Irak Türklüğüne karşı alçakça iftiralarda bulunan, kin kokan yazıları kaleme alan kişilerin yazılarını gazetede yayımlamışlardır. Bu sebeplerden ötürü gazete Kerkük Türkleri tarafından aforoz edilmiş ve rağbet görmemiştir. Ancak bu gazete bir müddet sonra İngilizler tarafından Irak Hükümetine terk edilir ve yeni şekli ile yarı resmi bir gazete biçimine dönüştürülür. Bu el değişikliğinden sonra, gazetenin idaresine Yakubizade Cemal Bey getirilir ve bu görevin en son Vacid Bey uhdesinde terk edildiğini görmekteyiz. Başyazar Vacid Efendi'nin teşebbüsüyle Necme Gazetesi'nin adı 1926 yılından itibaren "Kerkük" olarak değiştirilir.

4- TECEDDÜT: 20 Kasım 1920'de yayın hayatına başlayan, Türkçe yayımlanan bir gazetedir. Bu gazete daha çok İngilizlerin çıkardığı ya da desteklediği sair dergi ve gazetelere bir tepki olarak, milliyetçiliği ve yurtseverliği ile bilinen Ahmet Medenî tarafından neşredilmeye başlandı. Ahmet Medenî'nin amacı, İngiliz yanlısı yayınlar vasıtasıyla tahrip edilmeye çalışılan milli değer, milli şuur ve milli benliği canlı tutmak, muhafaza etmek ve halkı dimdik ayakta tutmaktı. Ahmet Medenî, bu gazete ile bu amacına ulaşacağına inanıyordu. Ancak, etrafındaki kişiler ona bu amacında destek olmadılar ve böylece gazete, İngiliz yanlısı yayınlardan alıntı yapmaya başladı. Bu sebepten ötürü de Ahmet Medenî Efendi gazeteden hüznü bir şekilde ayrılmak zorunda kaldı. Dört sayısı yayımlanan gazetenin ancak ilk sayısında Ahmet Medenî'nin

imzası mevcuttur. Kerkük Belediyesi Matbaası'nda basılan Teceddüt, yalnızca Türkçe olarak neşredilmiştir.

5- KERKÜK: Necme Gazetesi'nin devamı niteliğinde olan Kerkük 12 Ekim 1926 tarihinde yayın hayatına başladı. Kerkük, uzun ömürlü gazetelerin başını çekmektedir. 20 Ağustos 1972 tarihinde son sayısı yayımlanan gazetenin yayın hayatı tam 46 yıldır. Daha önce de belirttiğimiz gibi gazete, Vecdi Efendi'nin teşebbüsü ile "Necme"den "Kerkük"e dönüştürülmüştür. 66. sayısından itibaren Kerkük Gazetesi'nin sorumlu müdürlüğüne Kerküklü ünlü şair Hicri Dede getirilmiştir. Bu zatın belediyeye tayiniyle, gazetenin başına önce Abdurrahman Bekir, daha sonra da Cemal Yakubi getirilmiştir. 1959 yılında Kerkük Gazetesi'nin adı "Gavur Bağı" olarak değiştirilmiştir. Gazetenin bu yeni ismi altında 43 sayısı çıktıktan sonra tekrar "Kerkük" adını alır. Önceleri haftada iki defa çıkarılan gazete daha sonra haftalık olarak neşredilir.

6- KEVKEB-İ MAARİF: 1912 yılında Kerkük'te Müdafaa-i Milliye Cemiyeti* tarafından çıkartılmaya başlanan Türkçe bir dergidir. Dergi, Maarif Dergisinden sonra Kerkük'te yayımlanan ikinci dergidir. Kerkük Sanayi Matbaası'nda basılan bu dergi Yakubizade Mustafa, Şair Örfi ve arkadaşları tarafından idare edilmekteydi. O dönemde İstanbul'da yayımlanan bu dergiden övgü ile bahsetmişlerdir. Kevkeb-i Maarif Dergisi'nin yazarları, dergide de yazıldığı gibi Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üyeleri ile genç kalemlerdir. Derginin başyazarı Diyarbekirli Örfi'dir. Bu zat, Kerkük'teki Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin başkanı olup aynı zamanda büyük bir şair ve yazardır. Dergi on günde bir çıkmaktaydı. Buradan elde edilen gelir Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'ne tahsis ediliyordu. Daha çok ilmi ve sosyal konular, edebiyat ve kültür içerikli bir dergidir.

7- İLERİ: 2 Mart 1935'de Seyit Bekir Sıtkı Efendi tarafından imtiyazı alınan ve Reşat Arif Bey'in sorumluluğu altında yayımlanan bir gazetedir. Yazı işlerini Kirili Abdulkadir Hulusi Bey üstlenmekteydi. Bu görevi daha sonra Kerküklü Fehmi Arap

* Müdafaa-i Milliye Cemiyeti 1908'de ilan edilen Meşrutiyetten sonra Kerkük'te kurulan bir cemiyettir. Cemiyetin amacı halkın milli şuur ve değerlerini, yurtseverlik heyecanlarını canlı tutmak, halkı ilmi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bilinçlendirmek amacıyla milliyetçi düşüncelerle yola çıkan bu cemiyet fikir ve prensiplerini bu dergi aracılığı ile halka yaymaktaydı. Kurucuları şunlardır: Diyarbekirli Örfi, Ahmet Medenî, Hicri Dede, Hüseyin Cemal, Mustafa Selim, Mustafa Yakubi, Ahmet Nuri, Vaiz Molla Rıza, Fethullah Efendi.

üstlenmiştir. Yalnız Türkçe yayımlanan İleri Gazetesi haftada iki defa yayımlanıyordu. Edebiyat ve kültür içerikliydi. 17. sayısından sonra kapanmıştır.

8- AFAK: 8 Mayıs 1954'de Kerkük'te Haftalık ve Türkçe-Arapça olarak yayın hayatına başlayan bir gazetedir. Kerkük'te yeni kurulmuş olan Tetviç Matbaası'nda basılıyordu. Kerküklü Şakir Hürmüzlü tarafından idare edilen gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Mehdi Efendi üstlenmişti. 7. sayısından sonra yazı işleri müdürlüğüne araştırmacı yazar Ata Terzibaşı getirildi. Sorumlu müdürlüğüne ise Hüsamettin Salihî tayin edildi. Irak Türklüğünün pek çok değerli yazar ve şairlerinin yazı ve şiirleri bu gazetede yayımlandı. Ancak 3. aydan sonra Ata Terzibaşı görevinden ayrıldıktan sonra dergi eski canlılığını koruyamadı. Beş yıllık yayın hayatı olan gazetenin son sayısı 27 Mart 1959'da neşredildi.

9- BEŞİR: 23 Eylül 1958 tarihinde Kerkük'te yayın hayatına başlayan Irak Türklüğünün en önemli gazetelerinden biridir. Kitapçı Mehmet Asrî Efendi'nin sahiplendiği gazetenin yazı işleri heyetini Mehmet Hacı İzzet, Habib Hürmüzlü ve Ata Terzibaşı gibi üç aydın Kerküklü avukat oluşturuyordu. Arapça ve Türkçe yayımlanan haftalık bir gazete idi. Gerek dil ve üslûp gerekse yazıların ve şiirlerin kalitesi bakımından diğer gazetelere nazaran daha iyi bir konumda idi. Daha önceki dönemde Bol Arapça ve Farsça kelimelere yer verilmesine karşın, bu gazetede daha sade bir Türkçe kullanılmıştır. Gazetede basma kalıp yazılardan, gereksiz alıntılardan uzak durulmuştur. Bunun yanı sıra gazete, sadece Irak Türklüğünün şiir ve hoyratları değil; diğer edebi ve folklorik sahalara da el atmıştır. Ama ne yazık ki, bu gazete de diğerleri gibi fazla uzun ömürlü olamamış ve yayımlandıktan 7 ay sonra kapanmıştır. Bu gazetenin kapanması Kerkük'te üzüntü yaratmıştır.

10- GAVUR BAĞI: Kerkük Gazetesi'nin devamı olan bu gazete 23 Haziran 1959'da yayın hayatına başladı. Kerkük Belediyesi tarafından çıkarılan Gavur Bağı'nın sorumlu müdürü Osman Hoşnav'dır. Gazete, ismini, 1946 Temmuzunda Kerkük petrol işçileriyle polis arasında meydana gelen ve Gavur Bağı semtinde cereyan eden kanlı olaydan almıştır. Haftalık olan bu gazete Türkçe, Arapça ve Kürtçe olmak üzere üç dilde yayımlanmıştır. 34. sayısından sonra gazetenin ismi tekrar "Kerkük" olarak değiştirildi ve bu ad altında yayımlanmaya devam edildi.

11- EL-MURABBİ:27 Aralık 1972'de Öğretmenler Sendikası tarafından çıkarılan eğitim ve öğretim amaçlı bir dergidir. Bir müddet Arapça ve Türkçe olarak yayımlanan bu dergi, 2 Mayıs 1975'ten sonra yalnız Arapça olarak yayımlanmaya başlandı. Bu dergide de pek çok yazar edip eğitimci ve aydınının yazıları mevcuttu.

B) Bağdat'ta Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

1. ZEVRA: Bağdat'ta ve Irak'ta yayımlanan ilk basın organı Zevra Gazetesi'dir. Bu gazetenin yayın hayatına başlama tarihi 15 Haziran 1869'dur. Mithat Paşa'nın Bağdat'a tayin edilmesinden iki ay sonrasına rastlar. Önceleri haftalık çıkarılan gazete, bir süre sonra haftada iki defa çıkarılmaya başlansa da tekrar haftada bir kez yayımlanmaya başlanmıştır. Zevra, Mithat Paşa tarafından Paris'ten Bağdat'a getirilen vilayet matbaası tarafından basılır. Başlangıçta Arapça-Türkçe olarak sekiz orta boy sayfadan oluşan gazetenin sayfaları daha sonra dörde indirilir. 1908'de ilan edilen Meşrutiyetten sonra Osmanlı Valisi Necmettin Paşa'nın emri üzerine tamamı Türkçe yayımlanmaya başlayan gazete. Arapların ısrarlı istekleri üzerine 12 Temmuz 1913'ten itibaren ve Bağdat Valisi Mehmet Paşa döneminde tekrar iki ayrı lisanda yayın hayatına devam etmiştir. Gazete devletin resmi yayın organıdır. Kurucusu ve ilk başyazarı Ahmet Mithat Efendidir. 49 yıl gibi o zaman için çok uzun bir süre denilebilecek yayın hayatı olan gazete 2606. sayısına ulaşmıştır. Bağdat'ın 11 Mart 1917 tarihinde İngilizler tarafından işgalinden sonra gazetenin yayın hayatına son verilir. Devletin resmi yayın organı olması yanında ilim-kültür ve sosyal içerikli pek çok konuya da ışık tutan ve hatta devlet kurumlarındaki alt ve üst düzeydeki memurların görevi kötüye kullanmaları durumunda bu kişileri şiddetle teşhir ederdi. Gazetenin nüshaları, bugün Bağdat'ta, el-Methef adlı kütüphanede 3 cilt halinde mevcuttur.

2. BAĞDAT: İlk sayısı 6 Ağustos 1908 tarihinde yayımlanan Bağdat, meşrutiyetin ilanından sonra Irak'ta özel teşebbüsün çıkardığı ilk gazetedir. Ünlü komutan Mahmut Şevket Paşanın kardeşi Murat Süleyman Bey tarafından çıkartılmaktaydı. Arapça bölümünün sorumlusu ve başyazarı ünlü şair Maruf er-Rûsafi idi. İlmi, edebi, siyasi ve sosyal içerikli olan gazete daha çok itihat ve terakki fikriyatı doğrultusunda yayın yapmaktaydı.

3. İRŞAD: 12 Şubat 1909 tarihinde yayın hayatına başlayan gazete haftada iki defa yayımlanmaktaydı. Arapça ve Türkçe olarak çıkarılmakta ve dört sayfadan

meydana gelmekteydi. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Hüseyin Ferit adlı bir zattı. Gazetenin yayın ömrü ancak 1 yıl sürmüştür.

4. İNKILAP: Yayın hayatına 21 Mart 1909 tarihine başlar. Daha çok siyasi içerikli olan gazete Türkçe-Arapça olarak dört sayfadan oluşmaktaydı. Kısa ömürlü olduğu belirlenen gazetenin yazı işleri müdürü İttihatçılardan Abdurrezzak el-Cerrah idi.

5. BERK: Çok kısa ömürlü olduğu belirlenen gazete, haftalık olarak ilk sayısı 3 Aralık 1909'da yayımlandı. Arapça ve Türkçe yayımlanan gazetenin başyazarı Şerif Necmi adlı bir zattı.

6. BEYNEN-NEHREYN: “Hürriyet ve İtilaf Fırkası” düşüncesi doğrultusunda hareket eden gazete Türkçe ve Arapça olarak dört orta büyüklükte sayfadan meydana gelmekteydi. İlk sayısı 6 Aralık 1909'da çıkan gazete haftada bir kez yayımlanmaktaydı.

7. TEAVUN: Koyu bir İttihatçı taraftarı olan gazetenin ilk sayısı 25 Nisan 1909'da yayımlandı. Arapça ve Türkçe olarak yayımlanan gazetenin iki yıl sonra yayın hayatına son verilmiştir.

8. EL-HAKİKA (HAKİKAT): Başlığında “*Vatan ve millete hadim şimdilik Cuma günleri neşr olunan Osmanlı bir gazetedir*” şeklinde bir ibare olan gazetenin ilk sayısı 9 Temmuz 1909 tarihinde Arapça ve Türkçe olarak yayımlandı.

9. RAVZA: 22 Haziran 1909'da yayımlanmaya başlayan gazete dini, edebi, siyasi ve tarihi konuları içermekteydi. Önceleri Arapça ve Türkçe olarak yayımlanan gazete daha sonra “Misbahuş-Şark” adını alarak yayın hayatına Arapça olarak devam etti.

10. ZUHUR: Uzun ömürlü olabilen nadir gazetelerden biri sayılan Zuhur, 4 Kasım 1909 tarihinde Türkçe ve Arapça olarak yayın hayatına başladı. Gerek imtiyaz sahibi gerekse yazı kadrosu olarak bir çok değişikliklere maruz kalan gazetenin idarî sorumluluğu uzun bir müddet Kerküklü Salahaddin Bey'in (bu zat, Bağdat'ta İttihat ve Terakki okulunun müdürü idi) uhdesinde kalmıştı. Dört sayfadan oluşan gazete önce haftalık iken daha sonra (188. nüshasından sonra) başlığına “*Efkârında hür yevmi - günlük- Osmanlı gazetesidir*” ibaresini koyarak günlük gazeteye dönüşmüştür. Ancak

bu şekilde bir iddiada bulunsa da ya haftada üç ya da iki defa çıkarıldı. Irak Türkmen edebiyatının ünlü simalarının şiir ve makalelerinin de yer aldığı Zuhur Gazetesi güçlü bir malî desteğe sahipti.

11. SAİB: Arapça-Türkçe olarak 3 Ağustos 1909 tarihinden itibaren yayımlanmaya başlayan gazete ilmi, edebi, siyasi, ticari, sınai konularını içermekteydi. Gazete kısa ömürlü olmuştur.

12. IRAK: 1909'un Ocak ayında yayın hayatına başlayan gazetenin ilk sayısı sadece Türkçe, ikinci sayısı ise Türkçe-Arapça yayımlanan gazete üçüncü sayısının çıkmasından sonra kapanmıştır.

13. KILIÇ: 31 Aralık 1909'da yayın hayatına başlar. İmtiyaz sahibi Bağdat eski mebuslarından Hüseyin Fevzi'dir. Daha çok orduya hitab eden gazetenin baş kısmında iki kılıç resmi vardı.

14. SEBİL ER-REŞAD: Avukat Mehmet Behçet Efendi tarafından 28 Eylül 1910 tarihinde çıkarılan gazete Arapça-Türkçe olarak dört sayfadan meydana geliyordu. Gazete kısa ömürlü olmuştur.

15. ZERAIÛ: 17 Ocak 1910'da yayın hayatına başlayan gazete Arapça-Türkçe olarak yayımlanıyordu. Siyasi olayları mizah ve tenkitçi bir üslupla konu ediniyordu.

16. VİCDAN: Meşrutiyet çizgisinde 12 Aralık 1910'da yayın hayatına başlayan gazete Türkçe-Arapça olarak yayımlanmaktaydı. Uzun ömürlü gazetelerden sayılan Vicdan'ın imtiyaz sahibi Talat Efendi'dir.

17. YILDIRIM: 9 Ocak 1910'da çıkarılan gazete Arapça ve Türkçe olarak yayımlanmaktaydı. Onuncu sayısından sonra kapatılmıştır.

18. EFKAR-I UMUMİYYE: İlk sayısı 18 Nisan 1911 yayımlanan gazete daha çok siyasi konulara ağırlık vermektedir. Uzun ömürlü gazetelerimizden sayılır. Arapça-Türkçe olarak dört sayfadan oluşmaktaydı.

19. TEFEKKÜR: 21 Şubat 1912 yayın hayatına başladı. Haftalık olan gazete Türkçe-Arapça olarak dört sayfadan oluşuyordu. Daha çok İttihatçıları desteklemekteydi.

20. HUKUK: Asğar Zade Maruf Efendi tarafından 18 Ocak 1912 tarihinde çıkarılan gazete haftalığı ve siyasi konuları içermektedir. Türkçe ağırlıklı gazetenin sadece 30 sayısı yayımlanmıştır.

21. KISTAS: Siyasi, edebi ve mizahçı tarafıyla bilinen gazetenin ilk sayısı 5 Şubat 1912 tarihinde yayımlandı.

22. MAARİF: Haftalık ve edebi içerikli bir gazete olan Maarif'in ilk sayısı 1 Ağustos 1912'de yayımlandı.

23. BANK KURD: 26 Aralık 1913'ta Bağdat'ta yayın hayatına başlayan gazete Kürtçe-Türkçe olarak yayımlanıyordu. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Cemaleddin Baban'dı.

24. KONCA-İ İTTİFAK: Kerküklü Salahattin Efendi tarafından 3 Aralık 1913'te çıkarılmaya başlanan bu gazete dört sayfadan oluşmaktaydı. Türkçe-Arapça olarak yayımlanıyordu. Kısa ömürlü olmuştur.

25. MUKTABASAT: Rizeli İsa Efendi tarafından Bağdat'ta 1 Mayıs 1914 tarihinde çıkarılan aylık bir dergi idi. Edebiyat, sanat, mizah ve dini konuları işleyen dergi, I. Dünya Savaşının patlak vermesiyle kapanmıştır.

26. MEKTEP: 13 Aralık 1914 yılı içinde yayın hayatına başlayan haftalık bir dergidir. Büyük bölümü Türkçe olan bu yayın bir Arapça ve Fransızca'ya da yer vermiştir. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Avukat Yunus Vehbi Efendi'dir. Uzun ömürlü olan dergi bilim ve felsefe konuları ile tarihi olayları içermektedir.

27. CİHAD: Bağdat'ta çıkarılan yayınlar arasında Cihad Dergisi çok önemli bir yere sahiptir. 1915 yılı içerisinde yalnız Türkçe olarak yayın hayatına başlayan dergi, son derece ciddi ilmi ve sosyal konuları işlemektedir. Bu derginin ciddiyetine ve önemine pek çok yazar makaleleri ile şahadet etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın getirdiği felaketler yüzünden dergi yayın hayatına son vermek mecburiyetinde kalmıştır.

28. YENİ IRAK: 25 Haziran 1933 tarihinde sadece Türkçe olarak yayın hayatına başladı. Sahibi ve başyazarı Celil Yakup Ulus Bey'di. Başlangıçta haftada iki defa çıkartılan gazete daha sonra haftada bir yayımlanmaya başladı. Bu gazetenin önemli bir özelliği son sayılarının yeni alfabe ile basılmış olmasıdır. Böylece Irak'ta yeni harfler ile basılan ilk gazete unvanını almıştır.

29. YENİ IRAK: 1 Temmuz 1961 tarihinde Tanıtma Bakanlığı (İrşad Bakanlığı) tarafından çıkarılan aylık bir dergidir. 32 sayfadan meydana gelen derginin tamamı Türkçe'dir. Bu dergide Irak Türkmen edebiyatının pek çok ünlü simasının şiir ve makaleleri mevcuttu.

30. KARDEŞLİK: Irak Türkmen kültür, sanat ve edebiyatının en önemli yayın organlarının başını çekmektedir. Mayıs 1961 tarihinde aylık olarak yayın hayatına başlamıştır. Başlangıçta, başyazarlığını Mehmet Hacı İzzet ve yazı işleri müdürlüğünü de Habib Hürmüzlü üstlenmiştir. Irak Türklüğünün hemen hemen her konudaki sözcüsü, kulağı ve beyni olmuştur. Dergi, Türkmen Kardeşlik Ocağı tarafından yayımlanıyordu. Diğer dergi ve gazetelere nazaran Türklerin en uzun ömürlü yayın organı sıfatına sahiptir. 150'nin üstünde bir sayıya ulaşan dergi, 24 sayfadan meydana gelmekteydi. Arapça ve Türkçe (eski harfler ile basılmış olmasına karşın bir müddet yeni harfler ile basılmıştır) olarak basılan dergi, daha sonra gerçek sahiplerinin elinden alınmış ve yayım görevi rejim taraftarlarına verilmiştir. Bunun yanı sıra Türkmen Ocağı ile alâkadar pek çok güzide Türk insanı rejim tarafından idam edilmiştir.

31. ET-TURAS EŞ-ŞABİ: 1 Eylül 1963 tarihinde yayın hayatına başlayan çok önemli ve ciddi bir dergidir. Arapça-Türkçe-Farsça-İngilizce-Fransızca-Almanca-İtalyanca olarak yedi dilde yayın yapmaktaydı. Yeni alfabe ile kaleme alınan Irak Türkmen folkloru hakkında çok değerli yazıları içermektedir. Derginin imtiyaz sahibi Kerküklü Şakir Sabir Zabit'ti, yazı işleri müdürü ise yine Kerküklü yazar İbrahim Dakuklü idi.

32. IRAK ET-TURAS EŞ-ŞABİ: Kerküklü Şakir Sabir Zabit tarafından Mayıs 1963 tarihinde yayımlanmaya başlandı. Arapça-Türkçe olarak çıkartılan dergi aylık olup sosyal-kültürel ve siyasi konuları içermekteydi.

33. IRAK: 1 Mayıs 1963 yılında İrşad (tanıtma) Bakanlığı tarafından çıkarıldı. 40 sayfadan oluşuyordu. Sadece birinci sayısı yayımlanan derginin bu sayısı Irak'ın yakın tarihine ışık tutan pek çok önemli yazı, belge ve fotoğraflar içermektedir.

34. IRAK: Şakir Sabir Zabit tarafından 21 Mayıs 1966 tarihinde neşredilmeye başlanan bir gazetedir. 21 Ekim 1967 yılına kadar devam eden gazete 66. sayısından sonra kapanmıştır.

35. KÜÇÜK KARDEŞLİK: Kardeşlik Dergisi'nin eki olarak ekim 1967 tarihinde yayımlanmaya başlandı. Ayda iki defa neşredilen gazete sekiz sayfadan oluşmaktaydı. Sadece iki sayısı neşredilebilmiştir.

36. YURT: 24 Ocak 1970 tarihinde Irak Hükümeti'nin Irak Türkmenlerine verdiği hakların (bu haklar hiçbir zaman yürürlüğe girmedi ve kağıt üzerinde kalmaya mahkûm edildi) altıncı maddesi gereği Yurt Gazetesi, 18 Haziran 1970 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazete haftalık olup siyasi, edebi ve kültürel konuları içermektedir. Arapça kısmı daha çok rejimin propagandasına yönelik olup Türkçe kısmı ise Irak Türklüğünün kültür ve edebiyatına katkıda bulunmaktadır. Çok uzun ömürlü nadir gazetelerden olan Yurt'un başyazarlığını uzun müddet Abdullatif Benderoğlu üstlenmiştir.

37. BİRLİK SESİ: Türkmen Edebiyatçılar Birliği tarafından 1971 senesinden itibaren neşredilmeye başlanan bir dergidir. Arapça ve Türkçe olarak neşredilen dergi uzun ömürlü olabilmıştır.

C) Basra'da Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

1- BASRA: Osmanlı Devleti'nin resmi yayın organı olan gazete 1889'da yayın hayatına başladı. Başyazarı Çelebi Zade Muhammet Efendi'dir. 25 yıl gibi uzun sayılabilecek bir yayın hayatı olan gazetenin dili Arapça ve Türkçe idi. Meşrutiyetten önce yayımlanan Basra Gazetesi Zevra ve Musul gazetelerinden sonra Irak'ta yayımlanan üçüncü gazetedir. Basra vilayetinin farklı sorunlarını devletin fermanlarını, savaş haberlerini, İstanbul'dan gelen telgraflara, nakil ve tayinlere yer veren gazete Basra şehrini 22 Kasım 1914'te işgal eden İngilizler tarafından kapatılmıştır.

2- İZHAR-İ HAK: Türkçe ve Arapça olmak üzere dört sayfadan meydana gelen gazete 1 Haziran 1909 tarihinde yayın hayatına başladı. Yayımlanması on ay devam eden gazetenin imtiyaz sahibi Musullu Kasım Efendi'nin öldürülmesi ile yayın hayatına son vermiştir.

3- İKAZ: Türkçe-Arapça olarak 2 Mayıs 1909 tarihinde yayımlanan İkaz meşrutiyetten sonra Basra şehrinin birinci gazetesi konumuna yükseldi. Başlangıçta İttihat ve Terakki yanlısı olan İkaz daha sonra bu partinin aleyhine dönünce gazetenin sorumlu yazı işleri müdürü ve Türkçe bölümünün yazarı olan Kerküklü Mektubizade

Ömer Fevzi Efendi gazeteden ayrılır. Şehirde yayımlanan diğer dergi ve gazetelerde İkaz'a bu tutumundan ötürü savaş açarlar.

4- TEHZİB: 1 Haziran 1909 tarihinde yayın hayatına başlayan Tehzib; Türkçe ve Arapça olarak neşredilmiştir. Siyasi, ilmi, edebi ve ahlaki konuları içeren Tehzib Basra'nın üçüncü gazetesidir. Gazetenin Türkçe bölümünü bir ara Kerküklü Mektubizade Ömer Fevzi üstlenmiştir. Ancak ayrıldıktan sonra bu gazetenin aleyhine yazılar yazmaya başlar. Gazete bir yıl sonra kapatılır.

5- MERKAATU'L-HİNDİ: 1909'da yayımlanan gazete Arapça-Türkçe olarak yayımlanır. 26. sayısını çıkardıktan sonra el-Basra el-Feyha adını alır. Bir süre bu ad altında çıkmaya başlayan gazete bir müddet sonra tekrar eski adını alır. Mizahi bir tarzda Basra şehrinde cereyan eden olayları konu eden bu resimli gazete halk tarafından tercih edilen bir gazete olmuştur.

6- ATİ: 23 Kasım 1910'da yayın hayatına başlayan gazete, dört sayfadan meydana gelmektedir. Dili Türkçe ve Arapça'dır. Gazetenin imtiyaz sahibi ve başyazarı Kerküklü Mektubizade Ömer Fevzi'dir. Gazetenin yayın hayatı dört yıl sürer. İç ve dış haberler, sosyal, siyasi ve edebi konular gazetenin içeriğini teşkil eder.

7- EI-BASRA EL-FEYHA: 1910 yılında Türkçe ve Arapça olarak yayın hayatına başlar. İmtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Ahmet Hamdi, İdarî Müdürü ve Türkçe bölümünün yazarı Muhammed Hamdi'dir. Kerkük'te yayımlanan Havadis Gazetesi'nden sonra Irak'ta resimli olarak çıkan ikinci gazetedir. Gazete hem İttihat ve Terakkiye hem de Hürriyet ve İtilaf Partisi'ne karşı bir tutum içerisindeydi.

8- REŞAD: 29 Ağustos 1910 tarihinde Arapça-Türkçe olarak yayın hayatına başlamıştır. Dördüncü sayısından sonra sadece Türkçe olarak neşredilmeye başlanan Reşad; Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni desteklemiş, İttihatçılara karşı olmuştur.

9- YENİ FEYZ: 1910'dan itibaren Türkçe-Arapça yayımlanan bir gazetedir. İmtiyaz sahibi ve yazarı Erbilli Davud Niyazi'dir. Sorumlu müdür ise Kerküklü Mektubizade Ömer Fevzi'dir. Gazetenin sahibi Erbilli Davud Niyazi'nin intiharı üzerine kapatılmıştır.

10- TAÇ: 22 Temmuz 1911 tarihinde ilk sayısı yayımlanan Taç, Türkçe-Arapça olarak dört sayfadan meydana geliyordu. Taç, İttihat ve Terakki Partisi'ni desteklemekteydi.

11- DESTUR: Arapça-Türkçe olarak 22 Ocak 1912 tarihinde yayımlanmaya başlar. Siyasi, edebi ve ekonomi ile ilgili konuları içermektedir. 19 sayı çıktıktan sonra gazetenin Türkçe bölümüne yer verilmediğinden dolayı Basra Valisi tarafından yayımlanması durdurulmuştur. Ancak bir müddet sonra gazete tıpkı başlangıçta olduğu gibi yine iki dilde yayımlanmaya devam etmiştir.

12- SEDA ED-DESTUR: 1912 yılında Türkçe-Arapça olarak yayın hayatına başlar. Sorumlu müdür ve Türkçe bölümü sorumlusu ve yazarı Kerküklü Mektubizade Ömer Fevzi'dir. Gazete 22 Kasım 1914'te İngilizlerin Basra'yı işgali ile kapatılmıştır.

D) Erbil'de Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

1- YENİ KUŞAK: Irak Türkmen Talebe Birliği tarafından çıkarılan bir dergidir. Türkçe ve Arapça olarak ilk olarak bülten şeklinde çıkan Yeni Kuşak 1966'dan itibaren dergiye dönüştürüldü ve yeni alfabe ile yayın hayatına devam etti. 20sayfadan oluşan dergi ayda bir çıkartılmaktadır.

2- BİRLİK YOLU: Irak Türkmen Cephesi'ne bağlı Eğitim Kültür Dairesi tarafından 1999 yılından itibaren Türkçe olarak çıkan aylık bir dergidir.

3- GÖKBÖRÜ: Irak Türkmen Cephesi'ne bağlı Eğitim Kültür Dairesi tarafından 1999'dan itibaren çıkartılan aylık bir dergidir. Türkçe-Arapça ve İngilizce olarak yayımlanmaya devam etmektedir. 70 sayfadan oluşmaktadır.

4- BİZ KADINLAR: Gökbörü'nün eki olarak çıkan ve 8 sayfadan oluşan bir dergidir. Dergi, adından da anlaşıldığı gibi Irak Türkmen kadınlarına hitap eden bir dergidir.

5- TÜRKMENELİ: Irak Türkmen Cephesi tarafından 2000 yılında çıkartılan dergi, aylık olup bugüne dek sadece iki nüshası yayımlanmıştır.

6- TÜRKMENELİ: 1994 yılından itibaren Irak Türkmen Cephesi tarafından çıkartılan bir gazetedir. Arapça-Türkçe ve haftalık olarak yayımına devam edilmektedir.

7- TÜRKMENELİ SPOR: Türkmeneli gazetesinin ekidir. 1996 yılından itibaren Türkçe-Arapça olarak neşredilmektedir. Eğitim-Kültür Dairesi Spor Müdürlüğü tarafından çıkartılmaktadır.

8- DOĞUŞ: 1992 yılında Irak Mili Türkmen Partisi tarafından çıkartılan Doğuş Gazetesi 8 sayfadan olup tamamı Türkçe dir.

9- TÜRKMEN: 1999 yılında Türkmeneli Partisi tarafından yayın hayatına başlayan gazete aylık olup 8 sayfadan oluşmaktadır.

10- BAĞIMSIZLAR: Erbil'de Irak Türkmen Cephesi bünyesinde faaliyet gösteren hareketin yayın organı olan gazete 1999 yılından itibaren yayınına devam etmektedir.

E) Musul'da Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

1- MUSUL:1880 yılında yayımlanan Musul Gazetesi Zevra'dan sonra Irak'ta çıkan İkinci Gazete unvanına sahiptir. Bugün elimizde herhangi bir nüshası mevcut değildir. Bu gazete hakkındaki bilgilerimiz diğer kaynaklardan aktarmadır. Gazetenin idare yeri Musul'da hükümet konağındaki Daire-i Mahsuse'dir. Her sayfası dört sütundan oluşan gazetenin tamamı Türkçe'dir. Devletin yayın organı olan gazete, Musul'un, İngilizler tarafından işgalinden sonra kapatılmıştır.

2- NEYNEVA: Arapça-Türkçe olarak 15 Temmuz 1909 tarihinde yayın hayatına başlayan bir gazetedir. Musul'da özel olarak çıkarılan ilk gazetedir. Haftalık siyasi, edebi ve meşrutiyetçi bir hüviyete sahipti. Mensuplarının hepsi İttihat ve Terakkiye mensup kişilerdir. Gazetenin yayın ömrü 3 yıl sürer daha sonra kapatılır.

3- NECAH: 12 Kasım 1910 tarihinde yayın hayatına başlar ve 1911'de yayımı durur. Arapça ve Türkçe olarak neşredilen Necah Musul'un 3.sıradaki gazetesidir. 78 sayısı çıkmıştır. İmtiyaz sahibi Hayrettin el-Ömeri, başyazarı ise Abdullah Faruk'tur.

4- ÇEKEBAZ: Mizah türünde olan bu gazete 27 Haziran 1911 yılında çıkmaya başladı. Haftalık olup Arapça-Türkçe olarak dört sayfadan meydana geliyordu.

5- OSMANLI AJANSI: 1914'te çıkarılan bir broşürdür. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yayımlanmaya başlanır. Savaş haberlerini halka aksettiren ve sadece Türkçe olarak yayımlanan gazetenin 30 Ekim 1918 tarihinde neşri durur.

F) Süleymaniye 'de Yayımlanan Gazete ve Dergiler:

1- BANK KURDİSTAN:2 Ağustos 1922'de Süleymaniye'de yayımlanmaya başlanan gazete 1922'de Kürtçe, Türkçe ve Arapça olarak çıkarılıyordu. İmtiyaz sahibi ve yazarı Mustafa Paşa'dır. Kürtçe bölümünü Ali Kemal, Türkçe bölümünü ise Refik Hilmi üstlenmiştir.

2- RÜJİ KURDİSTAN: 15 Kasım 1922 tarihinde Kürtçe-Türkçe olarak yayın hayatına başlamıştır. Son sayısı 3 Mart 1923'te yayımlanan gazete, yalnız 16 sayı çıkarabilmiştir.

3- ÜMİD-İ İSTİKLAL: İlk sayısı 20Eylül 1923'te yayımlanan gazete Arapça, Kürtçe ve Türkçe olarak yayımlanıyordu. İmtiyaz sahibi ve başyazarı Ahmet Sabri'dir.

KAYNAKLAR

1. Batti Faik. Irak Basın Ansiklopedisi, Bağdat.
2. Berakat, Receb. es-Sahafetu'l-Basriyye, Bağdat 1977.
3. Dakuklu Mehmet Hurşit. Saki Veli Salahattin. Irak'ta Basın Tarihi, Bağdat 1980.
4. ed-Dileymi Hatim Abdulaziz. ez-Zikrû el-Mieviyye Li Sûdur Ceridetuz-Zevrâ, Bağdat 1969.
5. el-Hasanî, Abdurrezak. Tarihu's-Sahafe el-İrakiyye, Bağdat 1957.
6. en-Nueymi Haşim. Keyfe Sadaret Ceridetu'z-Zevrâ, Bağdat 1969.
7. Ertuğ, H. R., Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi, Ankara 1970.
8. et-Tikriti Münir Bekir. ez-Zevrâ, Bağdat 1969.
9. Terzibaşı Ata. Tarihu's-Sahafe Fî Kerkük, Kerkük 1953.
10. Zabit Şakir Sabir. Mucez Tarihu'l-Sahafe fi Kerkük, Bağdat 1969.
11. Zahide İbrahim. Keşşafu'l-Ceraid ve'l-Mucellat el-İrakiyye, Bağdat 1976.

Kerkük ve Hıristiyan Türkler

Kerkük'ün Kısa Tarihçesi:

Kerkük, bugün Irak Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları zengin petrol yataklarının bulunduğu Irak'ın üçüncü büyük şehridir. Kuzeyde Erbil ve Musul vilayetleri, doğuda Süleymaniye, batıda Tikrit (Selahattin) vilayeti ve güneyde Bakuba (Diyala) vilayeti ile çevrilidir.

1975 yılına kadar ki idarî taksimatında, 4 ilçeye sahipti. Bunlar merkez ilçe Kerkük, Kifri, Tuzhurmatu ve Cemcemal'dan oluşmaktaydı. Nahiye sayısı ise 23'tür. Irak Türklerinin kalbi ve kültür merkezi olan Kerkük başkent Bağdat'a 248 km. uzaklıktadır.

1976 yılında, Kerkük ilinin adı değiştirilerek "et-Temim" yapılmıştır. Hükümet 29 Ocak 1976 tarih 41 ve 42 sayılı kararla kazaların sayısını 3'e; nahiyelerin sayısını ise 11'e düşürmüştür. Nüfusu ise 1957 sayımına göre 388.939, 1965'te 473.626, 1977 sayımına göre ise 495.427'dir. Bu nüfusun 1969 yılında %90'ını Türk olmasına rağmen, baskı, toplu tehcire zorlama neticesinde bu oran nispeten düşürülmüştür¹.

Kerkük, eski Babil ve daha sonra Asûrî Devleti dönemlerinde, Kuzey doğudan gelen dağlı kavimlerin istilasına uğrayan çok eski bir şehirdir. Kerkük'ün eski tarihini iki ayrı Kildani eserden öğrenmekteyiz. Bunlardan biri Matran Edi Şir tarafından 1896 yılında Türkçe'ye çevrilmiş ancak eserin adı zikredilmemiştir. Bu eserin Türkçe elyazması bugün Kerkük Kale Mahallesi'nde bulunan Kildani Kilisesi'nde mevcuttur². Diğer eser ise "Şehrin Şehitleri ve Azizleri Tarihi" adını taşımaktadır. Bu eser peder Pols Bican tarafından Kildanice kaleme alınmış, Almanya'nın Leipzig şehrinde 1861 yılında 7 cilt halinde basılmıştır. Kerkük tarihine, bu eserin 2.cildinin, 507 ve 535. sayfalarında yer verilmiştir³. Bu iki eserde de, Kerkük'ün Asur Kralı Sardanabal tarafından inşa edildiği kaydedilmektedir. Bu dönemde Arbak adında Medyalı bir subay hükümetine isyan edince, kral tarafından görevinden uzaklaştırılır. Bu olaydan sonra Kral Medyalı isyancılara karşı koyacak bugünkü Kerkük yerine bir kale inşa eder. Asur

¹ Fazıl Demirci, *Irak Türklerinin Dünü Bugünü*, Ankara-1991.

² Abdurrezak el-Hasani, *el-Irak Kadîmen ve Hadîsen*, s.212, Bağdat-1971

³ İslâm Ansiklopedisi, "*Kerkük*" maddesi, VI, s.589.

halkından bin kişiyi buraya yerleştirdikten sonra başlarına Grmi adında bir komutan atar⁴.

Bundan sonra bölge Büyük İskender'in eline geçer. İskender'in ölümünün ardından ülke, üç ünlü komutanı *Batlumos*, *Seleukos* ve *Antoguos* tarafından kendi aralarında bölüştürülür. Kerkük ve havalisi Seleukos'a bırakılır. Seleukos şehrin eski binalarını yıkarak yerine yeni binalar ve etrafına yüksek surlar inşa eder. Ayrıca bu surların aralarına 65 gözetleme kuleleri ve iki ana kapı yaptırır.

Bu dönemde şehir büyük gelişme gösterir ve "Karh Seleukos" adıyla anılmaya başlanır⁵. Kerkük, uzun bir müddet Seleukosların hakimiyetinde kaldıktan sonra İranlıların eline geçer. Sâsânîler döneminde şehir Nesturflerin önemli bir merkezi idi. Şehir Beth Grme – Beyt Grmi/Bacrmi Hıristiyan Katolik Kildanilerin bir baş-piskopos veyahut Matranlarının merkezi durumundaydı⁶.

Bu eski dini grubu Cumhuriyetten önce, yaklaşık 150 Kildani aile temsil ediyordu. Bunların büyük kısmı Kerkük'ün Kale Mahallesi'nde oturmaktaydı. Bu konuya daha sonra döneceğiz. Hıristiyanlar, şehri eski Süryani ismi veya Arapça adı ile "Karh" diye telaffuz ettikleri sırada, Arapların ve İslâm tarihçilerinin burayı hangi isimle tanıdıklarını bilmiyoruz.

Müslüman Arap tarihçiler, örneğin M.1338'de vefat eden İbn Abdulhak, şehir hakkında şöyle demektedir. "Karhini, Dakuk ile Erbil arasında yüksek bir tepe üzerinde kurulmuş muhkem bir kaledir⁷". 1228'de vefat eden Yakut el-Hamevi ise şehri H.VII. yüzyılda görmüş ve eserinde şöyle dile getirmiştir: "Karhini'yi gördüm yerden yüksek bir kale üzerine kurulmuş ve etrafı çok iyi korunacak şekilde surlarla çevrilmiştir. Şehir Erbil ile Dakuk arasında bir yerde idi⁸". İbnu'l-Futi, H.629 hadiselerini aktarırken bu şehirden "Karhiti" şeklinde söz etmektedir⁹.

⁴ Abdurrezzak el-Hasan, a.g.e., s.213.

⁵ Bu bilgiler M.410'da kaleme alınmış ve oryantalist Chabat tarafından asıl nüshası ile birlikte Fransızca 1920'de Paris'te neşredilmiş olan bir eserden alınmıştır. Abdurrezak el-Hasani, a.g.e., s.218

⁶ İslâm Ansiklopedisi, "Kerkük" maddesi, IV, s.589 ; S.C. Admondz, *Kürt-Türk ve Arap*, tercüme Cercis Fethullah (Arapça), Bağdat-1971, s.241

⁷ İbn Abdulhak, *Merasidu'l-İttilâ Alâ Esmail-Emkine ve'l-Bukâ*, Leiden-1853, II, s.487

⁸ Yakut el-Hamevi, *Mucemu'l-Buldan*, VII, s.235

⁹ İbnu'l-Futî, *el-Havadisu'l-Camia ve't-Tecaribun-Nafia Fi Mie es-Sabia*, Bağdat-H.1351, s.27

Karhine şehrine “Kerkük” adının verildiği dönem Akkoyunlu Türkmen Devleti dönemidir. Bu dönemde meydana gelen olayların kaydedildiği sicillerin bazılarında şehir “Kerkük” bazılarında ise “Karhine” şeklinde geçmektedir¹⁰.

Hicri dokuzuncu, miladi on beşinci yüzyılda Kerkük adı iyice netleşmiş ve yayılmıştır. Kerkük resmi olarak Osmanlı topraklarına 1555’te yapılan birinci sınır anlaşması ile girmiştir. Ancak bu anlaşmanın ardından şehir 1623 ve 1630 yıllarında Abbas Şah, 1743 ve 1746 yılları arasında da Nadir Şah komutası altında geçici de olsa iki kez İranlılar tarafından ele geçirildi¹¹.

Bu dönemde Kerkük, Musul vilayetinin Kerkük sancağının merkezi idi. Osmanlı ordusu 8 Kasım 1918’de Musul’dan çekilir. Önce İngiltere’nin, 1920’den sonra da Irak Devleti’nin hakimiyetine giren Kerkük, 1926’da Türkiye ile İngiltere arasında yapılan Ankara Anlaşması ile kesin olarak Irak’a bırakılır¹².

Kerkük’teki Hıristiyan Türkler:

İngilizler, 1920’de Irak’ın nüfusunu 2.849.282 olarak kaydederken bunların 78.792’ni Hıristiyan nüfus olarak gösterilmiştir. Irak hükümeti ise 1935’de yaptığı genel sayımda genel olarak nüfusu 3.353.771 olarak gösterirken bunların 90.000’nini Hıristiyanların oluşturduğu kaydetmiştir. Kilise kayıtlarına göre ise bu sayı 135.000’nin çok üzerindedir. Hatta bazen bu sayıyı yarım milyona kadar çıkarmaktadır¹³. Irak’taki Hıristiyanlar yerli ve daha sonra buraya göç edenler olmak üzere iki kısma ayrılıyor. Birciler Irak’ın eski sakinleri olup çoğunluğunu Nesturiler oluşturmaktadır. Bunlar kendilerini V. Asırda Asya’da kurulan Büyük Nesturi Kilisesine bağlı olarak görürler ve kendilerini onların zürriyetleri olarak kabul ederler.

Bu kesim XV. asırdan itibaren eski isimleri olan Kildaniler olarak zikredilmeye başlanır. İkinciler ise dünyanın her tarafından özellikle Türkiye ve İran’dan Irak’a göç eden Hıristiyanlar teşkil eder. Bunların bir kısmı Ermeniler bir kısmı da Nesturiler teşkil etmektedirler. Ancak bu Nesturiler, kendilerini eski Asur kalıntıları olarak kabul ederler¹⁴. Sâsânîler döneminde Kerkük, Nesturilerin en önemli merkezlerindedir.

¹⁰ Mustafa Cevâd, *Tarih Kerkük*, Ehlûn-Naft Dergisi, sayı:10, Beyrut 1954.

¹¹ S.C. Admondz, a.g.e., s.241.

¹² M. Kemal Öke, *Musul Meselesi Kronolojisi (1918-1926)*, 1987-İstanbul, s.194.

¹³ Hüseyin Cemil, *Kaza Mahkemetut-Temiz*, Bağdat, s.153

¹⁴ Abdurrezak el-Hasanî, a.g.e., s.45

Kerkük “Beth Grmi - Beyt Grmi - Bacrmi” gibi Hıristiyan Katolik Kıldanilerin bir başpiskopos veyahut Matranların merkezi idi¹⁵.

I. Dünya Savaşı’ndan önce Kerkük’te 350 Hıristiyan aile vardı. Bunların sayısı daha sonraları 150’ye kadar düştü. Bunların büyük kısmı Kerkük Kalesi’nde oturmaktaydılar. Burada dini merasim ve dini işleri İstifan Cebir adında bir papaz yürütmekteydi. Bu Hıristiyan grubun liderliğini üç zengin tüccar ve emlakçı Hıristiyan yapmaktaydı. Minos Garib, Kostantin ve Toma Hindi’den oluşan bu üçlü, Kerkük’te toplum içerisinde saygın bir yere sahiptirler. Bunlardan Minas Garib şehrin idare meclisinde üye idi. Bu meclis Osmanlı döneminde son derece önemli yetkiye sahip bir kurumdu. Ancak daha sonra, Irak merkezi idare sistemi karşısında eski yetkilerini kaybetti¹⁶.

Türkçe konuşan ve Türkçe’yi Süryani harflerle yazan bu Hıristiyanlar, Katolik Keldaniler ile Nesturilerden oluşmaktadır. Nesturiler kendilerinin Selçuklular döneminde buraya geldiklerini iddia ederler¹⁷. Bir zamanlar Türklerin yoğun olarak yaşadığı ancak bugün Saddam rejimi tarafından yıkılan Kerkük Kalesi Hıristiyan Türklerin de yaşadığı önemli bir merkezdi. Kerkük Kalesi eski camileri, tekkeleri, yatırları, eski eser kalıntıları ve hatta kiliseleri ile bir tarih hazinesi idi.

Türkçe’yi Türkiye ağız ile konuşan ve müslüman Türklerle sevgiye, hoşgörüyeye ve güvene dayanan uyumlu bir ortam içerisinde yaşayan Hıristiyan cemaatinin anadilleri Türkçe olduğu gibi İncilleri de Türkçe’dir ve ibadetlerini de Türkçe yaparlar. Sayıları son yıllarda 30.000 civarında olan bu Türk cemaatin isimleri de çoğunlukla Türkçe’dir. Örneğin, Allahverdi, Altun, Aydın, Ümit, Can, Gümüş en çok kullanılan isimlerdendir¹⁸. Kerkük’te biri kalede “Kırmızı Kilise” olarak bilinen; diğeri de Korya Senti’nde “Mar Yusuf Kilisesi” olarak bilinen iki mabetleri vardı.

Muhtemelen “Gavar” Hıristiyan aşiretine mensup olmaları dolayısıyla Kerkük’te halk arasında yanlışlıkla “Kale Gavuru” diye isimlendirilen bu cemaat mensupları, kendilerini hiçbir zaman müslüman Türklerden ayrı görmemişlerdir. Örf-adet, giyim, folklor ve yaşam tarzı itibarıyla de Kerkük’teki soydaşlarından da bir farkları

¹⁵ S. C. Admondz, a.g.e., s.241

¹⁶ S. C. Admondz, a.g.e., s.242.

¹⁷ İslâm Ansiklopedisi, “*Kerkük*” maddesi., VII, s.596

¹⁸ Şakir Sabir Zabit, *Kerkük’te İctimai Hayat*, Bağdat-1964, s.48-64 ; Hindi Petros Faraç, *Kerkük’te Hıristiyan Türkler*, Birlik Sesi Dergisi, 1972-Bağdat, s.4

yoktur¹⁹.Dilleri ve adetleri Müslüman Türklerinkiyle aynılığına işaret ettiğimiz bu Hıristiyan Türkler dikkate şayandır ki kale eteklerinde yılın belirli gününde ateş yakarlardı ve buna “Sayadan” derlerdi. Eski Türklerin kutlu saydıkları tabiat varlıklarına inancın bir örneğini bu “Sayadan” oluşturmaktaydı. Diğer Türkler gibi bunlar da Saddam rejiminin hışmına uğramışlardır. Sayımlarda kendilerini zorla ve şiddete başvurularak Arap yazdırmaları istenmiştir. Bunun üzerine yavaş yavaş çok sevdiği Kerkük’ü terk etmeye mecbur bırakılmışlardır. Tarih boyunca Irak Türklüğü ile yanyana, kardeşçe yaşayan ve müşterek vatanları olan Kerkük’ün kalkınmasında, gelişmesinde ve ilerlemesinde büyük katkıları olan Kerküklü Hıristiyan Türklerin çok büyük bir bölümü son yıllarda Irak’ı terk ederek Amerika’ya göç etmişlerdir.

Bağdat’ta Abbasi Hilafet Sarayı’nda Türk Hatunlar (750-1258)

Günümüzde olduğu gibi eski Türk toplumlarında da ilk sosyal birlik olan aile (oğuş) bütün sosyal bünyenin çekirdeği durumda idi. Türklerin dünyanın dört bucağına yayılmalarına rağmen varlıklarını korumaları aile yapısına verdikleri önemden ileri gelir ki; bunun bir delili de Türk dilinde başka milletlerin dilinde rastlanmayan zenginlikte var olan akrabalık nüanslarını belirleyici kelimeler bulunmasıdır. Türklerin atası Oğuzlar, kadına, kadın hakkına ve kadın-erkek eşitliğine riayet ederlerdi. Kadınları incitmekten ve hatta bazen gazaplarını çekmekten çekinirlerdi. Gerek tarihi belge ve destanlardan gerekse Oğuz diyarına seyahat eden seyyahların izlenimlerinden anlaşıldığına göre aile kurmada erkeklerin genellikle tek eşliliği (monogami) tercih ettiklerini görüyoruz.

Oğuz ilinde bir çok aileye misafir olan ünlü seyyah İbn Fadlan bu konudaki izlenimlerini şöyle anlatıyor:

“Onların kadınlara karşı sevgi ve saygıyla davrandıklarına şahit oldum. Bey ve kahramanlar bir çok hususta kadınların tavsiyelerine göre hareket ediyordu. Kahramanlar kadınlara “görklüm” (güzelim) sözü ile hitap ediyorlardı. Burada tek kadınla evlenmek esastı”.

¹⁹ İzzettin Kerkük, *Kerkük Üzerine Oynanan Oyunlar* Bölüm-2, Kardeşlik Dergisi, sayı:10, Nisan-Haziran 2001, İstanbul-2001, s.7

Oğuz yiğitler çoğu zaman kendileri gibi iyi ata binen kılıç kuşanan kızları eş olarak tercih ediyorlardı. Zaten Oğuz ilinde bu gibi kız ve kadınlara çok fazla rastlanmakta idi. XV. yüzyılda Türk ilinden geçen Avrupalı bir seyyah Türk kadınların “*yiğit kadınlar*” olup, erkekler gibi savaştıklarını ifade ederken şaşkınlığını da gizleyemiyordu.

Divan-ı Lügatit Türk’te geçen “*Kız birle küreşme kısırak birle yarışma*” atasözü Oğuz ilinde genç kızların yaman güreşçiler de olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Oğuz destanındaki Beyrek Bey’in nişanlısı Banu Çiçek’le güreşmesi de yukarıdaki savı doğrulamaktadır. Yine birçok kaynak ve özellikle “Oğuznameler”de birçok kadının Oğuz ilinde beylik yaptıkları ifade edilmektedir.

Kız çocuğuna sahip olmak Oğuzlarda, bazı milletlerde olduğu gibi, zillet değil; aksine fazilet ve güzellik ifade ediyordu. Bay Biçen Bey gibi birçok aile ve bey, kız çocuğu olması için Oğuz beylerinden alkışta yani duada bulunmalarını rica ederlerdi. Dünya’nın en köklü milletlerinden birisi olan ve tarih boyunca büyük devletler, büyük medeniyetler kuran Türkler, kadına hak ettiği yeri verme konusunda diğer medeniyetleri çoğu zaman geride bırakmıştır. Her ne kadar özellikle Osmanlı döneminde kadınlara verilen sosyal haklarda eski devirlere göre oldukça önemli bir azalma olduğunu kabul etsek de, Batı medeniyetinde Vatikan’ın XVII. yy’ın sonlarına kadar, “kadın, ruhu olan bir varlık mıdır?” sorusunu tartıştığını görmekteyiz.

Bu köklü medeniyet tarihinin en önemli dönüm noktasında, Türklerin İslamiyet’i kabulü ve İslam medeniyetine girişlerinde de Türk Kadını önemli bir role sahiptir. Gerek siyasal gerek sosyal konularda özellikle hanedan ailesine mensup kadınlar yine öne çıkmışlar ve iki medeniyetin bütünleşmesinde başrol oynamışlardır. Bu çalışma Abbasi Hilafeti ve çağdaşı Büyük Selçuklu İmparatorluğu dönemlerinde bu iki büyük gücün birbirine yaklaşma çabasında Türk hatunlarının siyasal ve daha ziyade sosyal konulardaki etkilerini ele almaktadır. Her ne kadar Türkler İslamiyet’i daha önce kabul etmiş olsalar da Hilafet sarayına giren ilk Türkler olan -biraz sonra bir kısmını aşağıda zikredeceğimiz- bu hatunlar İslam Dünyası’nda Türk’ün itibarını artıran ve bir

anlamda yedi asır sürecek olan “İslamiyet’te Türk liderliği”nin de kapılarını açmışlardır.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun asıl kurucusu Tuğrul Bey iktidara geldikten sonra Türk Devleti’nin daha güçlü olması ve temellerinin daha sağlam bir zemine oturtulması için bir takım köklü politikalar ortaya koymuş ve bu politikaları esaslı bir şekilde uygulayarak başarılı olmuştur. İşte Tuğrul Bey bu büyük hedeflere yönelmek için, eski Türklerde sık sık örneğini gördüğümüz, hanedanlar arası evlilikleri ele almış ve bu evlilikleri iki hanedan ailesi arasında dostluk ve siyasi bağların kurulması ve ilişkilerin gelişmesi açısından önemli bir köprü olarak görmüştür. O, bu cümleden olmak üzere önce kardeşi ve sağ kolu olan Çağrı Bey’in kızı Hatice Arslan Hatun’un Abbasi Halifesi el-Kaim Biemrillah ile evlenmesini sağlamıştır. Böylece Hilafet camiası ve Abbasi saraylarına giden yol aristokrat Türk hatunları için açılmış olur.

Tuğrul Bey’in açmış olduğu bu yeni yoldan pek çok Türk hatunlar yürüyecek ve onlar Hilafet Sarayı’nın en gözde hanım sultanları olacaklardır. Zira aristokrat Selçuklu hatunları ile evlenmek kısa bir zaman sonra Abbasi halifeleri için bir teamül, belki de bir adet haline gelmiş ve pek çok halife peş peşe Türk sultanlarının kızları ile evlenmişlerdir. O dönemde bu gibi evlenmelerin siyasi, askeri, sosyal ve kültürel açıdan oldukça önemli katkıları olmuştur. Türklerin Araplar ile olan ilişkileri Müslüman coğrafyanın kültürel zenginliklerini artırmasının yanı sıra askeri alandaki etkileşimler yine Müslüman coğrafyanın dış tehlikelere karşı olan direncini de artırmıştır. Abbasi halifelerinin Türk hatunlarını tercih etmelerinin pek çok nedeni vardır. Bu sebeplerin arasında belki de en önemlilerinden biri halifelerin yiğit, çevik ve atılgan bir nesle sahip olmak istemeleridir. Türk anaların gözü pek ve atılgan karakter yapısının yetiştirdikleri evlatlara sirayet etmesi oldukça tabii idi. Evladın anası ile olan bu etkileşiminin devleti oldukça güçlü kılması da bu sebeplere dayanmaktadır. Bu Türk analarının en önemli özelliklerinden biri de güzelliklerinin ve zekalarının yanı sıra gerektiğinde eşlerinin yanında savaflara katılabilmeleridir. Bu çok önemli noktaları gözden kaçırmayan Abbasi halifeleri Türk toplumları ile yakınlık kurmuş ve akrabalık ilişkileri içerisine girmişlerdir.

Bununla birlikte kız alıp verme ilişkileri tek taraflı olarak gelişmiyordu. Başta Tuğrul Bey olmak üzere Türk sultanları da İslam halifelerinin kızları ile evlenmek, Hz. Peygamberin amcazadeleri olan Abbasoğulları ile akraba olmak ve böylece peygamberin nesline intisap etmek gibi büyük bir şerefe nail olmak istemişlerdir. Bu evlenmelerin en önemli örneğini Tuğrul Bey'in Halife el-Kaim'in kızı Seyyide Fatıma ile evlenmesinde görmekteyiz. Gerçekten de Türk sultanının Halife'nin kızı ile evlenmek istemesi sadece siyasi bir amaç değildi. Bunun yanı sıra birtakım dini sebepleri de zikretmek gerekir. Bunlardan biri Sultan'ın gönlünde bir iman coşkusu haline gelen Hz. Peygamber sevgisi, diğeri ise kendi zamanında Peygamber sülalesine olan sonsuz saygı ve İslam Halifesi'ne olan tartışılmaz derin bağlılıktır.

Abbasi halifelerine izafe edilen bu kutsiyet ve şeref, Emevi halifelerinin aksine onlara bizzat Hz. Peygamber'in soyuna mensup olmalarından ileri gelmekteydi. Peygamber sevgisi ise Türk sultanlarının gönlünde ummanların bile söndüremeyeceği bir volkan gibiydi. Bu nedenle Türk sultanlarının en büyük arzusu Hz. Peygamber ailesine intisab etmektir. Bu arzularına ulaşmak için Türk sultanlarının yapamayacağı hiçbir fedakarlık, aşamayacakları hiçbir engel yoktu. Saray'daki hanım sultanlar da aynı düşüncüyü paylaşmaktaydı. Örneğin Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in eşi Altun Can Hatun. Bu Türk hatununun Selçuklu Devleti'nin imparatorluk devrine geçmesinde büyük rolü olmuştu. Kimi zaman zekasıyla, kimi zaman sorunlara acil ve pratik çözüm önerileriyle, kimi zaman da kılıç kuşanarak orduları sevk ve idare ederek devletinin ve milletin yüksek menfaatleri yolunda mücadele etmişti. Dindarlığı ve hayırseverliği ile bilinen, ayrıca Hz. Peygamber ve Ehli Beyt sevdasıyla yanıp tutuşan bu Türk Hatun son nefesini verirken eşi Tuğrul Bey'e şu vasiyette bulunmuştu:

“Ben öldükten sonra peygamberimizin amcazadeleri olan Abbasi Halifesinin kızı ile mutlaka evlenmelisin, evlenmek için ne mümkünse yapmalısın. Böylece hem dünya hem de ahret saadetine nail olacaksın”.

Bu yiğit ve cesur Türk hatunları arasında Salgurlu Atabeyliği'nden Bibi Terken Hatun, Abiş Hatun ve Selçuklu sarayının en güçlü, en otoriter ve en zeki hanım sultanlarından Türkan Hatun ve daha yüzlercesi aynı anlayışta aynı

doğrultuda prensiplerinden taviz vermeden çalışarak, kadın olmanın zayıflık değil bir ayrıcalık olduğunu ve kadının yerinin erkeğinin üç adım arkası değil; yanı ve zaman zaman da önü olduğunu tüm dünyaya göstermişlerdir. Türk hatunları sadece siyasi değil; ilim irfan, medeniyet ve kültür hayatında da hem Türk hem de İslam camiasında derin izler bırakmışlardır.

Müşterek kültür mirasımızın temelini oluşturan bu büyük ümran eserlerine örnek olarak cami, okul, külliye ve hastaneler yaptırarak isimlerini hayırla yad ettirmek Türk hatunları arasında çok yaygındı. Hemen hepsi ya bir cami veya bir medrese veya hastane yaptırarak isimlerinin Allah katında hayırla yad edilmesi yarışına girmişlerdi. Türk analarının özellikle Irak'ta Bağdat ve Musul'da inşa ettirdikleri eserlerin sadece bir kaçını burada zikretmek istiyorum:

Bağdat'ta Halife Nasır'ın annesi Zümrüt Hatun tarafından (öl:1202) yaptırılan "Zümrüt Hatun Camii": yine aynı hatun tarafından yaptırılan ve sonra kendisi bu yere defnedilen büyük abide anıt mezarlık.

Veli Ahmet Paşa'nın kızı Ayşe Hatun tarafından yaptırılan Kumrulu Camii.

1754'te Adile Hatun tarafından yaptırılan Büyük Adile Hatun Camii.

1780'de Hacı Fatma Hatun tarafından yaptırılan Numan Paşa Camii.

Musul'da ise eski valilerden İsmail Celili'nin kız kardeşi Rabia Hatun tarafından yaptırılan Rabia Hatun Camii.

1825'te yaptırılan Meryem Hatun Camii.

1246'da yaptırılan Sit Zeynep (Hz. Ali'nin kızı) abide mezarı hep bu Türk kadınlarının eseridir.

Ayrıca Semerkand ve civarında bulunan ilim, kültür, medeniyet yuvalarının, bugünkü üniversite manasına gelen pek çok medreselerin ve içindeki öğrenci ve eğitimcilerin bütün masrafları Timur'un dindar eşi Bibi Hatun tarafından karşılanıyordu. Bu ilim yuvaları Bibi Hatun Medreseleri olarak geçmektedir. Hatunların, bu büyük sosyal kuruluşların giderlerinin karşılanması için büyük vakıflar kurdukları, varlarını yoklarını bu uğurda sarfettikleri ve

maddi-manevi çok büyük fedakarlıklarda buldukları da gözlerden kaçmamaktadır.

Tarihte Türk Hatunların siyasi ve askeri konularda da erkeklerinden geride olmadıklarını gösteren pek çok örnek vardır. Bunlardan ilki Buhara Melikesi Kabac veya Kınık Hatun'dur. Emevi ordusunun Ubeydullah b. Ziyad komutasında (673) Buhara'yı kuşattığı (Taberi 1983: III, 230, 231) zaman Kabac Hatun, Buhara ve havalisinin hükümdarıydı. O civar illerdeki diğer Türk beyliklerle ittifak içersine girerek ülkesini iç ve dış tehlikelere karşı savunmuş ve daha sonra Ubeydullah ile yaptığı anlaşma gereğince eli silah tutan, iyi ata binen ve iyi ok atan yağız 2000 Buharalı Türk genci karşılığında barış yapmıştır. Ubeydullah, Buharalı bu yiğitleri Basra'ya getirerek daha sonra Türk Buharalılar mahallesi olarak ünlenen semte yerleştirir. Bu hadise iki açıdan dikkate değerdir. Birincisi Buharalıların İslam döneminde Irak'a güneyden ayak basan ilk Türk oluşları, diğeri ise bunların İslam ordularında istihdam edilen ilk Türkler oluşlarıdır. Bununla birlikte bu gelişmenin en dikkate değer yönü ise görüldüğü üzere Türklerin Irak'a girişlerine dolaylı da olsa bir Türk hatun vesile olmuştur.

Beş asra kadar varan Abbasiler döneminde (750-1258) gelmiş geçmiş 37 Abbasi halifesinden pek çoğu ya aristokrat bir Türk hatunu ile evlenmiş veya bir Türk anasından dünyaya gelmiştir. Örneğin:

Halife el-Mansur, Semerkand Melikinin kızı

Halife el-Mehdi, Hayzüran

Halife er-Reşit, Meracil Hatun ve Maride Hatun

Halife el-Mutasım, Şuca Hatun

Halife el-Mutezid, Çiçek, Katru'n-Neda ve Şağab

gibi Türk Hatunları ile evliydiler.

Abbasi Halifelerinin 8'i de aristokrat Selçuklu Türk Hatunları ile evliydiler:

Halife el-Kaim, Hatice Arslan Hatun

Halife el-Muktedi, Seferi, Mah Melek ve Altun Hatun

Halife el-Mustahzır, Gümüş ve İsmet Hatun

Halife el-Müsterşid, Emine ve Türk Hatun

Halife el-Müktefi, Fatma Hatun ve Türk cariye

Halife el-Mustazi, Zümrüd Hatun

Halife en-Nasır, Selçuka Hatun ve Türk cariyeler

Halife ez-Zahir, Türk Hatun ile evliyediler.

Bu dönemde önemli bazı halifelerin Türk anaları da şunlardır:

Er-Raşid'in annesi Hayzüran

El-Memun'un annesi Meracil Hatun

El-Mutasım'ın annesi Maride Hatun

El-Mütevekkil'in annesi Şuca Hatun

El-Muktedi'nin annesi Sagab Hatun

Abbasi Halifelerinin Selçuklu Türk anaları da şunlardır:

El-Mustahzır'in annesi Altun Hatun

El-Müsterşid'in annesi Gümüş Hatun

Er-Raşid'in annesi Türk Hatun

En-Nasır'ın annesi Zümrüd Hatun

Ez-Zahir'in annesi Selçuka Hatun

El-Mustansır'ın annesi Türk Hatun.

Abbasi Hilafet Sarayı'nda Türk Hatunların bu denli yoğun ve devamlı yer alması, Abbasi halifelerinin Emevilerin aksine şovenizmden çok uzak olduklarının, bununla birlikte, Türklere ve özellikle de Selçuklulara ne kadar güvendiklerinin kanıtıdır. Şimdi Abbasi Hilafet Sarayı'nda yer almış en etkili Türk Hatunlara kısaca değinmek istiyorum.

ŞUCA HATUN

Şuca Hatun Harzim Türklerinden olup Türkistan'ın Toharistan bölgesine mensuptur. Halife Mutasım ile evlendikten sonra ona H.205 yılında bir erkek evlat (Mütevekkil) dünyaya getirdi. Kendisini hayır işlerine veren Şuca Hatun H.237 yılında oğlu Mütevekkil'in hilafeti döneminde Hac yolculuğuna çıktığında, oğlu Samarra'dan Necef'e kadar kendisine eşlik etmiştir. Bu kutsal sefer sırasında Şuca Hatun'un yanında torunu el-Muntasır da olmuştur.

H.245 yılında Kutsal Topraklarda, Taif dağlarından Arafat ve oradan Mekke'ye ulaşan Maşaş adlı ırmağın suyunun tahribat sonucu azalması sebebiyle halk çok büyük bir susuzlukla karşı karşıya kalmıştır. Bunun haberini alan Şuca Hatun derhal oraya bir ekip göndererek bu su gözünü ve yataklarını kısa zamanda ıslah ettirerek Kutsal Topraklar'daki halkın imdadına yetişmiştir. Hatun bütün bunların masraflarını bizzat kendisi karşılamıştır. Zengin bir kadın sayılan Şuca Hatun, özellikle eski bir Türk yerleşim bölgesi olan Vasıf'ta (Kut) bir köye de sahipti. Gerek Samarra'da gerekse Bağdat, Vasıf ve özellikle de Kutsal Topraklar'da pek çok hayırlı eserlerde onun imzası ve izi bulunmaktadır.

Şuca Hatun, oğlu Halife Mütevekkil'in öldürülmesinden yaklaşık altı ay önce vefat ettiğinde cenaze namazını torunu el-Muntasır Billah kıldırdı. Cenazesi, Mütevekkiliye denen semtteki camide defnedildi. Bu bölge bugün "Ebu Dilef" olarak bilinmektedir. Bir tarihçi 247 Hadiselerinden söz ederken bu hatun hakkında şöyle yazıyordu: "Mütevekkil'in annesi Şuca Hatun, bu yılda vefat etti. Çok dindar ve hayırsever bir kadındı. Dünyada onun dışında hem oğlu halife olan hem de üç torunu da (el-Muntasır, el-Mutez ve el-Mueyyed) veliaht seçilen bir kadın bilinmemektedir.

KATR'U-N-NEDA

Diğer bir Türk hatunu Halife Mutazid Billah'ın eşi Katr'u-n-Neda'dır. Abbasi Hilafet Sarayı'nda bu isimde iki hatun vardı. Bunlardan birisi Türk kökenli Mısır Emiri Humaraveyh'in kızıdır ki, konu edindiğimiz bu hatundur ve gerçek adı Esma'dır; Katru-n-Neda ise lakabıdır. Diğeri ise Halife Kaim'in annesidir ve ismi Alem'dir.

Mısır'da Tolunniye Devleti'nin kurucusu Ahmed b. Tolun'un da torunu olan bu Türk hatunun babası Humaraveyh H.250 yılında Irak'ta doğdu. Daha

sonra babası onu alarak Mısır'a götürmüş, orada evlenmiş ve bu evlilikten Katr'u-n-Neda dünyaya gelmiştir. Tarihçiler onu, son derece güzel, zeki ve iyi terbiye almış bir kadın olarak vasıflandırmaktadırlar. Dönemin örf ve adetlerine göre genellikle hükümdarlar kızlarını büyük insanlarla veya hanedan mensubu biriyle evlendirmek isterlerdi. Humaraveyh de kızı için aynı şeyi düşünüyordu. Zaten Halife el-Mutezid bu kızın güzelliği, zekası ve diğer özellikleri hakkında fikir sahibi idi ve iki tarafın da rızasıyla bu evlilik gerçekleşti.

Gelin, büyük ve ihtişamlı bir kabile ile H.282 Muharrem ayında Bağdat'a geldi ve Abbasi Sarayı'nın bir numaralı hatunu oldu. Ancak bu evlilik sadece beş yıl sürebildi; Katr'u-n-Neda H.287 yılında daha çok genç yaşta Bağdat'ta vefat etti. Cenazesi Rusafe'de İmam Azam türbesine yakın bir yerde toprağa verildi. Katr'u-n-Neda'nın yukarıda da sözünü ettiğimiz üstün ahlaki fazileti, bazen darbi-mesellere bile konu olmuştur. Bu hatun devlet işlerine ve Hilafet içerisindeki entrikalara hiç karışmamıştır. 20 yaşına gelmeden hayata gözlerini yuman bu Türk hatunun ölümü hem Halife'yi hem de Irak halkını yasa boğmuştur.

HATİCE ARSLAN HATUN

Abbasi Sarayı'nın en önemli ve etkili Türk Hatunlarından biri de asıl adı Arslan Hatun olan Halife el-Kaim Billah'ın eşi Hatice Arslan Hatun'dur. Hatice ismi ona daha sonra, Hz. Hatice annemizin mübarek ismine istinaden verilmiştir. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kurucusu Sultan Tuğrul Bey'in Kardeşi Çağrı Bey'in kızı olan Arslan Hatun, amcası Tuğrul Bey'in istek ve arzusu üzerine Abbasi Halifesi el-Kaim ile evlendirilmiştir. Bu evlilik Abbasi Hilafeti ile Selçuklu İmparatorluğu ilişkilerini güçlendirilmesi ve ayrıca Peygamber'in amcazadeleri olan Abbasiler ile akraba olma şerefine nail olma çabasının bir ürünüdür.

Hatun'a göre bir hayli yaşlı olan Halife, Arslan Hatun'a karşı son derece yumuşak davranmaktaydı. Huzura çıktığında Halife tarafından mücevherlerle süslü bir taç giydirilen Hatun, toplantılarda devamlı Halife'nin yanında ve yakınında yer almıştır. Ancak Abbasi Sarayı'nda son derece önemli bir yer tutan Arslan Hatun H.450 yılında üzücü bir olayla karşı karşıya kalmıştır. Bağdat yine

bir Türk komutan olan Basasiri tarafından istilaya uğrar; fakat malı, mülkü bu akılla talana uğrayan Arslan Hatun, Basasiri tarafından saygı ve hürmetle karşılaşır. Basasiri hizmeti ve korunması için onu Bağdat'ın meşhur zenginlerinden Ebu Abdullah b. Cerde'ye teslim eder.

Bu hadise Arslan Hatun'u derinden yaralamıştı. Abbasi Hilafeti'nin bu hale gelmesi, Halife'nin Hadise Ane'ye sürgüne gönderilmesi, arkasından aynı yıl babası Çağrı Bey'in Horasan'da vefat etmesi onu acı ve üzüntüye boğmuştu. Daha sonra Basasiri'nin emriyle Arslan Hatun, amcası Tuğrul Bey'e gönderildi. Amcasının yanına varır varmaz sürgünde bulunan ve durumu son derece kötü olan eşi Halife'ye bol miktarda elbise ve para gönderdi. Zor zamanda eşini yalnız bırakmayan ve her şekilde ona destek veren Arslan Hatun'un bu davranışı tarihçiler tarafından övgüyle yad edilmektedir. Arslan Hatun H.453 yılına kadar amcası Tuğrul Bey'in yanında kalmak mecburiyetinde kaldı. Ancak bu müddet içerisinde eşini bir an olsun unutmadı.

Halife Bağdat'a döndüğünde Arslan Hatun, amcası Tuğrul Bey aracılığıyla ona yine bol miktarda armağanlar gönderirken amcasından Halife'ye şu mesajı iletmesini rica etti: "Arslan Hatun Halife'nin her daim hizmetindedir. Gönderdiğim mercan tespihle hamd ve şükür eylesin Allah'a. Allah Halife'nin yanındadır." Halife tespihi memnuniyet ve teşekkür ederek kabul etti. Bir müddet sonra amcasının izniyle Arslan Hatun Bağdat'a dönerek eşinin yanında yerini aldı. Ancak Halife artık tamamen yaşlanmış, çektiği mihnet ve eziyet onu yıpratmıştı. Başta Arslan Hatun olmak üzere ailesi ile gereği kadar ilgilenmiyor ve vakit ayıramıyordu. Kendisini tamamen dine ve zühde vermiş ve inzivaya çekilmişti. Bu durum Arslan Hatun'u çok üzüyordu. Amcası ve eşinden izin alarak kendi ülkesine geri döndü. Tuğrul Bey H.454 yılında vefat ettiğinde Arslan Hatun onun yanında idi.

H.458 yılında Halife el-Kaim, yeni Selçuklu Sultanı, Tuğrul Bey'in yeğeni, Çağrı Bey'in oğlu ve Arslan Hatun'un öz kardeşi Alp Arslan'a bir mektup göndererek önce onu Bizans'a karşı kazandığı zaferden ötürü tebrik etti, arkasından da eşi Arslan Hatun'un Bağdat'a gönderilmesini istedi. Bunun üzerine Hatun'un Bağdat'a gönderilmesi kararlaştırıldı. Hatun'un Bağdat'a gelişini tüm

Irak halkı sevinçle karşıladı.Bağdat halkı, onu şehirden bir fersah uzaklıkta karşılamaya çıktı. Karşılama protokolünde dönemin ünlü veziri ed-Devle Muhammed b. Cehir de bulunmaktaydı. Bağdat günlerce Hatun'un gelişini kutladı. Halife onu büyük bir sevgi, şefkat ve incelikle karşıladı. Tarihçiler bu dönemden sonra ondan bir daha bahsetmemektedir.

ALTUN (MAH MELEK) HATUN:

Abbasi Halifesi el-Muktedi Biemrillah'ın eşi olan Altun Hatun Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kızıdır.Tarihçilerin kayıtlarına göre Altun Hatun sadece İslam ülkelerinde değil diğer dünya ülkelerinde de büyük takdir kazanmış bir hatundur. Dönemin en güçlü ve en büyük hükümdarı Sultan Melikşah'ın kızını istemesi için halife, zengin hediyelerle birlikte veziri Fahrudin'i H.474'te Isfahan'a gönderir. Arz edilen istek kız tarafından uygun bulunur. Türklerde gelenek olarak evlenmeden önce kızın annesine süt hakkı karşılığı bir para ödenmektedir ve bu para da ödenir. Bununla birlikte kızın annesi Türkan Hatun, Halife'nin annesi, halası ve en yakın akrabalarının düğünde Isfahan'da hazır bulunmalarını şart koşar. Türkan Hatun; Gazne, Semerkand, Horasan ve diğer Türk illerinin hatunlarını düğüne davet eder. Nişan merasiminden 5 yıl sonra H.480 yılında Altun Hatun, annesi Türkan Hatun ile birlikte Bağdat'a girer. Şam'ın fethinden sonra Sultan Melikşah da Bağdat'a gelmiştir. Altun Hatun çeyizleriyle birlikte büyük bir kortej eşliğinde Halife'nin sarayına getirilir.

Altun Hatun evlendiği yıl bir erkek çocuk doğurur. Cafer ismi verilen bu çocuk doğduğunda bütün Bağdat bir gelin gibi süslenmiş ve büyük şenlikler düzenlenmiştir. Halife tüm ilgisini bu çocuk üzerine yoğunlaştırarak eşi ile gereği kadar ilgilenmemiştir. Altun Hatun bu hoşnutsuzluğunu biraz da abartılı bir şekilde anne ve babasına anlatarak yardım ister. Melikşah; Bağdat'a iki elçi göndererek, Hatun'un bir müddet için Isfahan'a gönderilmesi için izin verilmesini ister. Halife'nin izni ile yanına oğlu Cafer'i de alan Altun Hatun büyük bir merasim ve devlet protokolü ile Isfahan'a gönderilir. Kısa bir müddet Isfahan'da kalan Hatun burada hastalanarak vefat eder ve cenazesi Bağdat'a nakledilerek burada defnedilir. Babası Melikşah da H.485 yılında vefat eder ve bugünkü Şeyh Cüneyd Mezarlığı'nda defnedilir.

GÜMÜŞ (İSMET) HATUN:

Melikşah'ın diğer bir kızı Gümüş İsmet Hatun da bir başka Abbasi Halifesi Müstahzır ile evli idi. Selçuklu Hanedanı'na yaklaşıma ve akraba olma arzusunda olan Müstahzır, dönemin Selçuklu Sultanı Muhammed b. Sultan Melikşah'tan kız kardeşi Gümüş Hatun'u kendisine zevce olarak ister. İstek kabul edilir ve nikah Isfahan da kıyılır. Hatun H.504 yılına kadar Isfahan da kalır ve daha sonra Bağdat'a gider.Gümüş İsmet Hatun'un adı H.517'de Bağdat'ın doğu kısmındaki surların yapımında gündeme gelir. Halife'nin emriyle Bağdat'ın güvenliği için inşa edilen bu surların merkezi ve yan kapılarını, kapıların üstündeki kulelerinin yapımını Gümüş İsmet Hatun kendisi üstlenmiştir. Ayrıca Bağdat'ın geri kalmış fakir mahallelerinin de ıslahına maddi katkıda bulunmuştur.

Ancak Halife'nin erken ölümüyle bu evlilik sadece 8 yıl sürmüştür. Müstahzır hem asil bir Türk anadan dünyaya gelmiş hem de soylu bir Türk prensesi ile evlenmiştir. Üstelik bu prensesten doğan oğlu halife olmuştur.

FATIMA HATUN:

Melikşah'ın oğlu Sultan Muhammed'in kızı olan Fatıma Hatun'un, Mahmut, Mesut, Tuğrul, Süleyman ve Selçuk adında beş erkek kardeşi vardı ve bunların dördü dönemlerinin önemli Selçuklu sultanları olmuşlardı.Hatun sultanlar arasında çok iyi bir kültüre sahip olan Fatıma Hatun'u Abbasi Halifesi el-Muktefi Biemrillah ile evlenmesinde amcası Sultan Sencer ile kardeşi Sultan Mesud'un büyük rolü olmuştur.

Evlilik akdi H.531 yılında büyük bir merasimle büyük devlet adamlarının önünde Bağdat'ta kıyıldı. H.534 yılında Fatıma Hatun büyük bir düğünle Abbasi Sarayı'na gelin olarak girdi. Kaynaklara göre Fatıma Hatun; tedbirli, dirayetli, isabetli karar verebilen, pek çok hayır işlerinde adı geçen iyi yetişmiş bir kişiydi. Halife tarafından da çok sevilen bir hanım sultandı. H.541 yılında Hilafet Sarayı'nda çıkan büyük bir yangında kendisinin ve çok sevdiği eşinin kurtulması sebebiyle ertesi gün Halife tüm hapisanelerdeki suçluları affetti ve fakir fukaraya bolca sadaka dağıttı.

Bu yangından sonra Fatıma Hatun, Hilafet Sarayı'nda fazla yaşayamadı. H.542'de vefat ettiğinde cenaze namazını dönemin en büyük

alimlerindenŞeyhülislam Ebu'l Kasım el-Hanefi kıldırđı ve Rusafe'de eşinin babası Halife Müstahzır'ın yanına defnedildi. Fatıma Hatun'un Abbasi Hanedanı'na ait bir mezarlığa defni ona verilen değerin ve duyulan sevginin bir ifadesi idi.Fatıma Hatun hakkında İngiliz Alim Kay Testertıç şöyle yazmaktadır: "Fatıma Hatun, aklı, zekası, dirayeti ile ve siyasi konulardaki dehasıyla haklı bir ün kazanmıştı. O, eşi Muktefi'den önce Dergah Hatun Sarayı'nda vefat etti ve ihtişamlı bir törenle Rusafe'deki Halifeler Mezarlığı'na defnedildi". Aynı bilgiler, İbn Hallikan'ın "Vefayatu'l Ayan" eserinde de mevcuttur.

ZÜMRÜD HATUN

Halife el Mustazi Biemrillah'ın eři olan Zümrüd Hatun Dođu Türkistan'dan Bağdat'a getirilerek bir müddet adı gečen halifenin cariyeleri arasında yer aldı. Bir süre sonra Zümrüd Hatun'un kişiliğine ve güzelliğine hayran kalan Halife, onu kendine eş olarak seşti. Hatun H.552 yılında Halife'ye bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuk yıllar sonra Abbasiler'in en güçlü halifesi olacak olan Ahmed Nasır Lidinillah'dır.

Zümrüd Hatun'un eşi Halife el-Mustazi, dindar ve sofu bir insandı. Dünya işlerinden ziyade ahiret işleriyle ilgilenirdi. Onun bu deruni dindarlığı eşi Zümrüd Hatun'a da sirayet etmişti. O da eşinin yolundan giderek kendisini tamamen hayır işlerine adanmış ve Allah'ın rızasını kazanmak için çabalamıştır. Şafi mezhebine mensup olan Zümrüd Hatun, Şeyh Maruf el-Karhi türbesinin yanında Şafi mezhebi ile ilgili bir okul (fakülte), bir cami ve kendisi için de bir türbe yaptırdı. Bu türbe bugün Sit Zübeyde türbesi olarak bilinmektedir. Bunların masraflarının karşılanması için de servetini bir vakfa bağışladı. Zümrüd Hatun yaptırdığı okulun başına dönemin en ünlü alim ve fıkıhçılarını getirdi ve bu alimlere özel kıyafetler diktirdi. Okula bir yatılı bölüm ekleyerek uzak ülkelerden gelen öğrencilerin burada barınmasını sağladı. Ayrıca Dicle Nehri'nin kenarına Mustansariyye okulunun güneyine bir mescit yaptırdı. Bu mescit bugün el-Hafafin Mescidi olarak bilinmektedir ve sadece minaresi ayakta kalmıştır. Kaynaklara göre bu minare Bağdat'ın en eski minaresi olarak kabul edilmektedir. Tarihi H. 6.yy'a kadar uzanmaktadır. Bağdat'taki tüm minareler bu minare tarzında inşa edilmiştir.

Mustafa Cevad'a göre bütün tarihçiler Zümrüd Hatun'u en çok hayır yapan ve hayır yapmayı seven kadın olarak göstermektedir. Ayrıca alimlere çok önem verdiği, fakirleri ve yetimleri gözettiği, muhtaçların ihtiyaçlarını giderdiği de kaydedilmektedir. Ünlü tarihçi Sıbt İbn Cevzi onun hakkında şöyle demektedir: "Çok salih, dindar ve hayırsever bir hatundur. Hac mevsiminde hacılara sarf edilmek üzere 3000 dinar bağışlamıştır. Kutsal topraklara geldiğinde Mekke ve Medine halkından fakir ve muhtaç olanlara karşı çok cömertti. Hacıların rahatı için elinden gelen her şeyi yapardı. Özellikle su konusuna büyük önem verir, su kanallarının tamiri ve yenilenmesi konularıyla bizzat ilgilenirdi. Zümrüd Hatun H.599 yılında vefat ettiğinde oğlu Halife Nasır Lidinillah adeta çılgına dönmüştü. Hiçbir halife Nasır kadar annesinin ölümüne üzülmemiştir.

SELÇUKA HATUN

H.554 yılında Anadolu'nun Konya şehrinde babası Sultan II. Kılıç Arslan'ın sarayında dünyaya geldi. II. Kılıç Arslan erkek evlatlarının yanı sıra üç de kız çocuğa sahipti. Bunlardan birincisi Melike Fulane Hatun idi. Bu hatun, Hülagü'nün torunu, Mengücek'in oğlu Behram Şah ile evlenmiştir. İkinci kızı ise Melike Gevher Nesibe Hatun'dur. Bugün Kayseri'deki Gevher Nesibe Şifahanesi'ni yaptırmış olan bu asil Türk Anası olup, Anadolu insanının sağlığına uzanan bu şefkat eli zamanımıza kadar devam edip gelmiştir.

II. Kılıç Arslan'ın üçüncü kızı ise Melike Selçuka Hatun'dur. Selçuka Hatun Halife en-Nasır'dan önceki ilk evliliğini Doğu Anadolu'nun en güçlü hükümdarı Artukluoğulları'ndan Emir Nureddin ile yapmıştır. Emir Nureddin güzelliği dillere destan olan Selçuka Hatun ile evlenmeyi çok arzulamaktaydı. Neticede iki hanedan arasındaki karşılıklı temaslardan sonra çiftin nikahları kıyılmış Selçuka Hatun ile emir Nureddin geleneksel Türk örflerine göre düzenlenen bir düğünle evlenmişlerdi. Ancak Nureddin'in olumsuz davranışları ve Saray'da şarkıcı bir kadına gönül vermesi Selçuka Hatun'un tahammül sınırlarının aşmasına sebep olmuş ve Selçuka Hatun eşini terk ederek Konya'ya dönmüştü. Bu olayların ardından iki devletin ordusu karşı karşıya gelmiş, yenileceğini anlayan Nureddin çareyi büyük Türk Komutan Selahaddin Eyyubi'ye başvurmakta bulmuştu. Araya giren Selahaddin Eyyubi, Nureddin'i

huzuruna çağirtmış, ona önce saraydaki şarkıcı kadını saraydan uzaklaştırmasını, Sultan'ın kızı Selçuka Hatun'a hürmet ve tazimde bulunmasını ve hayırlı bir eş olmasını tavsiye etmiştir. Diğer taraftan da Sultan II. Kılıç Arslan'dan damadını affetmesini rica etmiştir. Bunun üzerine Sultan damadını affetmiş ve Selahaddin Eyyubi'yi de sevindirmiştir. Bu olayın ardından Emir Nureddin fazla yaşayamayarak vefat etmiş ve Selçuka Hatun da kendi sarayına çekilmiştir.

Selçuka Hatun tutsal topraklara yaptığı bir Hac gezisi seferinde Abbasi Halifesi en-Nasır Lidinillah ile karşılaşmış ve birbirlerini tanıma şerefine nail olmuşlardır. En-Nasır Lidinillah'ın Selçuka Hatun ile evlenmek için ilk ciddi teşebbüsleri, onun hac farzını yerine getirmek için, görkemli bir kabile ile Bağdat'a gelerek, burada son hazırlıklarını tamamlamak için verdiği uzun konaklama sırasında olmuştur. Sultan II. Kılıç Arslan'ın bu değerli kızına, şüphesiz babasına duyduğu saygıdan ötürü, muhteşem bir konak hazırlatmış ve Selçuklu prensesini burada misafir etmişti. Bu ziyaret esnasında genç halife bizzat Selçuka Hatun'un kaldığı konuta giderek ona evlenme teklifinde bulunmuştur. Selçuka Hatun bu teklifi olgunlukla karşılayarak Halife'ye nazik bir üslupla şöyle demiştir: Ben şimdi Hac'ca gidiyorum. Dönüşte babam Emirül-Müminin ile evlenmeme müsaade eder ise bu iş olur”

O dönemin adeti üzere Selçuka Hatun o yılın Hac emiri Taş Tekin'in eminliğinde, Anadolu, Azerbaycan, İran ve diğer Turan ülkelerinden gelen diğer hacı adayları ile birlikte Mekke'ye hareket ederler. Kabile geri dönüşünde tekrar Bağdat'a uğrar. Nihayetinde Halife, Sultan'a seçkin kişilerden oluşan bir heyet göndererek Hatun'u babasından ister. Bu teşebbüs müspet biçimde neticelenir ve Halife, çok beğendiği ve sevdiği Selçuka Hatun ile evlenerek muradına erer. Bu mutluluğu başka bir şekilde bizzat kızın babası II. Kılıç. Arslan da yaşamaktadır. Çünkü en-Nasır gibi büyük, güçlü bir Abbasi Halifesi onun damadı olmuştur. Artık Sultan ve Halife ilişkilerinde yeni ve daha samimi bir dönem başlamıştır.

Selçuka Hatun'un en-Nasır ile olan mutlu evlilik yıllarında iki erkek çocuk dünyaya gelmiştir. Bunlardan birinin adı Ebu'l Hasan, diğerinin ise Ebu Nasır Muhammed idi. Böylece Hatun önemli bir mevki olan veliaht anası olma gibi bir şerefe ve mazhariyete ulaşmış oluyordu. Bu prenslerden Ebu'l Hasan

genç yaşta veliaht iken vefat etti. Diğer prens Ebu Nasır ise babası en-Nasır'ın H.622-M.1225 yılında vefatından sonra ez-Zahir Biemrillah lakabıyla hilafet koltuğuna oturmuştur.

Selçuka Hatun'un en-Nasır ile olan mutlu evliliği üç yıl sürmüş ve henüz 30 yaşında iken (H.548-M.1188) vefat etmiştir. Selçuka Hatun'un yakalandığı amansız hastalık ve akabinde ölümü Irak'ta büyük üzüntülere sebep olmuştur. Özellikle Halife için adeta bir yıkım olmuştur. İbnul-Esir konuyu şöyle dile getirmektedir: "Halife onun ölümüne çok derin üzüntü duydu ve bütün ahali de onun bu üzüntüsüne iştirak etti". Çok sevdiği eşinin ölümü Halife'yi o kadar üzmüştür ki, onun için büyük servet harcayarak yaptırdığı o muazzam sarayın hemen yıkılmasını ve dillere destan bahçesinin tarumar edilmesini emretmiştir. Zira Hatun'dan sonra oranın hiçbir değeri kalmamıştır. Bununla da kalmayıp, Tac Mahal'i andıran zarif bir türbe yaptırarak onu buraya defnetmiştir.

Selçuka Hatun'un dindarlığı, zakası, hayırseverliği ve güzelliği hakkındaki kanaat bütün tarihçilerce de teyit edilmektedir. Örneğin hac yılında hacılar için çok büyük iyilik ve hayırları olmuştur. Bunların dışında hacılar için su temin etmiş; suların taşınması için 30 deve tahsis etmiş ve bir o kadarını da Hac kervanındaki yolcular için ayırmıştır.

Selçuka Hatun'un ölümünden sonra eşi Halife en-Nasır onun hayrına, mezarının yakınına bir imarethane (Ribat) yaptırmış, buraya fakirlerin, yolda kalmış gariplerin misafir edileceği bir yer haline getirmiştir. Böylece Selçuka Hatun'un adının sağlığında olduğu gibi öldükten sonra da hayır ve dua ile yad edilmesini sağlamıştır. Selçuka Hatun'un türbesi zamanla dindar Bağdat halkının rağbet ettiği kutsi ziyaret yerlerinden biri olmuştur. Ünlü tarihçi Ebu'l Farac bu konuda şöyle yazmaktadır: "Burası şöhretli bir mabed gibidir. Bugüne kadar burada namazlar kılınmakta ve adaklar dağıtılmaktadır". Selçuka Hatun'un oğlu ez-Zahir ve torunu el-Muntasır hilafet mertebesine ulaşmış önemli halifelerdir. El-Muntasır'ın, bilindiği gibi, adını tarihin altın sayfalarına yazdırdığı en büyük hizmeti, Mustansırıyye Medresesi'ni inşa ettirmesi olmuştur.

Sonuç olarak, Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan, yani Tuğrul Bey (1040-1063)'den II. Kılıç Arslan'ın (1156-1192) ölümüne kadar geçen

yaklaşık iki asırlık süre içinde Türklerle Abbasiler arasındaki bu sıhriyet bağları zirveye ulaşmış, altın devrini yaşamıştır. Bu devirlerde gelip geçen Abbasi halifeleri, şu ya da bu nedenle kudretli Selçuklu sultanlarının gözde prensesleri ile evlenmişler ve onlarla olan siyasi, sosyal ilişkilerini daima canlı ve sıcak tutma yoluna gitmişlerdir. Abbasi halifeleri içinde ya bir Türk anadan dünyaya gelmiş veya bir Türk hatunla evlenmiş üstelik hem anası hem de hanımı, haseb-neseb itibarı ile soylu, aristokrat, bir Türk Hatunu olmayan Abbasi halifesi çok azdır.

Selçuklular kuruluş yıllarından itibaren İslamiyet'e en saf, en güzel, en temiz duygularla bağlanmış seçkin Türk Hanedanlarından biriydi. Ehli Beyt ve Peygamber sevgisi bu ailenin manevi ocaklarını yakıp tutuşturan bir ateşti. Allah, Peygamber ve Ehli Beyt sevgisi imparatorluk hamurunun mayası idi. Ünlü eser Selçukname'nin yazarı Muhammed b. Mahmud bu konuda şöyle yazmaktadır: "Tarihlere baktım, ve bakanlarca da bilinmektedir ki; bunların (Selçuklular) zamanında olan nizam ve intizam, adalet ve doğruluk, uğur ve bereket ve peygamber şeriatına riayet ve halkı himaye geçmiş padişahlar döneminde olmamıştır. Allah Saltanatlarını daim ve kıyamete kadar kaim etsin.

KAYNAKLAR

Abul Faraç, Gregory Bar Hebraeus, *Abul Faraç Tarihi*, Trc. Ö.R.Doğrul, Ankara, 1987.

Ahmed b. Mahmud, *Selçukname*, Thk. E. Merçil, İstanbul, 1977.

Barhold W., "Moğol İstlasına Kadar Türkistan", Tahk. H.D. Yıldız, İstanbul, 1981.

el Mesudi, *Mürücü'z-Zeheb*, Mısır, 1964.

ez Zehebi, *Siyerü Alamün - Nübebi*, Beyrut, 1986.

Halife bin Hayyat, *Tarihu Halife bin Hayyat* (Halife bin Hayyat Tarihi), Çev. Abdulhalik Bakır, Ankara, 2001.

İbn İmad, *Şezeratü'z-Zeheb*, Bağdat.

İbn Tağrıberdi, *en-Nücumüz-Zahire*, Kahire, 1930.

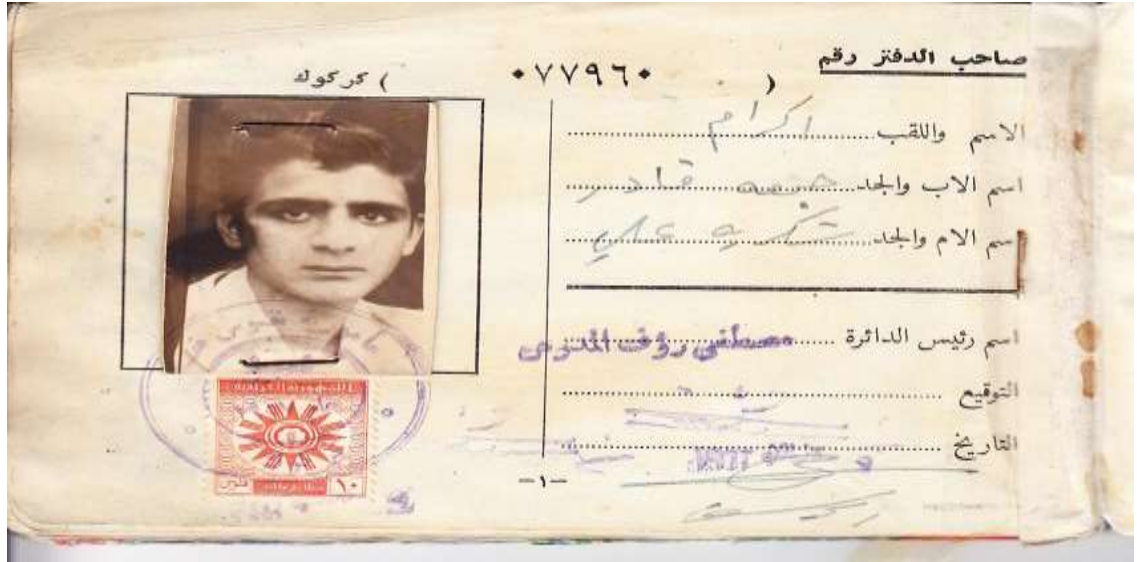
İbni Faldan, *Risaletü İbn Fadlan*, Thk. S. Ed-Dahhan, Dımışk, 1960.

- İbnu'l-Esir, *el-Kamil fit-Tarih*, Beyrut, 1966.
- Köymen M. A., *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul, 1976.
- Köymen M. A., *Alp Arslan ve Zamanı*, İstanbul, 1983.
- Mustafa Cevad, *Seyyidat el-Bilat el-Abbasi*, Bağdat.
- Sıbt İbnu'l Cevzi, *Miratü'z - Zaman*, Mısır, 1960.
- Taberî, Muhammed bin Cerir, *Tarih-i Taberi*, C. 3, İstanbul, (Trs).
- Üçok B., *İslam Devletlerinde Türk Nebiler ve Kadın Hükümdarlar*, Ankara 1981.
- Kitapçı Z., *Abbasi Hilafeti'nde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları*, Konya, 1977.

EK 2: EKREM PAMUKÇU'YA AİT RESİMLER

Resim 2: Ekrem Pamukçu'nun Kimliği -Ön

Resim 3: Ekrem Pamukçu'nun Kimliği

Resim 4: Ekrem Pamukçu'nun Pasaportu -1

Resim 5: Ekrem Pamukçu'nun Pasaportu -2

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) - 7 Ekim 1920

Yönetim ve yayı işleri için Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Tayin Genel Müdürlüğüne başvurulur	14 Haziran 1985 CUMA	Sayı : 18784
--	-------------------------	--------------

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu Kararları

Karar Sayısı : 85/9555

Eklî listelerde kimlikleri yazılı kişilerin Türk vatandaşlığına alınmaları; İçişleri Bakanlığı'nın 28/5/1985 tarihli ve 31598 sayılı yazısı üzerine, 11/2/1964 tarihli ve sayılı Türk vatandaşlığı Kanununun 6, 7 ve 8 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nunca 3/6/1985 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Kenan EVREN
Cumhurbaşkanı

T. ÖZAL Başbakan			
İ. İ. ERDEM Devlet Sek. - Başbakan Yrd.	K. OKSAY Devlet Bakanı	A. M. YILMAZ Devlet Bakanı	C. BÜYÜKBAŞ Devlet Bakanı
A. ENEKEÇİ Devlet Bakanı	M. T. TITİZ Devlet Bakanı	A. KARAEVLİ Devlet Bakanı	M. N. ELDEN Adalet Bakanı
Z. YAVUZTÖRK Millî Savunma Bakanı	Y. AKBULUT İçişleri Bakanı	V. HALEPOĞLU Dışişleri Bakanı	A. K. ALPTEMOÇİN Maliye ve Gümrük Bakanı
M. V. DİNÇERLER Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı	İ. S. GİRAY Bayındırlık ve İskân Bakanı		M. AYDIN Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı
V. ATASOY Ulaştırma Bakanı	H. H. DOĞAN Tarım Orman ve Köylere Bakanı		M. KALEMLİ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı
H. C. ARAL Sanayi ve Ticaret Bakanı	S. N. TÜREL Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı		M. M. TAŞÇIOĞLU Kültür ve Turizm Bakanı

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa : 1

Resmî Gazete Kodu : 146685

Resmî Gazete Fihristi 64. Sayfadadır.

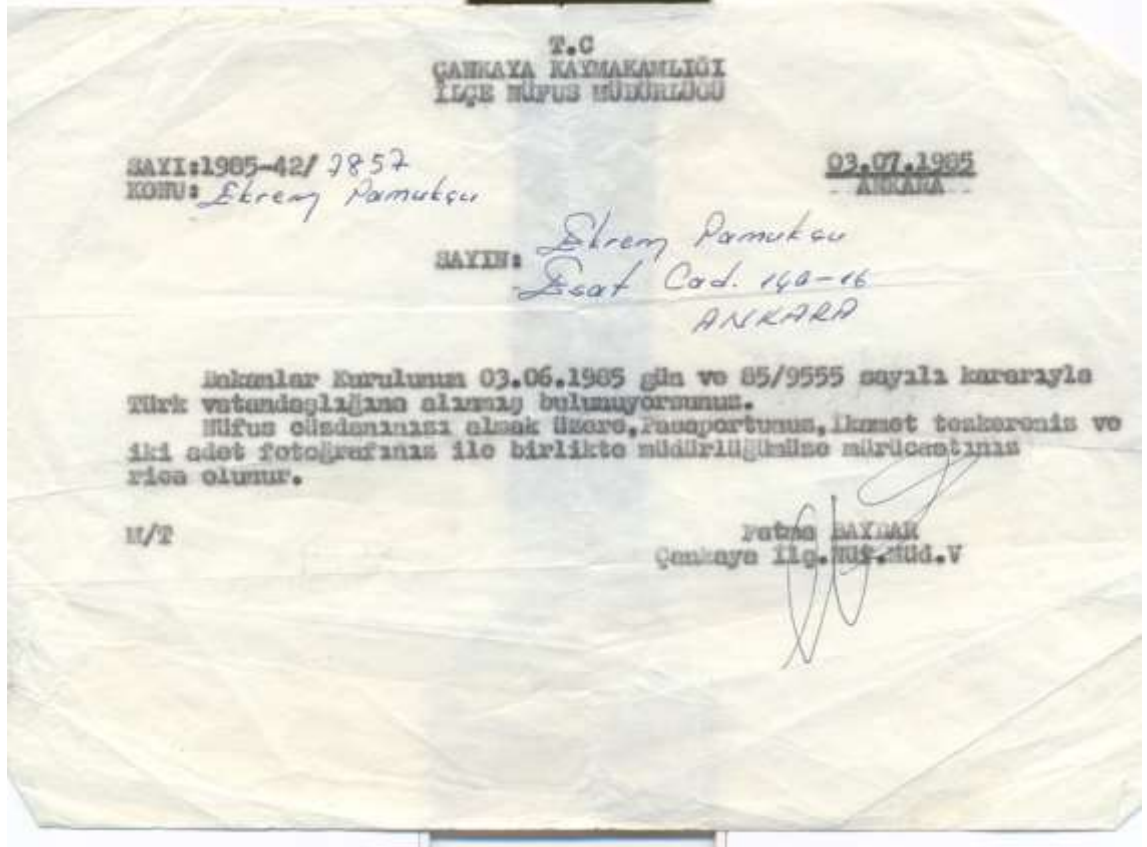
Sıra No.	Soyadı ve Adı	Baba Adı	Doğum tarihi	Kayıtlı bulunduğu yer
95	Kuru Hüseyin	Hasan	1957	Dedeoğaç
96	Özgür Mustafa	Salih	1957	Gümülcine
97	Sert Ziya	Rıza	1959	Yunanistan
98	Balcı Ömer	Hüseyin	1924	Gümülcine
99	Yalluri Nevzat	Durmuş	1933	Rodos
100	Dereli Hüseyin	Mustafa	1926	Rodos
101	Dereli Eşi - Emet	Ali	1938	Rodos
102	Alioğlu Ali	Ali	1948	Gümülcine
103	Alioğlu Eşi - Nuriye	Mehmet	1950	Gümülcine
104	Müminoğlu Hatice	Tahsin	1949	Gümülcine
105	Çapar Kerim	Sadık	1907	Yunanistan
106	Boran Mehmet	Abdullah	1945	Gaziantep
107	Gezginci İsmail	Hacı	1915	Yüksekova
108	Gezginci Hüseyin (kardeşi)	Hacı	1910	Yüksekova
109	Bayraktar Türkmen	Samet	1954	Kerkük
110	Çelebi Neşet	Hamed	1957	Kerkük
111	Arslan Hakkı	Ahmet	1898	İran
112	Kurtulan Sevil	Adil	1951	Tahran
113	Turan Cemil	İdris	1949	İskeçe
114	Şahin Ali	İdris	1922	İskeçe
115	Sidilli Münir	Mehmet	1951	Komotini
116	Engin Latif	Yusuf	1949	Gümülcine
117	Engin Şadiye (Eşi)	Ali	1948	Gümülcine
118	Alioğlu Ali	Ali	1955	Dimetoka
119	Alioğlu Hacer (Eşi)	Hüseyin	1956	Dimetoka
120	Nasuhoglu Raif	Nasuh	1944	Karaköy
121	Nasuhoglu Nazife (Eşi)	Haşim	1941	Karaköy
122	Nasuhoglu Şengül (kızı)	Raif	1966	Karaköy
123	Korutürk Musa	Hüseyin	1950	İskeçe
124	Berişa Ramiz	Hasip	1930	Sigrasote
125	Berişa Eşi - Sabriye	Sabedeci	1938	Yugoslavya
126	Berişa Kızı-Ganimet	Ramiz	1900	Tetova
127	Berişa Oğlu - Hasip	Ramiz	1954	Tetova
128	Pamukçu Ekrem	Cuma	1947	Kerkük
129	Abacı Selahattin	Mustafa	1958	Gümülcine
130	Korkmaz Necip	Hasan	1936	Gümülcine
131	Korkmaz Eşi - Hanife	Mehmet	1945	Gümülcine
132	Beyatlı Abdülkerim	Mehdi	1957	Musul
133	Haydar İbrahim Halil	Muhittin	1953	Suriye

LISTE NO: 2

1	Karakaplan Nurettin	Hamed	1943	Irak
2	Ümit Yaşar	Abdullah	1958	Irak
3	Türkmen Muhammed	Abdullah	1942	Kerkük
4	Serbes Gülsüm	Mahmut	1961	Yunanistan
5	Kadioğlu Rükiye	Süleyman	1901	Yunanistan
6	Sabri Hüsamettin	Muhammed Sabir	1959	Mezarşerif

Yürürlüğe ve İdare Bölümü Sayfa: 4

Resim 6: T.C. Vatandaşlığına Kabul Edilenlerin Resmi Gazetede Yayınlanan Listesi – 14 Haziran 1985

Resim 7: Ekrem Pamukçu'nun Türk Vatandaşlığına Kabulü

Resim 8: Ekrem Pamukçu'nun lisans diploması

Resim 9: Ekrem Pamukçu'nun Doktora Diploması

Resim 10: Ekrem Pamukçu Doçent Ünvanı Aldı

Resim 11: Ekrem Pamukçu, 1975 Seymenler / ANKARA

Resim 12: Ekrem Pamukçu evleniyor-1976

Resim 13: Aradan geçen 15 yıl sonra Ekrem Pamukcu ve ailesinin ilk buluşması. ERBİL - 1996

Resim 14: Irak muhalefetine 2002 yılında Londra'da yaptığı toplantı -1

Resim 15: Irak Muhalefetinin Londra'da yapmış olduğu toplantı- 2

Resim 16: Ekrem Pamukçu'nun Londra gezintisinden

Resim 17: Ekrem Pamukçu'nun annesi ve babasının mezarını ziyaretinden bir kare KERKÜK – 2003

Resim 18: Ekrem Pamukçu öğrencileri ile birlikte

Resim 19: Ekrem Pamukçu Arkadaşları ile

Resim 20: Ekrem Pamukçu ailesi ile

Resim 21: Ekrem Pamukçu, oğlu Volkan Pamukçu ile

Resim 22: İhsan Pamukçu, Volkan Pamukçu, Ekrem Pamukçu

Resim 23: KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Irak Türkmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Ekrem Pamukçu, İskeçe Müftüsü Mehmet Emin Ağa, İçişleri Eski bakanı Nahit Menteşe - Kıbrıs Konferansı

Resim 24: Ekrem Pamukçu, Muhsin Yazıcıoğlu ile beraber

Resim 25: Ekrem Pamukçu'nun aldığı bazı ödüller

Resim 26: Ekrem Pamukçu'nun oğlu Volkan Bey ile 22.02.2015 tarihli görüşme

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖĞRENCİ ÖZGEÇMİŞ FORMU

Adı-Soyadı	Öznur Aydın		
Lisans Öğrenimi	Tarih	Doğum Yeri	İstanbul
Yüksek Lisans Öğrenimi	Tarih	Doğum Tarihi	11.03.1991

ÖZNUR AYDIN

KİŞİSEL BİLGİLER

e-mail	tc.oznuraydin@gmail.com
Adres	Bilecik Üniversitesi Tarih Bölümü

EĞİTİM BİLGİLERİ

Kademe	Kurum Adı	Mezuniyet Yılı
Lise	Ümraniye Lisesi	2009
Lisans	Sakarya Üniversitesi (Tarih Bölümü)	2013
Yüksek Lisans	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi(Tarih Anabilim Dalı)	Devam Ediyor